

**TÜRKİYE'NİN ARNAVUTLUK'TA UYGULADIĞI
KÜLTÜR POLİTİKASI
VE BEKTAŞİLER**

Sena ABSARILIOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Eskişehir, 2023

TÜRKİYE’NİN ARNAVUTLUK’TA UYGULADIĞI KÜLTÜR POLİTİKASI VE BEKTAŞİLER

Sena ABSARILIOĞLU

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Halk Bilimi Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2023

“Bu çalışma Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından SYL-2022-2287 nolu proje kapsamında desteklenmiştir.”

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Sena ABSARILIOĞLU tarafından hazırlanan Türkiye'nin Arnavutluk'ta Uyguladığı Kùltür Politikası ve Bektaşiler başlıklı bu çalışma 10.01.2023 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim/ Türk Halkbilimi Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Doç. Dr. Aslı BÜYÜKOKUTAN TÖRET

Üye Prof. Dr. Kürşat ÖNCÜL

(Danışman)

Üye Doç. Dr. Fatma ATEŐ

ONAY

.../... /202..

Doç. Dr. Oytun MEÇİK

Enstitü Müdürü

...../...../.....

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Sena ABSARILIOĞLU

İmza

ÖZ

TÜRKİYE’NİN ARNAVUTLUK’TA UYGULADIĞI KÜLTÜR POLİTİKASI VE BEKTAŞİLER

ABSARILIOĞLU, Sena

Yüksek Lisans, 2023

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Kürşat ÖNCÜL

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’yi Arnavutluk’ta temsil eden aktörler tarafından yapılan faaliyetlerinin, Arnavutluk ve Arnavut Bektaşileri üzerindeki etkisinin kültür politika çerçevesinde incelemektir. Bu bağlamda, aktörlerin faaliyetleri incelenmiş ve değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmanın geniş bir perspektif sunmasını sağlamak amacıyla Türkiye’nin faaliyetleri üzerinden değerlendirme yapılırken gözlem ve saha çalışması gibi yöntemler kullanılmış olup kurumların 2016-2022 tarihleri arasındaki yaptığı faaliyetler dikkate alınmıştır.

Kültür politikası adına yapılan faaliyetlerin Türkiye’nin uluslararası arenada gün geçtikçe daha bilinir olması ve daha aktif bir rol oynamasında payı büyüktür. Türkiye’nin faaliyetlerinin en büyük kısmını Arnavutluk’ta başta Türk Büyükelçiliği, Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı, Türkiye Maarif Vakfı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Sivil Toplum kuruluşları yönetmekte ve sürdürmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin Arnavutluk’ta gerçekleştirmiş olduğu kültür sanat etkinliklerinden alt yapı ve ekonomik desteğe, eğitimden sağlık faaliyetlerine değin birçok alanda yapmış olduğu etkinlik neticesinde hem kültür politikasının yönetimini

katkı sağlayıp hem de Balkan dış politikasında müttefik kazanılmasına yardım sağlamaktadır.

Türkiye'nin Arnavutluk'taki aktif rolü ve iki ülke arasındaki istikrarlı ilişkiyi desteklemekte yürüttüğü faaliyetler toplumun içinde var olan alt kimlik gruplarıyla ilişkilerini geliştirmeyi amaçladığı ve ülke tanıtımını yaparken ülkenin dünyadaki ve bölgedeki imajına olumlu yönde katkılar sunmaktadır.

Bu çalışma sonucunda, Türkiye Cumhuriyeti'nin Arnavutluk'ta kültür politikalarına yön veren önemli aktör devlet kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin ve etkinliklerinin toplum üzerinde etkili olduğu görülmekte iken Bektaşiler üzerine bir faaliyeti sürdürülmemesi nedeniyle etkili ve belirleyici olmadığı görülmüştür. Türkiye'nin Arnavutluk'ta daha itibar kazanması ve ilerlemesi adına aktörlerin diploması faaliyetlerini ülke içinde bulunan gruplara ve kültürel çeşitliliğe göre yeniden düzenlenmesinin yararlı olacağı tespit edilmiş sonuç bölümünde önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Arnavutluk, Yumuşak Güç, Türk Dış Politikası, Bektaşî.

ABSTRACT

THE CULTURAL POLICY APPLIED OF TURKEY IN ALBANIA AND THE BEKTASHIS

ABSARILIOĞLU, Sena

Master's Degree, 2023

Department of Turkish Language and Literature

Turkish Folklore

Supervisor: Professor Kürşat ÖNCÜL

The aim of this study is to examine the effects of the activities carried out by the actors representing Turkey in Albania on Albania and Albanian Bektashis within the framework of cultural policy. In this context, the activities of the actors were examined and evaluated.

In order to ensure that the study presents a broad perspective, methods such as observation and field work were used while evaluating the activities of Turkey, and the activities of the institutions between 2016-2022 were taken into account.

Activities carried out in the name of cultural policy have a great role in Turkey's becoming more known in the international arena and playing a more active role. Most of Turkey's activities are managed in Albania by the Turkish Embassy, Yunus Emre Institute, Turkish Cooperation and Coordination Agency, Turkish Maarif Foundation, Directorate of Religious Affairs and Non-Governmental Organizations. and continues.

As a result of the activities carried out by the Republic of Turkey in Albania, from cultural and artistic activities to infrastructure and economic support, from education to health activities, it both contributes to the management of cultural policy and helps to gain allies in the Balkan foreign policy.

Turkey's active role in Albania and the activities it carries out to support the stable relationship between the two countries aim to improve relations with sub-identity groups existing in the society and contribute positively to the country's image in the world and in the region while promoting the country.

As a result of this study, it has been seen that the activities and activities of the important actor state institutions and non-governmental organizations that shape the cultural policies of the Republic of Turkey in Albania are effective on the society, but it is not effective and decisive due to the lack of an activity on the Bektashis.

In order for Turkey to gain more prestige and progress in Albania, it was determined that it would be beneficial to reorganize the diploma activities of the actors according to the groups and cultural diversity within the country, and suggestions were given in the conclusion section.

Keywords: Balkans, Albania, Soft Power, Turkish Foreign Policy, Bektashi.

ÖNSÖZ

II. Dünya savaşından sonra kültür politikasının önemi oldukça artmıştır. Artık zaferlerin ve başarıların en temel göstergesi, devletlerin kültür politikasını iyi bir şekilde kullanmasıdır. Bu nedenle Türkiye gelişmeleri takip ederek dış politika enstrümanlarına kültür politikasını dahil ederek güncellemiş ve değiştirmiştir.

Günümüzde Türkiye'nin uluslararası siyasette ve ikili ilişkilerde kültür politikasını etkin bir şekilde kullanmaktadır. Bu bağlamda YEE, TİKA, YTB gibi aktörlerin rolü artmış hem yumuşak güç elemanlarından hem de kültür politikası yöneticilerinden olmuşlardır. Özellikle ortak tarihi geçmişe sahip olduğu ülkelerde kültür politikası yönetimi ilişkileri etkilemiştir.

Bu kapsamda çalışmanın amacı; Türkiye'nin aktörlerinin vasıtasıyla Arnavutluk'ta ve Bektaşiler üzerine yaptığı kültür politikası faaliyetleri ve bu faaliyetlerin etkileridir. Ayrıca, yeni önerilerde bulunulup faaliyetlerin güncellenmesi ve ikili ilişkilerin gelişmesi hedeflerden biridir.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde, kültür ve kültür politikası hakkında kavramsal çerçeveye yer verilmiştir. İkinci bölümde ise Türkiye'nin kuruluşu ile politik olarak dört döneme ayrılan Türkiye'nin kültürel anlamda değişim ve dönüşümü ele alınmıştır. Üçüncü bölümde Bektaşiliğin yayılması ve tarihi hakkında bilgiler ve Türkiye'nin ve Osmanlı Devleti'nin Arnavutluk ile dış ilişkileri aktarılmıştır. Son bölüm olan dördüncü bölümde ise tarama, gözlem ve saha çalışmasında elde edilen veriler ve sonuçlar değerlendirilerek ortaya koyulmuştur.

Öncelikle, beni ileriye taşımış olan tez çalışmam sırasında görüşleriyle fikirlerimin olgunlaşmasını sağlayan, kıymetli zamanını ayırıp sabırla dinleyip en iyi şekilde yönlendiren, kullandığı her kelimenin hayatıma kattığı önemi asla unutmayacağım danışmanım Prof. Dr. Kürşat ÖNCÜL'e teşekkürlerimi sunarım.

Yüksek lisans eğitimim sürecinde bilimsel birikim ve bakış açılarının zenginliği yönünden şahsıma sağladıkları katkılardan dolayı Eskişehir Osmangazi

Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında görevli tüm hocalarıma teşekkürler ederim.

Bu çalışma Eskişehir Osmangazi Üniversitesi SYL-2022-2287 nolu ve "Türkiye'nin Arnavutluk'ta Uyguladığı Kültür Politikası ve Bektaşiler" başlıklı Yüksek Lisans Tez Projesi kapsamında desteklenmiştir. Çalışmanın ortaya çıkmasındaki katkılarından dolayı, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü'ne teşekkür ederim.

Son olarak uzun bir sürecin ürünü olan bu tezin yazım sürecinde bana destek olan, hayallerimin peşinden koşarken bana güvenen, fikirlerime saygı duyan, ikizim Serra ABSARILIOĞLU başta olmak üzere anneme ve babama, yürüdüğüm yolda beni destekleyerek yalnız bırakmayan tüm dostlarıma sonsuz teşekkür ederim.

Sena ABSARILIOĞLU

2022, Çankırı

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
1.Çalışma ile İlgili Genel Bilgiler	1
1.1.Konu.....	1
1.2.Amaç	1
1.3.Önem.....	1
1.4.Varsayım	2
1.5.Kapsam ve Sınırlılık	2
1.6.Yöntem.....	2
1.7.Tanımlar	3
1.8.İlgili Literatür	4
2.Çalışma Alanı ile İlgili Genel Bilgiler	6
2.1.Arnavutluk'un Tarihi	6
2.2.Arnavutluk Coğrafyası ve İklimi	6
2.3.Arnavutluk'un Nüfusu	7
2.3.1.Arnavutluk'taki Bektaşilerin Nüfus İçindeki Durumu.....	8
BİRİNCİ BÖLÜM	9
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
1.KÜLTÜR	10
1.1.Kültür Kavramının Tanımı	10
1.2. Kültür Politikasının Gelişimi	15
İKİNCİ BÖLÜM.....	19
TÜRKİYE'NİN KÜLTÜR POLİTİKALARI.....	19
2.1. 1923-1960 arası kültür politikası	19
2.2. Planlı Dönem (1960-1980).....	24
2.3. 1980-2002 Arası Dönem	27
2.4. 2002-2022 Arası Dönem	28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	34
ARNAVUTLUK BEKTAŞİLİĞİ VE DIŞ İLİŞKİLER	34
3.1. Arnavutluk'ta Bektaşilik	34
3.1.1. Arnavutluk'ta Bektaşiliğin Yayılması ve Gelişmesi.....	34
3.1.2. Osmanlı Dönemi	36
3.1.3. Günümüzde Bektaşilik.....	37
3.2. Arnavutluk ile İlişkiler	42
3.2.1. Osmanlı Devleti Dönemi İlişkileri.....	42
3.2.2. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi İlişkileri	46
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	49
TÜRKİYE'NİN ARNAVUTLUK'TA UYGULADIĞI KÜLTÜR POLİTİKASI....	49
4.1. Aktörlerin Eğitim Faaliyetleri	51
4.2. Aktörlerin Kültür-Sanat Faaliyetleri	58
4.3. Aktörlerin Dini Faaliyetleri.....	66
4.4. Aktörlerin Dış Yardım Faaliyetleri	72
4.4.1. İnsani Yardım Faaliyetleri	72
4.4.2. Güvenlik ve Askeri İş Birliği Faaliyetleri.....	77
SONUÇ	79
KAYNAKÇA	87
EKLER.....	99

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ALSAR	: Geleceğin Alternatif Vakfı
BAM	: Balkan Araştırma Merkezi
BESADER	: Balkan Müslümanlarıyla Yardımlaşma, Dayanışma, Gençlik ve Spor Derneği
C	: Cilt
Der	: Derleyen
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
İDDEF	: İnsana Değer Veren Dernekler Federasyonu
İHH	: İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
MSG	: Musiki Eseri Sahipleri Grubu Meslek Birliği
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
S	: Sayı
Ss	: Sayfa
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
SÜ	: Selçuk Üniversitesi
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TİKA	: Türkiye İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı
TMV	: Türkiye Maarif Vakfı
TRAKSEV	: Trakya Kültür Sanat Ve Eğitim Vakfı

TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TÜGVA	: Türkiye Gençlik Vakfı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNT	: New York Tirana Üniversitesi
USSAF	: Uluslararası Sahne Sanatçıları Federasyonu
WEFA	: Uluslararası İnsani Yardım Organizasyonu
YEE	: Yunus Emre Enstitüsü
YTB	: Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

GİRİŞ

1.ÇALIŞMA İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1.1.KONU

Türkiye'nin tarihi ve kültürel bağlarla farklı iklimlerden yapmış olduğu çalışmalar ve faaliyetler çalışmanın ana iskeletini oluşturmaktadır. Kültür politikası devletlerin ülke içinde ve dış politikada yönettikleri kültüre dair unsurları içinde barındırır. Kültür politikası ülkelerin maddi ve manevi tüm değerlerini, yumuşak güç unsurlarını karşıya aktarmak istediği tüm özellikleri kapsar ve bu özellikleri işlevleri bağlamında kullanılma üzere uygulama ve faaliyetlerden oluşmaktadır.

Türkiye'de kültür politikası konusu yıllardan beri incelenen de çalışmaların sayısı son yıllarda artmaya başlamıştır. Kültür politikasının eğitim, kültür-sanat, dini gibi ayrı kategorize edilebilen faaliyet kaynakları vardır. Kültür politikasının Türkiye'de detaylı bir şekilde araştırılması, geliştirilmesi ve alan uygulamaları ile canlandırılması gerekmektedir.

Türkiye'de ne kadar az da olsa kültür politikası çalışmaları yapılmış olmasına rağmen dış politikadaki etkisi üzerine çalışma yapılmamıştır. Tezin örneklemini oluşturan Arnavutluk ve Arnavut Bektaşileri üzerinde de kültür politikası çalışması yapılmamıştır. Daha önce bölgede ve alt kimlik grubu üzerinde farklı alanlarda yapılan çalışmalar sınırlı sayıdadır. Bu çalışmada detaylarıyla Türkiye'nin Arnavutluk kültür politikası ve Bektaşileri temel konusu olarak ele alınacaktır.

1.2.AMAÇ

Bu tezin temel amacı günden güne kültür politikasını dış siyasette ve yumuşak güç unsuru olarak kullanan Türkiye'nin uyguladığı kültür politikasının Arnavutluk'ta ve Arnavut Bektaşileri üzerindeki etkisi incelenerek alternatif güncel bir yaklaşım ile yeni öneriler oluşturarak Türkiye'nin Arnavutluk'ta faaliyetlerine katkıda bulunmaktadır.

1.3.ÖNEM

Türkiye'nin kültür politikası üzerine yapılan güncel çalışmaların birçoğu Batı kaynaklı araştırmalarda yer almaktadır. Bu anlamda tezi farklı ve kayda değer kılacak en önemli unsurlardan ilki halkbilimi açısından Arnavutluk kültürü ve Türkiye'nin

Arnavutluk'ta uyguladığı kültür politikaları ile ilgili literatürdeki boşluğu doldurmasıdır.

İkinci önemli unsur ise Türkiye'nin daha önce ülke dışında bir pratiğinin incelenmemiş olmasıdır. Bu nedenle çalışma Türkiye'nin kültür politikası pratiğini incelemek, Türkiye'nin kültür faaliyetleri profilini oluşturmak, ülke bazlı ele aldığımızda ülkenin alt kimliğinde yer alan grupları üzerinde pratiğin incelenmesi, Türkiye'nin nasıl bir kültür politikası modeliyle yönetilmesi gerektiğinin tespiti adına örnek teşkil ederek yeni adımlar atılabilecektir.

1.4.VARSAYIM

Türkiye ve Arnavutluk arasında yürütülen kültür politikaları hakkında daha önce bir çalışma yapılmaması, yürütülen politikalar hakkında bir değerlendirme yapılamamasına neden olmuştur. Bu araştırma ile yürütülen politikalar hakkında bir değerlendirme yapılmasına ve bu değerlendirme sonucunda iki ülke arasındaki kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkilere yönelik politik tutumların yeniden gözden geçirilmesine düzenlenmesine katkı sağlayacağına ve kültür politikalarının yeniden şekilleneceği varsayılmaktadır.

1.5.KAPSAM VE SINIRLILIK

Çalışma kapsamı dâhilinde, Türkiye'nin yumuşak güç unsuru olarak isimlendirdiğimiz faaliyetlerin tümünün incelenmesinin mümkün olmayacağından araştırma kapsamı aktörlerin 2016-2022 tarihleri arasındaki faaliyet örnekleri ile sınırlandırılmıştır. Zira Türkiye Cumhuriyeti'nin Arnavutluk coğrafyasında yoğun faaliyetlerde bulunması ve etkinlik alanının geniş olması bütün faaliyetlerin aktarılması çalışmanın daha hacimli olmasına sebep olacaktı. Bu nedenle belirtilen tarih aralığında etkinliklerin konu dâhilinde daha öz şekilde aktarılmasının daha uygun olacağına karar verilmiştir. Ayrıca Arnavutluk ülkesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin yapmış olduğu çalışmalar belli başlıklar altında daha düzenli ve toplu şekilde kategorize edilerek sunulmaya gayret edilmiştir.

1.6.YÖNTEM

Bu tez çalışmasının amacına uygun hizmet etmesi için kültür politikası hakkında literatür çalışması yapılmış olup konuya ilişkin birçok kitap, dergi ve makale daha önceden kaleme alınmış yüksek lisans ve doktora tezleri yazılı ve

elektronik kaynak tarama yöntemiyle incelenmiş ve elde edilen veriler çalışmada kullanılmıştır.

Bu bilgiler ışığında bu tez çalışmasının hazırlanması aşamasında ilk olarak Türkiye'nin Arnavutluk'taki faaliyetlerinin aktarılması adına internet kaynaklı haberler makaleleri, kurum ve kuruluşların internet siteleri, çalışma raporları taranmış ve derlenmeye çalışılmıştır. Ardından kurumların faaliyetlerine eksiksiz ulaşmak ve aktarmak için kurumlardan e-posta ve posta yoluyla gönderilen talep dilekçeleriyle çalışmalarına yönelik hazırlanan rapor, güncel tutulan veriler çalışmada kullanılmak üzere talep edilmiştir. Kurumların birçoğunun geri dönüşleri faaliyetlere dair bir veri kaynaklarının olmadığını, yapılan etkinliklere kurumların internet sitelerinde ve sosyal hesaplarından ulaşılabileceğine dair bir yanıt alınmıştır.

Ayrıca araştırma başlangıcında ayrıntılı bilgi aktarımı adına Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî kurumlarında olan YEE, TİKA YTB, TDV olmak üzere farklı kurumlara telefon yoluyla ulaşıp karşılıklı görüşme talebinde bulunulmasına rağmen olumsuz cevap alınmasından dolayı gözlem yapma düşüncemiz aksaklığa uğramıştır.

Ancak yukarıda toplanan bilgilerin çalışmaya tek başlarına bir katkısı sağlamayacağı düşünülmesi hem de kültür politikası üzerine araştırılan alanı yakında tanımak adına 14-21 Şubat 2022 tarihleri arasında Arnavutluk'a bir saha çalışması düzenlenmiştir. Saha çalışması sırasında Türkiye adına çalışılan YEE, TİKA gibi farklı kurumlar bizzat ziyaret edilerek etkinlik alanlarında gözlem sağlanmıştır. Bu doğrultuda yerinde gözlem tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışmaya yerinde gözlem yönteminin ve saha çalışmasının katkısı büyüktür. Saha çalışmasında kullanılan gözlem yöntemi fotoğraf ve video çekimleri ile desteklenmiştir.

1.7.TANIMLAR

Bu başlıkta çalışmada yoğun kullanılan kavramların tanımlarına yer verilmiştir.

- Aktör: Herhangi bir olayda etkisi veya katkısı olan kimse (URL-1).
- Dış politika: Devletlerin uluslararası alanda karşı devletlere uyguladığı politikadır.
- Faaliyet: Canlılık, hareket, çalışma, İşler durumda olma, etkinlik (URL- 2).

- Yumuşak güç: Yumuşak güç, istediklerinizi, zorlama veya karşılığını ödeme yerine cazibe yoluyla elde etme becerisidir. Yumuşak güç, bir ülkenin kültürünün, siyasi ideallerinin ve politikalarının cazibesinden ortaya çıkar (Nye,2017:12).
- Sert güç: Sert güç, klasik yaklaşımın ön planda olduğu güç şeklidir. Klasik yaklaşıma göre askeri güç, gücün diğer formlarına hükmeder ve askeri güç kapasitesi yüksek olan devletler, dünya meselelerini kontrol eder (Keohane ve Nye, 2012: 725-730).

1.8.İLGİLİ LİTERATÜR

Hem kültür politikaları hem de Türkiye'nin kültür politikaları hakkında yok denecek kadar az çalışma yapılması, çalışma alanını tanıma ve hazırlık aşamasında birçok zorluk yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Ancak bu zorluklar çalışma alanının önemli olduğunu göstermiştir. Türkiye'de Kültür politikası alanında yapılan sınırlı çalışmalarının birçoğu Batı kökenli araştırmacılar tarafından ele alınmış olup Türkiye'nin politikaları hakkında hiç bahsedilmemiş veya çalışmalarda siyasi bir konu olarak ele almıştır. Oysa günümüz Türkiye'sinde kültür politikalarının dış politikada ve yumuşak güç bağlamında göz ardı edilemeyecek kadar önemli olduğu inancındayız. Çalışmanın diğer bir temelini oluşturan Arnavutluk'ta alt kimlik grubu olarak bulunan Bektaşiler hakkında da çalışmaların kısıtlı olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın konusu üzerine yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır;

- Ada, Serhan ve İnce, Ayça “Türkiye’de Kültür Politikalarına Giriş”, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.
- Topuz, Hıfzı. Dünyada ve Türkiye’de Kültür Politikaları, Adam Yayınları, İstanbul, 1998.
- Topuz, Hıfzı. Türkiye'de Kültür Politikaları, Adam Yayınları, İstanbul, 1998.
- Çeçen, Anıl. Kültür ve Politika, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996.
- Afmataj, Luan. “Arnavutluk Bektaşiliği, Başlangıcı, Gelişmesi ve Günümüzdeki Durumu”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi: 2009.

- Altı, Aziz. “Balkanlar’da Bektaşî Tekkeleri ve Bektaşîlerin Devlet Erkânıyla İlişkileri (XVII- XVIII. Yüzyıllar)”, Doktora Tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi:2015.
- Bayındır, Uluskan, Seda. “Atatürk Dönemi Kültür Politikaları”, Yeni Türkiye, 110, (2019):184-198.
- Bolat, Bengül. “Tanzimat’tan Demokrat Partiye Kültür Politikaları ve Tarih Anlayışları”, The Journal of Academic Social Science Studies, C:5, S:8, (2012):231-247.
- Ertürk, Eylem. Yerel Kültür Politikaları El Kitabı Adımlar, Araçlar ve Örnekler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Tülü, Barış. “Osmanlı Dönemi’nde Balkanlar’da Bektaşîlik” Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi:2019.
- Eren, Gülşah. “Türkiye’de Yerel ve Küresel Kültür Politikaları: Kültür Bakanlığı Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, Kırıkkale Üniversitesi: 2008.
- Fişekçi, Turgay. Türkiye’de Kültür Politikaları, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2003.
- Maden, Fahri. (2013). “Arnavutluk’ta Bektaşîlik ve Arnavutluk’un Bağımsızlığına Giden Süreçte Bektaşîler”, Avrasya Etüdüleri, C: 44, S:2, (2013):136-171.
- İzeti, Metin. “Arnavutlar ve Bektâşîlik”, Uluslararası Bektaşîlik ve Alevilik Sempozyumu-I (28-30 Eylül 2005) Bildiriler ve Müzakereler, (2005):517-525.
- Uslan, Servet. “Planlı Dönemde Kültür Politikalarının Sosyal Antropolojik Açıdan İncelenmesi (1960-1990)”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi:2015.
- Gençkaya, Ömer, Faruk ve Demirci, Erdem, Ünal. (2018). “Türkiye’de Kültür Politikasının Kurumsallaşma Sürecine Genel Bakış”, Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, C:3, S:2, (2018): 57-70.

2.ÇALIŞMA ALANI İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

2.1.ARNAVUTLUK’UN TARİHİ

Arnavut halkı, M.Ö. 2000 yıllarında Balkan Yarımadasına yerleşen İliryalıların torunlarıdır. İlirya, Arnavutların antik çağdaki ismidir. Kelime anlamı “özgürler ülkesi”dir. İlirya M.Ö. 167 yılında Romalılar tarafından ele geçirildi ve 500 yıl Romalılar tarafından yönetildi (URL-3).

Roma İmparatorluğu’nun M.S. 395 yılında ikiye bölünmesinden sonra İlirya (Illyricum Eyaleti) da kendi içinde bölünüp Dardania, Epirus ve Moesia gibi Arnavutların yoğun yaşadığı iller olarak Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu egemenliğinde kalmıştır. Avrupa ile Asya arasında köprü görevi gören bölge 6. ve 7. yüzyıllarda Slav istilasına, ardından 851 yılında Bulgarların istilasına uğramıştır. Bizans İmparatorluğu 1018 yılında bölgeden Bulgarları çıkartarak yönetimini tekrardan restore etmiştir. Bizans İmparatorluğu’nun zayıflamasıyla birlikte bölgede Katolikler ve Ortodokslar arasında güç mücadelesi yaşanmış ve topraklar sürekli el değiştirmiştir (Arpalier, 2018: 16).

Sırp Stefan Dushan 1332 yılında Sırp İmparatorluğu’nu kurarak Balkanlarda işgaller gerçekleştirdiği gibi 1340’larda da Arnavutluk’un neredeyse tamamını işgal etmiştir. Stefan Dushan 1345 yılında Kruja’yı, Berat’ı, Vlora’yı ve 1346 yılında da Anjouları Arberia’dan uzaklaştırmış olsa da Durrës’ı işgal edememiştir. Fakat Bizans İmparatorluğu 1347 yılında Arnavutluk’tan tamamen çekilmiştir (Rragu, 2016: 13).

14. yüzyıldan itibaren Osmanlılar bu bölgede yayılmaya başladıktan sonra 1473’te İşkodra ve daha sonra da Venediklilerin elindeki Durrës (Draç) fethedilerek, Arnavutluk Osmanlı idaresine geçmiştir. 500 yıla yakın Osmanlı hâkimiyetinde kalan Arnavutluk, 28 Kasım 1912’de Osmanlı’dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir (Emin, 2014: 16).

2.2.ARNAVUTLUK COĞRAFYASI VE İKLİMİ

Balkan yarımadasının en küçük devleti olan Arnavutluk kuzeyinde Karadağ, doğudan Sırbistan ve Makedonya, güneydoğusunda Yunanistan, batısında İon ve Adriya denizi ile çevrilidir. Adriya Denizi’ne bakan kıyısının uzunluğu 316 km.dir. 42°39’-39°38’ kuzey enlemleri ile 19°16’-21°04’ doğu boylamları arasında yer alır. Toplam alanı 28.750 km² olan Arnavutluk’un kara alanı 27.400 km² dir. Kuzeyden

güneye 340 km, doğu-batı doğrultusunda ise en geniş yeri 155 kilometredir (Akman, 2006: 110).

Kuzeybatı-güneydoğu istikametinde ve birbirine paralel birkaç sıra hâlinde uzanan dağlar ülke yüzeyinin büyük bir kesimini kaplar. Bu dağlar, Yugoslavya'nın batısında Adriyatik denizine paralel olan Dinar Alpleri'nin Kuzey Arnavutluk'taki uzantılarıdır ve Arnavutluk Alpleri adıyla anılır. Derin vadilerle yarılmış ve buzullar tarafından yer yer kemirilmiş olan bu dağlık kesim Yezertsza zirvesinde 2694 metreye ulaşır. Bu kesimin güneydoğusunda Yugoslavya sınırında yer alan Korab kütlesi 2751 m. ile Arnavutluk'un en yüksek noktasını teşkil eder. Ülkenin güneyinde yükseklikler azalır ve 2100-2500 m. arasında değişiklik gösteren bu bölgedeki dağlar üç sıra halinde devam eder. Kıyı boyunca kuzeyden güneye doğru uzanan ve Orta Arnavutluk'ta içeriye doğru genişlik kazanan kıyı ovaları dağlık kesimler dışında farklı bir coğrafi ünite meydana getirirler ve akarsu vadileri boyunca dağlık kesimin içine körfez gibi sokulurlar. Doğudaki dağlık bölgeden batıdaki ovalık bölgelere birdenbire geçilmez, aralarına alçak tepelerden oluşan bir alan girer (URL-). En önemli ırmakları Kara ve Ak Drin, Mat, Erzen, Skumbi, Semen ve Viyosa'dır. Ülkenin önemli şehirleri Tiran, Berat, Durrës, Elbasan, Shkoder, Gjirokaster, Vlore, Korçe ve Kukës'tir (Uçar, 2013: 15).

Arnavutluk'un kıyı kesiminde ılık, içerdeki dağlık kesimlerinde ise sert ve soğuk bir iklim hüküm sürer. Akdeniz ikliminin tipik şekli görülen kıyıda ocak ayı ortalamaları 8°, temmuz ayı ortalamaları ise 24°.7'dir. Doğuya doğru ocak ayı ortalamaları 5°'nin altına düşer. Temmuz ayı ise ortalama 23°.5 sıcaklık gösterir. Yıllık ortalama yağışlar kıyıda 1 000 mm. civarında iken doğuya doğru gittikçe 1400 ve bazı yüksek kesimlerde de 1800 milimetreyi bulur. Kıyıda yazlar kurak geçer ve yağışların ancak onda biri bu mevsime isabet eder (URL-4).

Arnavutluk coğrafi mevki itibariyle Balkanlar için bir üs, liman, bir yığınak yeri ve bir giriş kapısı özelliğine sahiptir. Arnavutluk Adriyatik Denizi'ni kontrol edebilecek ve Orta Avrupa'nın Doğu Akdeniz ile bağlantısını aksatabilecek bir konuma sahiptir (Başdoğan,1991:62).

2.3.ARNAVUTLUK'UN NÜFUSU

Nüfusu 3,510,484 (2001 Temmuz ayı tahmini) olan Arnavutluk'un halkı Geg ve Tosk olarak iki gruba ayrılır. Geg'ler genel olarak, İşkumbi nehrinin kuzeyinde, Tosklar ise güneyindedirler (Zickel, Iwaskiw, 1994:66).

Halk, % 95,3 Arnavut, % 2,5 Çingene, % 1,8 Yunan, % 0.14 Makedon, kalanı diğer etnik unsurlardan (Eflâklı, Çingene, Sırp, Karadağlı, Bulgar) oluşmuştur. Arnavutlar, Makedonya ve Kosova başta olmak üzere eski Yugoslavya cumhuriyetlerine ve dünyanın birçok ülkesine yayılmışlardır (Akman, 2006: 112).

Arnavutluk'un demografik yapısı ile ilgili son yıllara ait araştırmalarda farklı istatistikî verilere rastlanmaktadır. Örneğin 2008 yılında Arnavut içişleri bakan yardımcısı Ferdinand Pone'ye tarafından günlük yayınlanan "Shekulli" gazetesinde açıklanan araştırma sonuçlarına göre Arnavutluk'un nüfusu 4.263.734'dür. Bu açıklamada büyük şehirlerdeki nüfus dağılımı da verilmiştir. Bu verilere göre Arnavutluk'un Başkenti Tirana 987.000'lik nüfusuyla en çok nüfusa sahip şehirdir. Bunu 485.000 nüfusuyla Fier şehri izlemektedir. Diğer şehirlerin nüfus dağılımı da şu şekildedir; Shkodra 335.000, Lezhe 212.000, Korça 355.000, Elbasan 419.000, Vlore 370.000, Gjirokaster 163.000, Diber 186.000, Berat 234.000, Durrës 397.000. Burada şunu belirtmek gerekir ki söz konusu nüfus rakamları sadece Arnavutluk'ta yaşayan Arnavut halkını kapsamaktadır (Maxharri, 2010: 43).

Bunun yanı sıra CIA tarafından Temmuz 2009 yılında yapılmış bir araştırmada elde edilen veriler yukarıdaki verilerle uyuşmamaktadır. CIA'nin istatistikî verilerine göre Arnavutluk'un nüfusu 3.639.453'tür. Aynı istatistik çalışmasında etnik dağılıma göre de bir araştırma söz konusudur. Buna göre burada yaşayan toplulukların %93,1'ni Arnavut, %2,5'ni Çingene, %2,4'nü Yunan ve %2'sini de diğer etnik guruplar oluşturmaktadır (URL-5).

Resmen bütün dinlerin yasak olduğu ülkede dinlerin nüfusa oranı: Müslümanlar %70-75, Ortodokslar %18-20, Katoliklerde % 10-12'dir. Yasaklamadan önce Müslümanların %75-80'inin Sünni, geriye kalanların da Bektaşî oldukları ve Bektaşîler 'in Ehl-i sünnet dışındaki inanış mensupları tarafından temsil edildikleri bilinmektedir (URL-6).

2.3.1. ARNAVUTLUK'TAKİ BEKTAŞİLERİN NÜFUS İÇİNDEKİ DURUMU

Öteden beri Bektâşîlik ile ilgili pek çok istatistik yapılmış ve Bektâşîlerin dünyadaki sayısının ne kadar olduğu konusunda farklı rakamlar verilmiştir.

Ortadoğu'da, Kuzey Afrika ve Balkanlarda olmak üzere dünyanın farklı ülkelerinde yaşayan Bektâşîlerin nüfusunun yaklaşık 7.000.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Baba Ali Tomori'nin söylediğine göre II. Mahmud'un sürgününden önce Hacı Bektâş-ı Velî Tekkesi'nde dünyadaki Bektâşîlerin sayısını gösteren yıllık istatistik bulunmaktaydı. O istatistiğe göre, dünyadaki Bektâşî muhiblerin sayısı 7.370.000 idi. Bunların içinde 100.000 muhib sadece Arnavutluk'ta bulunmaktaydı (Tyra,1929:64; Dela Roka, 1955:147; Hysi, 2006:35; Lala, 2015: 112).

Yukarıda ifade edildiği üzere bu istatistik sadece muhibler için yapılmıştı. Yani Bektâşîliğe resmen kabul edilmiş üyeler sayılmıştı. Henüz muhib olmayıp ancak olma talebinde bulunan âşıklar hesaba katılırsa rakam daha da büyüyecektir. Türkiye'de 5.000.000 Mısır ve diğer Arap ülkelerinde 300.000, Arnavutluk ve Sırbistan'da 200.000, Macaristan'da 5.000, diğer Balkan ülkelerinde ise 1.400.000 kişi olmak üzere dünyada toplam 6.905.000 Bektâşî'nin yaşadığı ileri sürülmekteydi (Çift, 2013:4; Lala, 2015: 112).

1930 yılına gelindiğinde Arnavut Bektâşîlerinin sayısının 200.000 olduğu söylenmektedir. 1938 öncesinde 200.000 Bektâşî, Arnavutluk nüfusunun %20'sini oluşturmaktaydı (Tyrabi, 1929: 64). Bir başka kaynakta Arnavutluk'taki Bektâşîler Müslümanların % 40'ını oluşturmaktaydı. Aynı istatistik İçişleri Bakanlığı'nın arşivinde de bulunmaktadır (Lala, 2015: 113).

Son yıllarda Arnavutluk'taki resmi bir kurumun yaptığı istatistiğe göre nüfusun % 60'ı Müslüman ve % 2'si Bektâşî olduğu ileri sürülmüştür. Müslümanların sayısını azaltarak % 70'ten % 60'a düşüğünü göstermek politik bir söylem iken, Bektâşîlerin sayısını % 2 olarak açıklaması onların iyi bir kısmının kendilerini Müslüman ifade etmesinde kaynaklanmaktadır. Zira Baba Mondî'ye göre Arnavutluk'taki nüfusun % 50'si Bektâşî'dir. Bu da abartılı bir rakam olduğunun göstergesidir. Bu günkü net bir Bektâşî sayısını ortaya koymak gerekirse Arnavutluk'taki Bektâşîlerin 500.000-600.000 % 15-18 arasında olduğunu tahmin edilmektedir (Lala, 2015: 114).

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde kültürün farklı tanımları ve kültür politikaları kavramları açıklanmış, kültür politikasının ortaya çıkışı ve gelişimi ana hatlarıyla verilmiştir.

1.KÜLTÜR

1.1.Kültür Kavramının Tanımı

Kültürü kavramsal olarak her disipline göre farklı tanımlamışlardır. Bu kadar farklı alanda tanımlanması da bir karmaşaya neden olmuştur. Kültür sözcüğünün şimdiye kadar gerektiği gibi tanımı yapılamadığından, bugün yeni tanım girişleri görülmektedir. Kültürün tanımlanmasındaki güçlük, günümüzdeki malzeme ve bilgilerin eksikliğinden çok insan toplumlarının ve uygarlığının gelişmesinden ileri gelmektedir (Çeçen, 1996:11). Toplumlar ve uygarlıkların gelişmişlikleriyle de alakalı olarak farklı kültür anlayışları ve çeşitli kültür kavramları ortaya çıkmıştır.

Kültür sözcüğünün tarihsel öyküsü aynı zamanda sözcüğün, anlam bulduğu yaşam biçimlerinin de öyküsüdür. Sözcük pek çok dile Latince cultura sözcüğünden geçmiştir. Cultura sözcüğü de yerleşmek, korumak, ibadet etmek, işlemek, ekip-biçmek, sürmek, yetiştirmek, düzenlemek, onarmak, bakım yapmak, özen göstermek, eğitmek gibi oldukça geniş anlam yüklü Latince colere sözcüğünden türemiştir. Sözcüğün bu değişik anlamları zaman zaman örtüşse de süreç içerisinde ayrışarak başlı başına ayrı anlamlar yüklenmiştir (Aslan, 2007:93).

1952 yılında Antropolog Alfred Kroeber ve Antropolog Clyde Klunckhohn çeşitli bilimsel kaynaklardan yararlanarak kültür kavramının yüz atmış dört tane farklı tanımın olduğunu ortaya koymuştur. Kültürü tanımlamaya yönelik verilen emek karşısında hâlen sınırları çizilmiş bir tanımlamanın yapılamaması dikkate değerdir. Tanımlamanın tek bir tanıma indirilememesinin nedeni insanlığın değişerek dönüşmesi ve farklı düşünce sistemlerinin ve disiplinlerin farklı tanımlamalarla kullanmasıdır.

“Kültür kavramını tanımlamaya çalışan disiplinlerden biri de sosyal bilimlerdir. Sosyal bilimciler kültür terimini kullandıklarında, gündelik konuşmaların içerdiğinden daha az kısıtlayıcı bir kavramdan söz etmeye eğilim göstermiş olurlar. Sosyal bilimde kültür, insan toplumunda biyolojik" olarak değil, toplumsal araçlarla aktarılıp iletilen her şeyi anlatır” (Marshall, 1999:442). “Bir halkın ya da bir toplumun

maddî ve manevî alanlarda oluşturduğu ürünlerin tümü, yiyecek, giyecek, barınak korunak gibi temel ihtiyaçların elde edilmesi için kullanılan türlü araç-gereç, uygulanan teknik; fikirler, bilgiler, inançlar; geleneksel, dinsel, toplumsal, politik düzen ve kurumlar; düşünce, duyuş, tutum ve davranış biçimleri, yaşama tarzıdır” (Örnek, 1971:147).

Kültürün oluşabilmesi için belli bir insan topluluğuna ihtiyaç vardır. Kültür bu insan topluluğunun ihtiyaçlarından doğar ve varlığını şekillendirir. Bu süreç dâhilinde kültür yaşadığı coğrafyayı, üretim ve tüketim malzemelerini, kıyafet türlerini, ulaşım araçlarını, mimari şekillerini vb. unsurları içinde muhteva eder.

Antropolog Edward Burnett Tylor’ın tanımlamasıyla “Kültür ve medeniyet, en geniş etnografik anlamıyla ele alındığında, insanoğlunun toplumun bir mensubu olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, töre, görenek ve diğer tüm yetenekler ile alışkanlıkların oluşturduğu karmaşık bir toplamdır” (Tylor, 2016:1). Tylor’ın tanımda bahsettiği karmaşık toplam olan kültür, çeşitli ipliklerden oluşturulmuş yumağa benzetilebilir. İplik yumağını oluşturulan çeşitli iplikler hem kendini farklı türdeki ipliklere hem de iplik yumağına bağlarlar. İplik yumağına benzeyen kültür kavramı da oluşurken inanç, sanat, töre, gelenek gibi diğer tüm normlar, hem kendini başka normlara hem de kültüre bağlayarak karmaşık ve ayrılmaz yapı hâlini oluştururlar.

Türkçe ’de kültür kavramını ilk kez Ziya Gökalp “hars” kelimesini kullanarak ifade etmiştir. “Hars sözcüğü Arapçada "toprağın işlenmesi, tarım" anlamına gelen hırsatten türetilmiştir. Kökendeki anlamı açısından Latincedeki cultura'ya benzemekle birlikte zamanla değişik on anlamda kullanılır olmuştur. Türkçenin olabildiğince özleştirilmesi ve geliştirilmesi çalışmalarının doğal bir sonucu olarak Türk Dil Kurumu, kültür karşılığında ekin sözcüğünü önermiştir. Köken bilgisine ve dil kurallarına uygun olmasına karşın bu sözcük kullanımda tarım ve ürünle karıştırıldığı ve yanlış anlamalara yol açtığı için fazla yaygınlık kazanamamıştır. Bu nedenle hars deyimini unutulurken kültür sözcüğü varlığını sürdürebilmiştir” (Turan, 2014:15).

Sadık Tural, kültürün tanımlarının birçoğunu içine alan bir tanım yapar. “Kültür, tarih bakımında mevcudiyeti kesin olarak bilinen bir toplumun, sosyal etkileşme yoluyla nesilden nesile aktardığı manevî ve maddî yaşayış tarzlarının temsil ve tecelli bakımından yüksek seviyedeki bir bileşiği olan, sebebi veren sonucu

açısından ise ferde ve topluma benlik, kimlik ve kişilik ile mensubiyet şuuru kazandırma, bütünleşmiş kılan, yaşanan çevreyi ve şartları kendi hedefleri istikametinde değiştirme arzu ve iradesi veren değer, norm ve sosyal kontrol unsurlarının belirlediği bir sistemdir.” (Tural, 1992:109).

Kültür, yaşama ve mücadele vasıtasıdır; insan, kendini korumak ve yüceltmek, soyunu devam ettirmek için maddî ve manevî varlıklara muhtaçtır; beslenmeye, giyinme, barınmaya, korunma ve savunmaya yönelik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ham maddelerin kullanılabilir hâle getirilmesini sağlayacak aletler maddî; kişi ve toplum davranışlarını ve ilişkilerini düzenleyen ortak düşünceler, kurallar, duygu, heyecan ve hayal dünyasını doyuran inanışlar, sanat ve edebiyat eserleri manevî vasıtaları oluşturur. Onun için insanın bulunduğu her yerde ve her zamanda kültür vardır (Kazmaz, 2001: 295). Kısaca kültür insanlık tarihi ile var olmaya başlamış, bir birikim hâlinde günümüze ulaşmış bir değerler birikimidir. Bu değerler sayesinde gelecek ile kültürel bağı kurulabilir.

Kültür kavramı pek çok farklı tanımla ifade edilmeye çalışılmıştır. Tanımlamalar ne kadar birbirlerinden farklı olursa olsun kültür bir insanın topluma aidiyet hissetmesini sağlayan A'dan Z'ye tüm değerleri içinde bulunduran bir bütündür. Bu değerler bütünü insanların birbirlerini selamlama şekillerinden yemeklerinin içine kattıkları baharata kadar pek çok farklı değeri kapsamaktadır.

1.2. Kültür Politikası

1.2.1. Kültür Politikasının Tanımı

Devletler ülke bütünlüğünü hedefleyerek ülke içerisinde yaşayan toplulukların kültürel değerlerini tespit etmek, korumak ve yaşatmak için programlı bir kültür politikası oluştururlar. En kısa tanımıyla kültür politikası hükümetlerin sanatla ve kültürle ilgili planlarıdır. Devletler kültür politikalarını bir plan dâhilinde oluştururken ülkenin kültürel ve sanatsal zenginliklerinden toplumun her kesiminin faydalanması hedeflemektedirler. Oluşturulan kültür politikaları ülkenin kültürel yapısıyla doğru orantılı bir şekilde gelişmektedir.

Kültür politikası tamlama-kavramını incelememiz gerekirse, İngilizce karşılığı olan “culture policy” ile farklı anlamlara gelebileceğini görülmektedir. İngilizcede ve diğer batılı dillerde “cultural policy” denerek “policy” kavram derinliğinin kültürel alanlardaki hali akla gelmektedir. İngilizcede “politics” ile “policy” kelimeleri farklı iken dilimizde politika anlamında ikisinin yerinin tutulması beklenmektedir. Politika genelde gündelik, geçici ve bazı sloganlar üzerine kuruluyken, buradaki “policy”; bazı yazarlara göre “siyasa”, politika kavramı ilişkili alanlarda sosyal, ekonomik, kültürel, demografik birçok veri ışığında stratejik hedeflerin belirlenerek o noktaya erişim gayesi ve bir bütünü belirtme anlamındadır (Ada, 2009:81). Serhan Ada’nın yaptığı bu tanımlaya bakıldığında ülkelerin belirli çerçevelerde oluşturduğu kültür politikalarının kültür kavramı içerisinde ele aldığımız konu başlıklarının haricinde sosyal, ekonomik, demografik verilerin de etkisi vardır.

Ülkü Zümray Kutlu (Kutlu,2011:13), “Kültür politikasını kültür endüstrilerinden tarihi ve kültürel mirasa, kültürle ilgili yasal düzenlemelerden sanat üretimini ve sanatçıyı etkileyen koşullara, kültürel çeşitlilikten kültürel haklara ve kültüre katılıma birçok konuyu kapsayan çok boyutlu ve kapsamlı bir alan” olarak tanımlanmaktadır.

Hıfzı Topuz (Topuz,1998:10) kültür politikalarını bir ülkede kültürlerin ve kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesi için kültürle ilgilenen devlet kuruluşlarının, bakanlıkların, yerel yönetimlerin, sivil toplum örgütlerinin, vakıfların, derneklerin, vakıf üniversitelerin kültür alanlarında izledikleri politika olarak tanımlamıştır. “Devletin anayasada, kalkınma planlarında, kanunlarda belirlediği kültür politikası hedefleri sadece devletin tekeliyle gelişmemektedir. Toplumun gelişmesine katkı sağlayacak diğer aktörlerin doğrudan veya dolaylı yoldan kültür politikalarını işlevsel olarak desteklemesiyle anlam kazanmıştır. Vakıflar tarafından açılan çeşitli kurslar, büyük holdinglerin kendi isimleriyle açtığı kültür sanat müzeleri, yerel belediyelerin düzenlediği festivaller devletin belirlediği kültür politikalarını desteklemek amacıyla yapılmaktadır” (Topuz,1998:10).

Kültür politikası, uygulama alanındaki politikalar için sıkça kullanılan bir kavram değildir. 1997 yılından itibaren kültür politikası kavramı kapsamına; televizyon yayıncılığı, film endüstrisi, yayıncılık, ses kaydı, canlı gösteri sanatları, müzeler ve tarihi eserleri almıştır. Şimdilerde kültür politikası tüm bu adı geçen sektörlerde merkezi yönetim tarafından belirlenen kanunlar ışığında gerçekleşen

faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Ancak yine de tüm bu anlam değişikliğine rağmen sanat halen kültür politikaları içindeki önemli konumunu korumakta ve kültür politikalarının değerlendirilmesinde önde gelen ölçütlerden biri olmaya devam etmektedir. Kültür politikası kavramının zaman içinde genişleyerek, radyo-televizyon yayıncılığı, sinema, tasarım, basın-yayın, sahne sanatları, müzeler ve kültürel miras ürünlerini de kapsadığı görülmektedir. Bu çerçevede kültür politikası yukarıda sözü edilen sektörlerde gerçekleşen tüm etkinliklerin, desteklenmesi ve düzenlenmesi amacıyla merkezi ve yerel yönetimlerce uygulanan politikalar (Bennet, 2009:123; Oğuz, 2010:34).

Kültür politikasının faaliyet ve uygulama alanlarının etki alanlarını Jennifer Craik, Glyn Davis, Naomi Sunderland sıralamıştır. Kültür politikaları uygulamalarının dört önemli etki alanı şu şekilde aktarılmıştır;

1. Kültür üreticilerine, kütüphane, müze, galeri ve sahne sanatları merkezleri gibi kültür kurumlarına kaynak sağlamayı ve bu kaynakları sağlayan kültür yöneticilerini içeren sanat ve kültür alanı,

2. Ticari ve devlete ait basın-yayın kuruluşlarını desteklemeyi ve onlara kaynak sağlamayı hedefleyen ve yeni teknolojileri, multimedya, yayıncılığı, tasarımı ve dijital hakların yönetimini içeren politikaları düzenleyen iletişim ve medya alanı,

3. Dili, kültürel kalkınmayı, çok kültürlülüğü, yerinden edilmiş (diasporic) kültürleri ve ulusun sembolik kimliği hakkındaki politikaları içeren vatandaşlık ve kimlik alanı,

4. Şehirselle ve bölgesel kültür ve kültür mirası, şehir ve bölge planlamacılığı, kültür mirasının yönetimi, kültür turizmi, boş zaman yönetimi ve yaratıcı endüstriler gibi konuları içine alan mekânsal kültür alanı (Şeyben, 2009:14).

Devletler, toplumda oluşan manevi boşluğu kapatmak, gittikçe hızlanan gelişmelerle akıp giden zamanın ve yeniçağın insan üzerinde yarattığı tahribatı giderebilmek için kültürü bir nevi panzehir olarak görmüştür. Devletler ruhu örselenen vatandaşlarına ruhlarını teskin etmek için kültür politikaları üretmeye başlamıştır. Uluslararası sermaye de uluslararası kültür programlarına müdahil olarak bu alanda faaliyetlerde bulunmakta, kültür alanını denetimi altına almak istemektedir (Gençkaya ve Demirci, 2018: 58). Demokratik rejimlerde seçimlerle yürütmenin başına gelen hükümetler, görevlerinin başına geçtikleri anda ister istemez kendi siyasî kesiminin

beklenti ve isteklerini doğrudan gözeterek adım atmak durumunda kalmaktadır. Bu sebeple kültürel programlarını bu kesimlerin paralelinde tasarlayıp yönetmektedirler. Böylece iktidarın her el değiştirmesinde, kültüre ilişkin politikalarda bir değişim kaçınılmaz olmaktadır. Kültür politikaları kültürün ele alınış biçimine (küresel, millî, sınıfsal) göre değişik özellikler göstermektedir. Bu değişken özelliklerden ötürü kültürü yönetenlerin de bakış açıları değişmektedir (Çeçen, 1996: 337).”

Kültür politikası kavramını kesin çizgilerle ifade etmenin çok doğru yöntem olmadığı göz önüne alarak yukarıda farklı tanımlamalarla açıklanmaya çalışılmaktadır. Kısaca devletin veya özel sektör temsilcilerinin ülke içinde ve uluslararası alanda bilim ve sanatla ilgili yaptığı tüm faaliyetlerde kullandığı politik unsur olarak özetlenebilir.

Devletlerin kültür politikalarının en büyük özelliği yerel kimlik ve toplumdaki farklı kimlikleri bir çatı altında toplanacak şekilde oluşturulmasıdır. Sürece kültürel motifleri ve sembolleri içinde barındıran dil, edebiyat, sinema, plastik sanatlar gibi farklı alanlarla yön verilmektedir. Bu nedenle farklı kültürlerin korunması temel amaçlardan bir tanesidir.

Aynı zamanda kültür politikasının kültürel demokrasi, kültürel eğitim, kültür yaratımı gibi kavramların biçimlenmesiyle şekillenmiş ve şekillenmeye devam etmektedir. Hükümetler, ülkenin koşulları ve dış siyaset diploması koşulları ile yönetim yapısı, kültür endüstrisi, kültürel yapı ve donanım gibi niteliklerini dâhil ederek hedeflerini belirlemektedirler.

1.2. KÜLTÜR POLİTİKASININ GELİŞİMİ

“Kültür politikalarının yasalaşması, kültür hakkının temel bir insan hakkı olarak kabulü, herkesin kültüre erişim hakkının ve kültürel özgürlüğünün yasalarca koruma altına alınması (devlet ve sanat arasındaki ilişkinin farklı şekillerde tekrardan tanımlanması), 2. Dünya Savaşı’ndan sonra olmuştur. Aynı zamanda kültür politikalarının UNESCO gibi uluslararası organizasyonlar tarafından ele alınıyor olması da yine 2. Dünya Savaşı’ndan sonra başlar. Hatta kültür politikaları kavramının ortaya atılması ve tartışılmaya başlanması da yine bu tarihi dönüm noktasından sonra hızlanmış ve derinleşmiştir. O günden bugüne geçen bu elli yıllık sürece bakacak olursak, [kültür politikaları tartışmalarında] üç temanın kendini tekrarladığını görürüz: Birinci tema ahlaki gelişim [medenileştirici etki], ikincisi ekonomik fayda ve üçüncüsü

ulusal kimlik ve itibardır. [Lâkin] bu fikirler, savaş sonrası dönemin ürünleri değillerdir ve izleri 18. ve 19. yüzyıla kadar sürülebilir” (Bennett, 1997:70). Dolayısıyla, kültür politikaları alanındaki anayasal uygulamalar, kültür politikaları kuramı ve kültürün bir insani hak olarak teminatı bu dönemin bir eseri olsa da kültür politikalarının gelişimi takip etmek için daha geriye bakmak gerekir (Şeyben, 2009: 24).

UNESCO tarafından 1960’lı yıllarda gündeme getirilen kültür politikası ve bu konuyla ilgili eylem çalışmaları 1970’de uluslararası düzeyde ele alınmıştır. 1969’da Paris’te ve Dakar’da uzmanlık toplantıları düzenlenmiş, Kültür Politikaları adlı bir dizi araştırma yayınlanmıştır. 57 ülke ile yapılan anket çalışması sonucunda 1970’te 88 ülkeden katılımcıyla Venedik Konferansı toplanmış, kültür politikası konusu ilk kez uluslararası düzeyde ele alınmış, ülkelerin kendi kültür politikalarını oluşturması gerektiğine vurgular yapılmış, devletin kültüre yönelik katkısı ile müdahalesi arasındaki farkın sınırları da belirgin olarak çizilmiştir. Devletin eğitim, sağlık, ulaşım gibi kamusal alanlardaki görev ve sorumluluklarının kültür alanı için de geçerli olduğunun altı çizilmiştir (Topuz, 1998:12). Daha sonra UNESCO 1972’de Helsinki’de Avrupa Kültür Politikaları Konferansı’nı düzenlemiştir. Konferans, Avrupa genelindeki kültürel değişim ve işbirliğine odaklanmış ve kültürel işbirliğinin Avrupa’da güvenliğin, barışın sağlanmasında araç olacağı belirtilmiştir. Konferansta ayrıca, devletlerin tüm kültürel haklardan yararlanılmasını sağlayacak kültür politikalarını oluşturmaları gerektiği ve kültür hakkını güven altına alarak, ulusal ve evrensel kültür hazinelerine hiçbir ayırım yapılmadan herkesin ulaşabilmesini sağlamaları gerektiğine yönelik kararlar alınmıştır (Topuz, 1998:13-14).

Helsinki konferansının ardından UNESCO tarafından 1973’te Jogjakarta’da Asya Konferansı, 1975’te Accra’da Afrika Konferansı, 1978’de Bogota’da Latin Amerika Konferansı, 1981’de Bağdat’ta Arap Ülkeleri Kültür Konferansı düzenlenmiştir. 1982’de Meksika’da düzenlenen Dünya Kültür Politikaları Konferansı’nda diğerlerinden farklı olarak, kültür politikalarına yönelik çok sayıda kararın alınmıştır. Konferansta özellikle kültürel kimlik, kültürel gelişmenin boyutları, kültür ve demokrasi, kültürel miras, yaratıcılık ve yaratıcılık eğitimi, kültürel etkinliklerin planlanması, idaresi ve finansmanı, uluslararası kültürel işbirlikleri ve bu işbirliklerinin geliştirilmesi sürecinde UNESCO’nun rolü konularında kararlar alınmıştır (Topuz, 1998:17)

Kültür politikası kavramının gelişimi, kültürün demokratikleşmesi ve kültürel demokrasi idealleri arasında şekillenmektedir. Bir yandan yüksek kültürün genelleştirilmesi esasına dayanan kültürün demokratikleşmesi idealine karşılık, kültürel demokrasi, yüksek kültürün saygınlığına dayalı sosyal hiyerarşiyi redderek, tersine çevirmeyi amaçlar. Bu noktada kültürel demokrasi, yaratıcılığı, eşitliği, göreceliği, kültürel farklılıkların rekabetine dayanmayan birlikteliğini öne çıkararak, yüksek kültürün ayrıcalıklarını geçersiz kılmayı hedeflemekte; azınlık kültürlerine yeniden saygınlık kazandırmayı, zanaatları, endüstriyel estetiği, modayı, sokak sanatçıları vs.yi içine alarak destekleme eğilimindedir. Bu yönüyle kültürel demokrasi, kültürel pratiklere saygınlığı vurgulayarak, bireysel yaratımın evrenselliğini öne çıkarmaktadır (Üstel, 2009: 18).

Kültür politikalarının 90'ların sonundan itibaren kültür endüstrisini kapsayacak şekilde genişlemiş olduğu gözlenir. Artık, kültür politikaları ekonomik ve sosyal gelişim olmak üzere iki ana başlıkta hizmet etmektedir. Ekonomik gelişimi hedeflemesi yönüyle, ekonomik küreselleşme, sanayi sonrası kentsel dönüşüm ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomiyi canlı tutma amacıyla kültür politikalarının üretilmesini ifade eder. Sosyal gelişim yönü ise, kültürel haklar; ulusal ve yerel çapta kültürün tanıtımı ve korunması; kültürle bireyin ve toplumu geliştirilmesi (kitap, sinema ve müzik endüstrileri, tiyatro, bale gibi) için yapılması planlanan politikaları kapsar. Bu bağlamda kültürün markalaşma, kentsel gelişim, sosyal gelişme ve bütünleşme gibi sosyo-ekonomik önceliklere hizmet edecek işlevselliği yeniden tanımlanmaktadır. Kültür endüstrilerinin milli hâsıla içindeki yeri, artık günümüzde ülkelerin gelişmişlik ölçütü olarak ele alınmaktadır. Bugün ekonominin yaratıcı ve dinamik unsurlarının kültür endüstrilerinin içinden çıktığı bariz bir gerçektir. Bu nedenle kültür politikalarının gündemi giderek ekonomi ve yaratıcı endüstrilere kaydığı görülmektedir. (Ada, 2009: 91-92)

Güncel olarak kültür politikası kavramı akademi ve politika alanlarında daha yaygın bir şekilde bilinmekte ve gelişimi adına araştırmalara dâhil edilmektedir. Kültür politikası üretimi kendi içinde küreselleşen bir dünyada güçlükleri de içinde barındırmaktadır. İçinde bulundurduğu kültürel öğelerin tüketim unsurlarını barındırması ve moda adı altında yayılan unsurların geçici bir tüketim ögesi olması kültür politikasının gelişimi etkilemektedir. Bu bağlamda politika belirleyici uzmanların küreselleşmenin getirdiği kültür akımlarını değil, geçmişte ve gelecekte

güncelliğini koruyacak kültür parçalarını barındıran politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

Kültür politika gelişiminde özellikle ulus devletler için daha kolay olsa da karma devlet yapısına sahip ülkeler adına daha zorlu bir süreç olduğu bir gerçektir. Ülke içerisinde farklı kültür dinamiklerinin ve farklı yerel kimliklerin bulunması mevcut politikaların kültür çeşitliliği dikkate alınıp ve önyargılardan uzak olarak şekillenmelidir. Ayrıca oluşturulan kültür politikalarını standart bir kültürün yaratılma çabası yoktur.

Kültür politikalarının topluma entegre edilmesini sağlayan kitle iletişim araçlarının coğrafi sınırları kaldırarak soyut hale getirmesi toplumların ve kültürlerin etkileşimini de arttırmaktadır. Sosyal medya mecralarına yapılan yayınların, paylaşımların kültürlerin birbirlerini keşfetmesine olanak sağlamasına neden olmaktadır. Ancak bu süreç küreselleşmenin ve kültürün bireyler tarafından sanalda inşa edilen ve aktarılan yönünü de beraberinde getirmiştir. Bu durum kültür politikalarının da sanal düzeyde etkisiz kalacağı bir durumu beraberinde taşımaktadır.

Özellikle kültür politikalarının geliştirilmesi küreselleşmenin ve dijital kültürün yaygınlaşmasıyla farklı bir boyut kazanarak daha iyi şekilde belirlenmesi gerekli görülmektedir. Kültürün dijitale taşınma ülkelerin kendine has kültürlerinin tanıtılması adına önemli olsa da farklı kültürlerin tanınırlığı ve etkisi açısından sınırların kalkmış olması kültür politikası geliştirilmesi açısından bir dengesizliğe sebep olabilir.

Kültürün dijital olarak aktarılması ve yayılması kültürün direkt ve derinden küreselleşmesini beraberinde getirebilir. Bu noktada ulus devleti olan ülkelerin “ben veya biz kimliği” ile oluşturduğu ve geliştirdiği kültür politikalarının bir nokta işlevini kaybederek etki alanlarının daralacağı anlamına gelebilir. Çünkü ulus devletlerde oluşturulan kültür politikalarının kimlik, aidiyet, sınıf, aile, kökenler gibi nitelikleri içermesi sanal ortamda bu niteliklerin net olarak var olmaması veya oluşturulmaması ters düşebilir.

Bu bağlamda kültür politikalarını geliştirmeye ve oluşturmaya yönelik çalışmalarda dijital kültüre aktarılan geleneksel kültürün kullanılması mı gerekli yoksa dijital kültürü yeni bir oluşum olarak kabul edip yeni bir kültür politikasının dijital

kültür üstüne mi kurulması gerekli olduğu gibi farklı sorulara da cevap aranarak yeni kültür yönetim planları da hazırlanmalıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN KÜLTÜR POLİTİKALARI

2.1. 1923-1960 ARASI KÜLTÜR POLİTİKASI

“Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş ile birlikte ortaya çıkan anlayış; ekonomik, kültürel ve siyasal yönleriyle bir bütün olarak batı uygarlığı standartları içinde, çağdaş uygarlığa ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşmak için de devlet eliyle gerçekleştirilen etkinlikler baskın rol oynamaktadır. Bu anlayış yönergesinde devlet, hem ekonomik kalkınmayı sağlayacak ve hem de Türk halkına batılı normlara uygun bir kültür verilmesi görevini üstlenecektir. Bu görev aynı zamanda siyasal ve düşünsel düzenleyici olarak da gerçekleştirilecektir. Eski siyasal iktidarın niteliklerini değiştiren Mustafa Kemal, yeni yönelimle kültür öğelerini çağdaşlaşmaya yönelik değiştirmek durumundaydı. Yeni insan ve vatandaş tipiyle yakından ilgili olan Kemalist anlayış ister istemez halkın nasıl eğitileceğini belirleyip, yine devlet üstüne almak zorundaydı. Kitlelere yeni kültürel öğeleri vermek, devletin önemli ödevlerinden birini oluşturmaktaydı” (Bakar,2000:119). Bu amaçla Atatürk, bir takım devrim projeleri hayata geçirmiştir.¹ Bu devrim projelerini Hıfzı Topuz (Topuz, 1998 :58) şu şekilde değerlendirmiştir:

- “Halifeliğin kaldırılması, Efkav ve Şer’iye Bakanlığının kaldırılması ve Tevhid-Tedrisat yasasının kabul edilmesi, 3 Mart 1924
- Dinsel Mahkemelerin Kaldırılması, 8 Nisan 1924
- Tekke ve Türbelerin kapatılması, 2 Eylül 1925
- Fes kullanımının yasaklanması, 25 Kasım 1925

¹ Ayrıntılı Bilgi için Bknz. Bayındır Uluskan, S. (2010). Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları, AKDYYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

- Uluslararası saat sisteminin ve takvimin kabul edilmesi, 26 Aralık 1925
- Medeni Kanun'un kabulü, 17 Şubat 1926
- Laikliğin kabulü: "Türk Devletinin dini İslam'dır" maddesinin Anayasa'dan çıkartılması, 10 Nisan 1928
- Latin Harflerinin kabulü, 1 Kasım 1928
- Millet Mektepleri adı ile geniş bir okuma-yazma kampanyasının başlatılması, 1 Ocak 1929
- Devlet okullarında Arapça ve Farsça derslerinin kaldırılması, 1 Eylül 1929
- Kadınlara belediye seçimlerinde oy verme ve seçilebilme hakkının tanınması, 3 Nisan 1930
- Türk Tarih Kurumunun kurulması, 12 Nisan 1931
- Halkevlerinin açılışı, 19 Şubat 1932
- Türk Dil Kurumunun kurulması, 12 Temmuz 1932
- Ezanın Türkçe okunması, 7 Şubat 1933
- Kadınlara seçimlerde oy kullanma ve seçilme hakkının verilmesi, 5 Aralık 1934
- Dinsel giysilerin ibadethanelerin dışında giyilmesinin yasaklanması, 3 Aralık 1936.

Türkiye Cumhuriyeti'nde, bu uygulamaların hepsi teker teker uygulama alanı bulmuştur. Bu projeler uygulama alanı bulurken, toplum yapısı projelere bir anda hazır olmadığı için ilk dönemler söz konusu uygulamalara karşı belli zamanlarda muhalif hareket ortaya çıkmıştır (Gök, 2011: 29).

Kısaca aktarılan ilkeler ve inkılaplar için Atatürk dönemi (1931-1938) kültür politikasının yapı taşları olarak nitelendirilebilir. Bu siyasi, iktisadi ve sosyal yenileşmenin temel amacı ulus-devleti oluşturarak milli kültür bilincini yerleştirmektir. Hükümetin çeşitli alanlara milli bilinci uyandıracak çalışmaların başlatılması, milli müzelerin kurulması, milli sergilerin açılması, dil ve tarih üzerine kurumların faaliyet göstermesi ülkenin ilerlemesi ve birlik olması için kültür politikalarının hayat bulmuş hâlidir. Nihayetinde çok sayıda yapılan yenilik kültür politikalarıyla yeni kurulan bir ülkenin ne kadar yol kat ettiğini bariz bir şekilde göstermektedir.

Atatürk'ün ölümünden sonra 11 Kasım 1938 günü toplanan TBMM'ye 387 milletvekilinden 348'i katılmış ve oybirliği ile İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Turan,1999: 16). İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra 26 Aralık 1938 günü toplanan CHP Olağanüstü Kurultayı'nda yapılan Tüzük değişikliği ile Atatürk "ebedi şef" olarak İsmet İnönü 'de "milli şef" olarak kabul edilmiştir (Turan,1999: 22). Böylece Türkiye'de başlayan yeni dönem "milli şef dönemi" olarak adlandırılmaya başlanmıştır

Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüyle başlayan 1939-1945 yıllarını içeren Türkiye'deki yeni döneme ve bu dönemdeki kültürel politikalar "hümanizma" dönemi olarak adlandırılmıştır (Koçak, 2001: 393). İnsana ait, insanla ilişkili olan anlamına gelen Hümanizma, ilk olarak M.Ö. I. Yüzyılda ortaya çıkmıştır. Bu görüş, Avrupa'nın modernleşmesinin temelini oluşturmuştur. Osmanlı ıslahat döneminde özellikle II. Mahmut döneminde uygulanmak istenmişse de başarı sağlanamamıştır. Atatürk Dönemi'nde ise kültür politikalarında daha çok milli bir anlayış takip edilmiştir. Hümanist anlayışın en yoğun yaşandığı dönem İnönü dönemi olmuştur. İnönü döneminde Hümanizm, —Eski Yunan ve Roma medeniyetine inmekl olarak tanımlanmıştır. Bu dönemde Arapça, Farsça eserlerden ve bu dillerden uzaklaşılırken, Batı eserleri incelenmeye başlamıştır (Şeker,2006:13-16; Bolat, 2012: 239).

İnönü döneminde kabul gören hümanist anlayışın uygulama alanı bulmasında dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in önemli bir rolü olmuştur. Bu dönemde hümanizmin adı, bizzat Yücel tarafından "Türk Hümanizmi" olarak değiştirilmiştir. Ayrıca, liselerde Latince ve Yunanca dersleri verilmeye başlanmış, Halkevleri, Köy Enstitüleri ve Üniversiteler aracılığı ile hümanizmin yayılması amaçlanmış ve Batı klasikleri Türkçeye tercüme edilerek hümanist anlayışa uygun vatandaş yetiştirme amaç edinilmiştir (Gök, 2011: 95).

Atatürk dönemi kültür politikalarından farklı olarak hümanist kültür politikası izlenen bu dönemdeki hümanist kültür taraftarlarına göre, Avrupa'nın seviyesine erişebilmek için onlar kadar uzun bir yol kaydetmeye gerek yoktur, hızlı bir şekilde Yunan-Latin kaynaklarının tercüme edilmesi ile bu yol kısa sürede kat edilebilecektir (Şeker, 2006: 15; Gök, 2011: 95)

Sonuç olarak, İnönü döneminde gerçekleştirilen kültür politikaları ile Atatürk dönemi kültür politikalarının hedeflerinin halkın gelişimi açısından ortak olmasına

rağmen İnönü politikalarının Yunan-Latin medeniyetini kaynak olarak görmesiyle bu kültürün yayılması adına halkevleri gibi kurumlar açılmış, çeviri faaliyetleri sürdürülmüş, çeşitli yayın organlarından her kesime ulaşması adına yayınlar yapılmıştır.

Türkiye’de Cumhuriyet ilan edildikten sonra Terakkiperver Cumhuriyet ve Serbest Cumhuriyet Fırkalarının başarısız deneyimlerinin ardından, gerçek anlamıyla çok partili hayata geçiş 1945’ten itibaren gerçekleşebilmiştir. 1946’da kurulan Demokrat Parti yürütmüş olduğu muhalefet ile 14 Mayıs 1950’de yapılan genel seçimlerde iktidar olmayı başarmış ve 27 yıllık Cumhuriyet Halk Fırkası yönetimine son vermiştir. Yeni iktidarın başbakanı Adnan Menderes, Cumhurbaşkanı da Celal Bayar olmuştur (Bolat, 2012: 241).

Demokrat Parti tüm alanlarda olduğu gibi kültür alanında da farklı bir yaklaşım içerisinde olmuştur. Bu bağlamda 1950, 1954 ve 1957’deki hükümet programlarında kültür konusuna da değinmiştir. Bu programlarda genel olarak kültür işlerinin parti programlarını ilkeleri doğrultusunda yürütüleceği vurgulanmıştır. Yaptığı hükümet programlarında kültür ile ilgili olarak ayrıntılı bir yaklaşımı olmayan DP kültür konusunda manevi değerlere önem vereceğini belirtmiştir. Özellikle eğitim konusuna bakılacak olursa ilkokullarda din derslerinin zorunlu hale gelmesi, İmam Hatip okullarının yeniden açılması, Köy Enstitülerinin ve Halkevlerinin kapatılması hususları, bu dönemin farklılıklarının başında gelmiştir. Aynı biçimde tarih çalışmaları ve dersleri ile de ilgili köklü değişikliklerin yapıldığı DP döneminde İnönü döneminin —Hümanist anlayışından uzaklaşıldığı ve tarih alanında da Osmanlı ve İslam Tarihine ilginin arttığı bir sürece girilmiştir (Öztürk, 1997:173-174; Bolat, 2012: 242).

Atatürk ve İnönü döneminde yoğun bir şekilde sürdürülen parti, balo gibi eğlence geceleri Demokrat Parti döneminde sekteye uğramadan devam etmiştir. Fakat özellikle Demokrat Partinin tarımda makineleşme üzerine yaptığı çalışmalar toplum arasındaki ekonomik düzeylerin açılmasına neden olmuştur. Gelir dengesizliği ile yaşanan farklar eğlence kültürüne de yansımıştır. Özellikle düşük gelirli halk halkevlerinin kapatılmasına kadar burada sürdürülen sinema ve tiyatro gibi kültürel aktivitelere katılabiliştir.

1950’de itibaren tarih alanında yapılan yayınların çoğunda, Osmanlı döneminde yapılan ıslahatlar abartılı yaklaşımlarla anlatılmaya başlanmış ve 600 yıllık

bir tarihin yadsınamayacağı ifade edilerek tüm belge ve bilgilerin toplanarak bilimsel bir anlayışla eserlerin hazırlanması gerektiği belirtilmiştir. Bu anlayış, yeni bir tarih anlayışının doğmasına etki etmiş ve yapılan yayınlarda Türk Tarihini İslamcı bir yapıya döndürme amacı artmaya başlamıştır. Bu durum daha sonraki dönemlerde Türk- İslam Sentezi olarak adlandırılmıştır (Torun, 2002:285)

II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan S.S.C.B. ve onun yaymaya çalıştığı “komünizm” ideolojisi DP tarafından en büyük tehdit olarak görülmüştür. DP’nin eğitim ve kültür politikalarının şekillenmesindeki etkenlerden biri bu olmuştur. Demokrat Partinin 1950-1960 yılları arasında kültür politikalarından akılda kalan en önemli icraatları din dersinin konulması ve Köy Enstitülerin ıslah edilmesi olmuştur. Komünizm tehlikesine karşı din ve maneviyatın güçlendirilmesi amacıyla okullara seçmeli din dersi konulmuş ve İmam Hatipler açılmıştır. Yine komünist ideolojinin merkezleri olduğu gerekçesiyle Köy Enstitüleri ıslah edilmiştir (Çatalbaş, 2014:135).

DP, laikliği din ve vicdan hürriyeti olarak tanımlamıştır. Ayrıca “komünizme” karşı en büyük güç “din ve maneviyat” kavramının güçlendirilmesi olacağına inanmıştır. DP, CHP’nin aksine tepeden inmece bir anlayışla değil halktan gelen taleplere göre politikalarını şekillendirmiştir. İlk etapta halkın büyük bir teveccühünü kazanmasını sağlayan ezanı Arapçalaştırması, radyodan Kuran ve ilahiler okunmasını sağlaması, hacılara döviz tahsis etmesi, din önderlerine saygı göstermesi halkın DP’ye olan bağlılığını artırmıştır. DP’nin bu politikaları kimi çevreler tarafından dinin siyasete alet edilmesi olarak adlandırılmıştır (Çatalbaş, 2014:134).

II. Dünya Savaşı’ndan sonra ABD ve İngiltere, S.S.C.B.’ye karşı Türkiye’ye destekleme kararı almıştır. Truman Doktrini ve Marshall Yardımları çerçevesinde ABD’nin etkileri Türkiye’de her alanda hissedilmeye başlamıştır. Kore Savaşı’ndan sonra Türkiye’nin NATO’ya girmesi, askeri tesislerin ve marketlerin açılması, yabancıların ülkeye gelişi ve eğitim için Türk öğrencilerin ABD’ye gitmesi bu ülke ile etkileşimi daha da artırmıştır. Marshall Yardımı ile tarım, sanayi ve ticaret alanında yaşanan refah tüm toplumun yapısını değiştirdi. Köyden kentte göç hareketleri başladı. İletişim ve ulaşım alanında yaşanan gelişmeler kültürel gelişmeyi artırdı (Çatalbaş, 2014:134).

Bu dönemde basılan kitap, gazete ve dergi sayıları artmış, resim ve heykel alanında yurtdışı ve yurt içi birçok sergi düzenlenmiştir. DP döneminde birçok sanatçı

Avrupa ve ABD'deki eğitimlerinden sonra ülkeye dönmüş ve bu sanatçılar Batı kültürünün Türk toplumunca tanınmasında etkili olmuştur. DP söylemlerinde muhafazakâr gibi gözükmeye karşın ABD ve Batı kültürü etkisine karşı koymamıştır (Çatalbaş, 2014:135).

Demokrat Partinin dışa açık ekonomik politikalar belirlemesi kültür politikalarının iç ve dış dinamiklerinin farklı olmasıyla sonuçlanmıştır. Amerika ile etkileşimin artması farklı tüketim kültürünü beraberinde getirerek toplumun her katmanında ivme kazanmasına yol açarak Atatürk dönemi ve İnönü döneminde hedeflenen politikalardan uzaklaşarak daha Amerikan tarzını bir yaklaşım ortaya koyulmuştur. Demokrat partinin Amerika'ya ve Batı'ya bu kadar ilgi duyması Atatürk döneminde ve İnönü döneminde sürdürülmeye çalışılan milli bilinci oluşturma çabasını sekteye uğratmıştır. Aynı zamanda demokrat parti muhafazakâr bir tutum sergilemeye çalışsa da dış kültürü içine alarak muhafazakarlık temsilinde Amerikan ve Batı kültürünü sürdürmüştür.

2.2. PLANLI DÖNEM (1960-1980)

1950'lerde Türkiye'de başlayan siyasi istikrarsızlıklar Demokrat partinin yönetim anlayışında yaptığı büyük değişiklikler bürokrasi çatışmalarına neden oldu. Bu çatışmalar ciddi boyutlara ulaşarak 27 Mayıs 1960'da Askeri Harekat gerçekleşti. Ülkede yaşanan bu siyasi olaylar neticesinde toplumsal ve kültürel alanların derinden etkilendiği bilinmektedir. Ada bu yaşanan dönemi yumuşak politika veya politikasız politika olarak (Ada,2009:90) olarak isimlendirmektedir.

Bu dönemin en önemli kültür atılımlarından biri olarak devlet tarafından hazırlanan ülkeyi dünya ülkeleri seviyesine çıkartma amacıyla hazırlanan kalkınma planları olabilir. Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından hazırlanan bu planlar kültürel, ekonomik ve sosyal alanlarda kalkınmayı bir bütün hâlinde ilerletmeyi temel almıştır. DPT, kalkınma planlarının kültür bölümlerini, ilgili kuruluş temsilcileri, bilim adamları ve uzmanlardan oluşan ihtisas komisyonlarının raporlarıyla desteklemektedir. Ayrıca bu plan ve raporlara ek olarak, kültür politikaları oluşturmaya yönelik 1982'de birincisi, 1989'da ikincisi olmak üzere Milli Kültür Şuraları toplanmıştır (İnce, 2012:76).

70'lerden sonra kültür politikaları açısından dönüşüm başlar; bunun ilk aşaması olarak da müstakil Kültür Bakanlığı'nın açılmasıdır. İlk kez Talat Sait Halman Kültür

Bakanı olarak kabinedeki yerini alır; ancak 1972’de kapatılarak müsteşarlığa dönüşmüştür, 1974’te ikinci kez Kültür Bakanlığı olarak kurulmuştur. 1977’de ise tekrar Milli Eğitim Bakanlığı ile birleştirilerek “Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı” haline getirilmiştir (Kantarcıoğlu, 1987: 28).

Bu yıllarda köyden kente göçün artmasının bir sonucu olarak yaşanan dengesiz büyüme ve eğitim ve gelir seviyesindeki düzey farklılıkları eşitsizliklere sebep olmaktadır. Dolayısıyla kültürel hayatta yoksunlukların da arttığı tespit edilebilir. Bu bağlamda sosyal ve ekonomik gelişme için 1963’teki Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda kültür politikaları “Kalkınma Stratejisi” olarak ele alınmış; ancak bu politikalar hedefine ulaşamamıştır.

1968-1972 yıllarındaki İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ise kültürün önemi üç başlık altında ele alınmıştır:

- 1) Kültürün, yaşam kalitesini geliştirme ve yaratıcı gücü arttırmadaki rolü üzerinde durulur; bu noktada devletin kültürü destekleyiciliği vurgulanır,
- 2) Türk kültürünün dışa açılması ve diğer ülkelerin kültür ve sanat faaliyetlerinin topluma kazandırılması amaçlanır,
- 3) Kültür ve sanat etkinlikleri toplumun ihtiyaçlarına verecek şekilde desteklenmesi amaçlanır. Fakat hedeflerin uygulamada yetersiz kaldığı görülmüştür (Seçkin, 2009:119-120).

1979-1983 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, kalkınma, (gelişme) ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal yönleriyle bir bütün olarak ele alır. Bu bütünlüklü hedef, kültürel alanda coğrafi dengesizliklerin bir sonucu olarak geri kalmış bölgelerin hem milli gelirden hem de kültür-sanat üretimi ve tüketiminden daha geniş pay almalarını hedeflemektedir (Seçkin, 2009:119-120). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda (1985-1989) milli kültür vurgusu altında, milli ve manevi değerlerin yaşatılması ve güçlendirilmesi en önemli hedef olarak belirlenir. Coğrafi bölgelerin kültürel katılımını daha adilce geliştirmek ve kültür eserlerinin günlük yaşamın bir parçası olabilmeleri için bir dizi projeler gerçekleştirilir. Kültür ve sanatsal projelerin yaygınlaştırılması teşvikleri esastır. 1990-1994 yılları arasındaki Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ise kültür, bağımsız bir başlık olarak, milli kültür kalkınma, çağdaşlaşma ve dışa açılma çalışmalarının temel politikası haline

gelir. Milli kültürün zenginliğine atıfta bulunularak gelecek nesillere aktarma hedeflenmektedir (Seçkin, 2009:121).

Beş yıllık kalkınma planlarında kültür politikalarının izini süren Servet Uslan'da, 1970'lerin ekonomik ve politik konjonktürü nedeniyle, kültür politikalarının hükümetlere göre milli kültür/evrensel kültür ekseninde dalgalandığını kaydetmektedir (Uslan,1995:89-91). Bu süreçteki kalkınma planlarında kültür merkezlerine dair doğrudan bir kayıt bulunmazken, I. Beş Yıllık Plan'da devlet operası, tiyatrosu ve orkestrasının ellerinde bulunan mevcut potansiyelin Türkiye'nin her bölgesinin yararlanmasını sağlayacak şekilde faaliyet göstermesine; II. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise Türk kültürünün yaygınlaştırılmasına yönelik faaliyetlerin yapılmasına dikkat çekilmektedir. Nitekim 1978'de yeniden Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ayrılarak tek başına faaliyet gösteren Kültür Bakanlığı'nın teşkilat şemasına göre, taşra teşkilatı içinde bir Kültür Merkezleri Müdürlüğü kurulmuştur. 1981'de Kültür ve Turizm Bakanlıkları'nın birleştirilmesi ile yeni bir teşkilat şeması ortaya çıkmış ve Kültür Merkezleri Müdürlüğü Daire Başkanlığı haline getirilerek, bakanlığın ana hizmet birimlerinden biri olmuştur (İnce,2012:76).

Türkiye'nin kültürel ve sosyal hayata yönelik iyileştirmeler ve çalışmalar 1960'lı yılların sonunda yoğun bir şekilde başlamış ve hız kazanmıştır. İnsanların kültür hayatında kalması, kültürün kalitesinde geliştirmesi, ülkenin genel sanat ve kültür faaliyetlerinin gelişmesi adına kalkınma planları ve politikalarla düzenlemeler yapılmıştır.

Sosyal refahın artması, sanayileşme, köyden kentlere göçmenin sonucu olarak bireylerin yaşam standartların yükselmesiyle yaşayan kültürün korunması adına planlamalar adına önemli hizmetler içermektedir.

Özellikle refah seviyesinin yükselmesini ve sanatının önemini anlayarak kurulan kültür Bakanlığı devletin sorumluluğu olan Türk kültürünün her kademeye uygun yaygınlaştırılması vatandaşların bu hizmetten yararlanmasını sağlayacak organizasyonların geliştirilmesi adına önemli bir adımdır.

Bu açıdan yapılan kültürel hizmetler yalnızca kültür politikalarının bir aracı olmaktan öte geniş bir işlevde kullanılarak sosyal politikalarla ilişkisi bakımında verimliliğin yeniden değerlendirilmesini sağlamıştır.

2.3. 1980-2002 ARASI DÖNEM

1980'ler Türkiye için oldukça karmaşık bir dönemdir. Toplumsal olaylar ve ardından gerçekleşen 1980 sıkıyönetimi ile birlikte Türkiye etkileri uzun yıllar devam eden bir sürece girmiştir. Bu dönemde kültür hayatında yaşanan buhran, etkisini gitgide artıran küreselleşme, kitle iletişiminin yaygınlaşması ve tüm bunların neticesinde kültürel yozlaşmanın baş göstermesi, kültür politikalarının daha sistemli bir şekilde ele alınması gerekliliğini doğurmuştur. Bu nedenle milli kültürün örgütlenmesi ve milli birliğin güçlenmesi amacıyla düzenlenen Birinci Milli Kültür Şurası 23-27 Ekim 1982'de Ankara'da toplanmıştır. Yazılı kültür politikalarının ilk kez devlet eliyle düzenlenen bir toplantıda oluşturulması bakımından oldukça önemli bir atılımdır. Ardından yayınlanan Devlet Planlama Teşkilatı Özel İhtisas Komisyonu'nun 1983'te hazırladığı Milli Kültür Raporu da devletin milli kültüre verdiği önemin göstergesidir. Özal'ın cumhurbaşkanı seçilmesinden oldukça kısa bir süre olan 5-8 Aralık 1989 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen İkinci Milli Kültür Şurası da kültür politikalarına ivedilikle yön verilmesi ve milli kültür üzerinden yapılacak olan uygulamaların hayata geçirilmesi isteğini göstermektedir (Sayın, 2019:13).

1979-1983 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, kalkınma, (gelişme) ekonomik, toplumsal, kültürel ve siyasal yönleriyle bir bütün olarak ele alır. Bu bütünlüklü hedef, kültürel alanda coğrafi dengesizliklerin bir sonucu olarak geri kalmış bölgelerin, hem milli gelirden hem de kültür-sanat üretimi ve tüketiminden daha geniş pay almalarını hedeflemektedir (Seçkin, 2009:119-120). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1985-1989) milli kültür vurgusu altında, milli ve manevi değerlerin yaşatılması ve güçlendirilmesi en önemli hedef olarak belirlenir. Coğrafi bölgelerin kültürel katılımını daha adilce geliştirmek ve kültür eserlerinin günlük yaşamın bir parçası olabilmeleri için bir dizi projeler gerçekleştirilir. Kültür ve sanatsal projelerin yaygınlaştırılması teşvikleri esastır. 1990-1994 yılları arasındaki Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise kültür, bağımsız bir başlık olarak, milli kültür kalkınma, çağdaşlaşma ve dışa açılma çalışmalarının temel politikası haline gelir. Milli kültürün zenginliğine atıfta bulunularak gelecek nesillere aktarma hedeflenmektedir (Seçkin, 2009:121).

1990'lara gelindiğinde gitgide etkisini artıran küreselleşme sonucunda izlenen neo liberal politikalar, milli kültürün kamu-özel sektör iş birliği ile ele alınması gerekliliğini doğurmuştur. Bunun neticesinde başta bankalar olmak üzere, vakıflar, sanayi kuruluşları vb. sanat galerileri açıp, kitap ve albümler yayınlayarak kültür alanında konumlarını belirlemişlerdir (İnce, vd.,2011: 45-53).

AB'ye uyum sürecinin yaşandığı bu dönemde, sivil toplum kuruluşlarının kültür politikaları alanında söz sahibi olmaya başladıkları da görülmektedir. İstanbul'da 1996 yılında yapılan Birleşmiş Milletler İkinci İnsan Yerleşimleri Konferansı HABITAT II51 ve 1998 yılında İKSV'nin önderliğinde, Stockholm Konferansı'ndan birkaç ay sonra düzenlenen ve Gelişme İçin Kültür Politikası Devletlerarası Konferansı'nı (1998) değerlendirmeyi amaçlayan "Kültür Girişimi Türkiye'de Kültür Politikaları Sempozyumu" sivil toplumun kültür alanındaki çalışmalarına örnektir (Topuz, 2003:41).

Kültür politikasının ana yönelimlerine dair esas tartışmaların 2000'lere doğru ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durum iki nedenle açıklanabilir. İlki Türkiye'nin AB'ye tam üyelik yolundaki çalışmalarının yoğunlaşması; ikincisi ise, özel sektörün kültür alanında yatırımlarının devlet tarafından düzenleme ve teşvik ihtiyacının belirginleşmesidir (Ada, 2009: 94).

1980'lerden 2000'lere kadar STK'ların, özel şirketlerin ve devletin kültür politikasının ilerlemesini sağlayacak girişimleri olmuştur. Fakat bu girişimlerin tam bir istikrar göstermediğini söylemek yanlış olmaz. 1980'lerde Türkiye'de yaşanan siyasi değişimler, Türkiye'nin AB'ye adaylık süreci, dünyada teknolojinin getirdiği büyük değişimler gibi faktörler Türkiye'nin net bir kültür politikası ortaya koymasını olumsuz etkilemiştir.

2.4. 2002-2022 ARASI DÖNEM

2002 yılında Ak Partinin başa gelerek hükümet kurmasıyla ülke kendi tanımlarıyla muhafazakâr demokrat bir tutum sergileyeceklerini ve politikalarını bu yönde yürüteceklerinin sinyallerini vermişlerdir. Belirledikleri muhafazakâr tutumlarını da belirledikleri hükümet programlarına yansıtmışlardır.

Hükümet olarak başa gelen AK parti muhafazakâr tutumunu kültür politikaları hakkındaki 2002 yılında yayınlanan 59. Hükümet programında şu ifade ile belli etmiştir; “Hükümetimiz, kültürün taşıyıcı unsurları olan dil, edebiyat, folklor, musiki, plastik sanatlar, etnografya, sinema, temsili sanatlar alanlarındaki mevcut yapıyı, yaklaşım ve anlayışı eksik ve sağlıksız bulmaktadır. Bütün bu alanlarda konunun uzmanlarının ve sivil toplum örgütlerinin de görüşlerinden yararlanılarak yeni ve doyurucu politikalar geliştirilecektir. Ayrıca hükümetimiz kültürel mirasın korunmasına azamî hassasiyet gösterecektir (URL-7).”

AK Parti programının kültür politikaları, Sosyal Politikalar ana başlığı altında değerlendirilmiştir. Programda Türkiye'nin zengin bir kültürel birikimi olduğu vurgulanmıştır. Her kültürün zamanının ruhunu yansıttığı belirtilmiş ve kültürlerin kendi iç dinamiklerini harekete geçirerek, başka kültürlerle alış-veriş halinde olmasıyla zenginleşeceği ifade edilmiştir. Ayrıca kendine has bir geleneği olmayan kültürlerin yabancı kültürlerin etkisi altında kalarak, tehlikeye düşeceğinin altı çizilmiştir. Kültür ve sanat alanında göstereceği etkinliklerin, uluslararası alanda Türkiye'nin saygınlığını arttıracığı belirtilmiştir. Dolayısıyla AK Parti'nin kültürü küresel alanda Türkiye'nin konum ve pozisyonunu pekiştirmede bir yumuşak güç olarak algıladığı söylenebilir. Diğer yandan ise kültür üzerinden ‘insan’ vurgusu ön plana çıkartılmıştır. Türkiye’de insanların ruh ve mana dünyalarını zenginleştirecek, süsleyecek unsurların kenara itildiği vurgulanmış; Türk insanının renksiz, şiirsiz, içeriksiz ve estetik kaygıların önemsenmediği bir dünyada yaşamaya itildiği ifade edilmiştir. Bu minvalde AK Parti'nin kültüre ve kültür politikalarına önem vereceği vaat edilmiştir (Erol, 2019:184).

AK Parti'nin belirlediği muhafazakârlık çerçevesinde çeşitli sanat alanlarına kısıtlamalar başlamıştır. Örneğin 1 Ocak 2008 itibariyle toplu taşıma kullandığımız araçlarda her tür müzik türü yasaklanmış ve özellikle “baba” diye tabir edilen Müslüm Gürses, Orhan Gencebay gibi arabesk müziğin önde gelen sanatçıların şarkısının çalması yasaklanmıştır. Bu durumu Eren çalışmasında Türkiye'nin ağırlıklı olarak 1980'lerden bu yaba toplumun belli kesimi tarafından dinlenen arabesk müziğin önce TRT’de yasaklandığını vurgulayarak ikinci bir devlet müdahalesine maruz kalarak dolmuş ve taksilerde yasaklanmasının sanata, sanatçıya ve halkın beğenisine yapılan sansür olarak değerlendirmiş. Yine aynı zamanda AB’ye uyum sürecinde olan Türkiye

için Batılaşma politikaları altında kültürel alana müdahalenin meşru kılındığını da eklemiştir (Eren, 2008:97).

Son dönem kültür politikalarında gözlenen bir gelişimle; halkın kültürel faaliyetlere katılımının artırılması amacıyla gelenekselin modernize edilerek halka sunulduğu çalışmaların artmış olmasıdır. Devlet Opera ve Balesi'nde 2007 senesinde izleyicinin çok beğendiği "Ali Baba ve Kırk Haramiler" eseri bu durumu örnelemektedir. Türk halkından milli değerlerine sahip çıkarak Batı'daki kültürel gelişmelerden de geri de kalmayan bir toplum modeli oluşturması beklenmektedir (Eren, 2008:97).

İkinci milenyuma girmeden 2 yıl önce UNESCO'nun gerçekleştirdiği "Dünya kültürel Gelişme On Yılı" programı ülkemizi de içine alarak tüm dünyayı derinden etkilemiştir. Aynı yıl gerçekleşen "Kültürel alanda AB'ye Yaklaşım Sempozyumu ile; kültürel haklar, kültür ve tarihsel mirasın korunması, dil sorunu, iletişim araçları, kültür sektörü, sanat eğitimi ve kamusal yayıncılığın gelişmesi gibi alanlar ön plana çıkmış ve hem devlet kurumlarının hem özerk yapıların kültüre dair çözüm ve politika üretmesi tartışılmıştır. Bu gelişmelerin kültür politikası oluşturmak için bir altyapı oluşturduğu hemen ardından 2005'te Türkiye'nin AB süreci için Katılım Ortaklığı için anlaşmaların yapılması ve İstanbul'a 2010 yılında verilen "Avrupa Kültür Başkenti" unvanı bu altyapısal çalışmaların çıktısını oluşturmuş ve kültürel süreçleri derinden etkilemiştir (Ada, 2009:91-95).

Birincisinin 1982'de ikincisinin 1989'da yapılan Milli Kültür Şuarası yaklaşık 30 senelik bir arasan sonra 3-5 Mart 2017 tarihinde İstanbul'da düzenlenmiştir. 17 farklı komisyonun yer aldığı şurada edebiyat ve yayın, sinema ve film (televizyon dizileri), müzik, performans sanatları (opera ve bale, tiyatro), görsel sanatlar, festival ve fuarlar, tasarım, reklamcılık faaliyetleri hakkında bilgi paylaşımları yapılarak geliştirilmesine dair komisyonlar tarafından fikir önerileri sunularak raporlara yansıtılmıştır.

Kültür politikası komisyonu üyelerince, Türkiye Cumhuriyeti kültür politikalarını anlamak ve anlamlandırmak için tarihsel arka plan değerlendirmesi yapılarak, Türkiye'nin ırk, dil, mezhep, renk, köken farklılıklarının içinde eridiği bir mirasa ve tarihsel-kültürel havzaya sahip olduğuna dikkat çekildi. Kültür politikalarının uygulanmasındaki en temel unsurun, benimsenen politikaların

arkasındaki felsefenin ve bakışın doğru tespit edilmesi olduğu belirtilmiş ve bu doğrultuda, son dönemlere kadar kültür alanını belirleyen tek tip ideoloji merkezli, dayatmacı ve vesayetçi sınırlamalar olmaksızın, Türkiye'nin sahip olduğu zengin mirasın sunduğu imkânlardan beslenen, tarihiyle barışık, toplumun bütün katmanlarına hitap eden, kuşatıcı ve geleceği kuran kültür politikaları geliştirmesinin önemine vurgu yapılmıştır (URL-8). Kültür politikası raporuna göre; Kültür ve Turizm Bakanlığının yeniden yapılandırılması, Millî Kültür Strateji Belgesi hazırlanması ve uygulamada takip ve devamlılığının sağlanması, üniversitelerde sanat ve kültür yönetimi ile kültür politikası bölümlerinin açılmasını sağlamak için YÖK ve ilgili kurumlar nezdinde girişimlerde bulunulması gibi farklı kararlara vararak Türkiye'nin yeni güncel bir kültür politikası belirlemesinin yolunu açmıştır (URL-9).

Türkiye'de ilk kez Mart 2020'de ortaya çıkan Covid-19 pandemisinin getirdiği süreç ülkedeki yaratıcı kültür ve sanat endüstrisinde ciddi faaliyet kısıtlamalarına neden olmuştur. Bu kapsamda film, tiyatro, sergiler, konserler, müze etkinlikleri, festivaller ve spor müsabakaları gibi ülkenin sanatına katkı sağlayacak faaliyetlere ara vermek zorunda kalınmış hatta çalışanların isten çıkarılması veya kısmi zamanlı çalışma durumları söz konusu olmuştur. Bu sebeplere bağlı olarak aksaklık gösteren etkinliklere online-çevrimiçi olarak çözüm önerileri getirilmiştir. Fakat bu çözüm kültür sanat faaliyetlerinin gerilememesine engel olamamıştır. 2020 yılının Haziran ayının gelmesiyle kontrollü normalleşme söylemleri baş göstermiş ve Kültür ve Turizm Bakanlığı sanat ve kültür faaliyetleri hakkında 23 Haziran 2020'de "Kültür ve Sanat Tesislerinde Kontrollü Normalleşme Süreci Genelgesi" ile faaliyetlerin başlaması ve faaliyetlerde yer alabilecek kişi sayısı, maske, mesafe ve temizlik önemlerini açıklamıştır (URL-10).

Bunların yanı sıra T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Haziran 2020'de, çeşitli meslek birliği ve sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla "Kültür Sanat STK'ları Çalıştayı" düzenlemiş, o tarihe kadar kültür sanata sunulan kamu desteklerine ve Türkiye'deki sanatseverlerin bu etkinliklere olan ilgisine değinmiştir. Ayrıca gelecekte yapılacak olan çeşitli yasal düzenlemelere dair paylaşımlar da yapılmıştır. Buna göre özel tiyatrolardaki kurumsallaşmayı arttırmak için sosyal güvencesi olmayan personel çalıştırılmaması yönünde bazı planlamalar yapıldığı belirtilmiştir (Özarlan,2021: 390).

Pandeminin gündelik hayattaki etkileri kültür sanat etkinliklerini ekonomik anlamda da etkilemiş ve çeşitli kurum ve kuruluşlar birbirlerine ekonomik destek vermek adına fonlar oluşturarak dayanışma pratikleri sunmuştur. Bunların başında kâr amacı gütmeyen İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV) gelerek “Pandemi Sırasında Kültür ve Sanatın Birleştirici Gücü ve Alanın İhtiyaçları” politika metni yayımlayarak tüm kültür sanat alanındaki kurumlara ekonomik açıdan destek verilmesine katkı sağlamıştır. Örneğin bu çalışma sayesinde Saha Dergisi sürdürülebilirlik fonu ile Covid-19 kapsamında 21 sanat projesine destek sağlamıştır. Özel tiyatrolar için kurulan Tiyatro Kooperatifi tarafından “bizde yerin ayrı” söylemleriyle başlayan proje ile pandemi nedeniyle ekonomik zorluk çeken bazı özel tiyatroları desteklemek amacıyla 2020-2021 tiyatro sezonu için ön bilet satışı gerçekleştirilmiştir. Her sene İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV) tarafından düzenlenen İstanbul Müzik Festivali’nin sponsorları arasında olan STONELINE pandemi nedeniyle işsiz kalan müzisyenlere dijital platformlarda mesleklerini icra etmeleri için müzisyen destek fonunu başlatmıştır (URL-11).

Bu süreçte merkez, yerel yönetimler de sanat hayatına destek vererek sanatçıların yanında olmuştur. Normalleşme sürecinin başlamasıyla birlikte sinema, tiyatro ve müzik alanı başta olmak üzere kültür ve sanat sektörüne destek olmak amacıyla sanatı dijital ortama taşıyan belediyelerden biri Ankara Büyük Şehir Belediyesi’dir. Belediyenin Ankara Kadın Ressamlar Derneği iş birliğiyle hazırladığı “resim, ebru, keçe, çini, rölyef, seramik, heykel ve baskı sanatına ait 100’e yakın eserin sergilendiği” “Karma Sanal Sergi” web ortamı üzerinden Mayıs 2020’de sanatseverlere ulaştırılmıştır (URL-12).

İstanbul Büyük Şehir Belediyesi (İBB) pandemi nedeniyle zor günler geçiren sanatçılara ve müzisyenlere destek amacıyla “İstanbul Bir Sahne” projesini başlatmıştır. İstanbul’un 39 ilçesinde 100’den fazla ayrı noktası bir sahneye dönüşerek binlerce İstanbulluyu müzik ile buluşturmuştur. Aynı zamanda İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Kültür Dairesi Başkanlığı’na bağlı 11 kültür merkezi ile sanat faaliyetleri “erişilebilir” hale getirmiş ve Her ay 200’e yakın etkinliği ücretsiz olarak halkla buluşturan kültür merkezleri, halkın sanata erişimini sağlarken pandemiden en çok etkilenen kültür-sanat sektörüne destek oluşturur. İBB Kültür Dairesi Başkanlığı’nın Mart 2020 Haziran 2021 döneminde kültür sanat sektörüne yaptığı toplam destek 27 milyon TL’ye ulaşmıştır (URL-13).

Hükümet tarafından “Ekonomik İstikrar Kalkanı” isimli tedbir kapsamında sanat ve kültür sektöründe çalışanlar için ödemelerde ekonomik kolaylıklar sağlanmıştır. Tiyatrolar içinde düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin 05/05/2020 tarih ve 31118 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan “Özel Tiyatroların Projelerine Yapılacak Yardımlara İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” Madde 5'te “amatör tiyatrolar için yıllık 18.000 TL’ ibaresi yürürlükten kaldırılmış, ‘%50’sine’ ibaresi ‘%70’ine’ olarak, ‘80.000 TL’ ibaresi ‘150.000 TL’ olarak ve ‘15.000 TL’ ibaresi ‘30.000 TL’ olarak değiştirilmiştir” ifadelerine yer verilmiştir. Ayrıca aynı yönetmelikte “olağanüstü durum” başlığı altında eklenen geçici madde 2 ile özel tiyatrolar için asgari sergileme sayısının 11 Mart 2020 tarihine kadar projeyi sergiledikleri sayı olarak kabul edileceği de karara bağlanmıştır (URL-14, Özarslan,2021:390).

Buna göre, Mart-Eylül 2020 tarihleri arasında kültür-sanat sektörüne merkezi yönetimin sağladığı kamusal destekler, sinema, televizyon, tiyatro, müzik, gösteri ve performans sanatlarını kapsamaktadır. Bu alanlardaki meslek birliklerinin destek oranları arttırılmış, ancak tiyatro hariç, diğer alanlardaki bağımsız sanatçıların desteklenmesine yönelik herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Sinema ve tiyatro için vergi erteleme yapılmıştır. Meslek birliklerine ve sanatçılara nakit maddi yardım, finansal destek verilmemiştir. Dijital arşivler sanatseverlerin erişimine açılmıştır, ancak bunlar devlet sanatçılarının performanslarını içeren eserlerdir. Bağımsız sanatçılar için özel bir dijital arşiv desteği yapılmamıştır (Özarslan,2021: 391).

4 Aralık günü Kültür ve Turizm Bakanı Mehmet Nuri Ersoy ile bir toplantı gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda, pandemi döneminde geliri olmayan, temel ihtiyaçlarını karşılayamayan müzisyen, yorumcu ve eser sahiplerini kapsayan destek planları konuşuldu. Ardından bakanlığa bağlı Yunus Emre Enstitüsü üzerinden organize edilen “Müzik Susmasın” isimli destek programı kapsamında, devletin üç ay sürecek 1000 liralık desteğine başvurabilmeleri için müzisyenlerden ve müzik emekçilerinden, video çekmek, yeni beste sunmak, anılarını yazmak, mektup yazmak gibi projeleri gerçekleştirmeleri istenildi (URL-15).

Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın 3 Kasım 2020’de yaptığı kabine toplantısındaki “Tiyatro, sinema, konser salonu ve benzeri iş yerlerinde hizmetler saat 22.00’de sona erecektir ifadesi ile hem kültür sanat alanında hem de ekonomik alanda sanatçıları zor

duruma sokacağı nedeniyle büyük tepki ile karşılanmıştır fakat uyulan karara riayet edilme durumunda bırakılmıştır (URL-16).

Normalleşme süreciyle beraber kültür ve sanat ortamlarına bağlı olarak kent ortamları canlanırken Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 21 Haziran 2021 tarihli kabine toplantısında koronavirüs kısıtlamalarına ilişkin yaptığı şu ifade "Müzikle ilgili sınırlamayı 24.00'e çekiyoruz. Kusura bakmasınlar, gece kimsenin kimseyi rahatsız etmeye hakkı yok" kültür ve sanat camiasından büyük tepki topladı. Huzur ve sükûnet adı altında pandeminin de mazeret gösterildiği bu yasak 11 Mayıs 2022 tarihinde yeniden düzenlenerek müzik ile kısıtlama devam etmiştir (URL-17). Kültür ve sanat alanına müdahale olarak adlandırılabilir bu durum küresel düzeyde yaşanan bir krizde eğlence ve müzik sektörüne sansür niteliğindedir. Bu olaydan yola çıkarak mevcut iktidarın disiplinci bir tavır takınarak başta belirlediği muhafazakâr tutumun yansımalarının müzik yasağıyla eğlence mekânları olarak adlandırılan alkol kullanımlarının yüksek olduğu alanlara politik ve ahlaki ilkelere yüklenmiştir.

Sonuç olarak Türkiye'nin kültür politikasının iktidardaki parti belirlemektedir. Kültürü üreten alt tabandan ve üst tabanda var olan sanatçılara, entelektüellere karşı daha pozitif bir yaklaşımla yaklaşarak batılı çağdaş veya gelenekselci olarak nitelendirilen kesimdeki insanlara mali destek ve istihdam sağlanarak muhafazakâr kesimden çok kültür politikalarının daha geniş bir alana hitap etmesi sağlanmalıdır. Çalışmanın farklı başlıkları altında bu güncel durumun dış politikadaki yansımalarına ayrıca değinilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARNAVUTLUK BEKTAŞİLİĞİ VE DIŞ İLİŞKİLER

3.1. ARNAVUTLUK'TA BEKTAŞİLİK

Arnavutluk tarihinin ayrılmaz bir bütünü olan Bektaşilik, Anadolu ve Rumeli Bektaşiliği için önemli niteliktedir. Bu nedenle Arnavut Bektaşiliğinin bölgedeki tarihi ve etkilerinin aktarılması gerekli görülmüştür.

3.1.1. ARNAVUTLUK'TA BEKTAŞİLİĞİN YAYILMASI VE GELİŞMESİ

Arnavutların İslamiyet ile tanışmaları çeşitli evrelerden geçerek meydana gelmiştir. Katolik Roma ile Ortodoksluğun merkezi İstanbul arasında kalan Arnavutlar henüz İslamiyet'in kendilerine intikal etmediği dönemlerde Hıristiyanlık ile tanışmışlardır. Lakin bu tanışmışlık bir bütünlük arz etmemekte aksine bölünmüşlük göstermektedir. Arnavut coğrafyasının kuzeyi Katolik din adamlarının nüfuzu altındayken güney bölgesi ise Ortodoks din adamlarının egemenliği altındaydı ve bölgede yaşayan insanların konuştukları dil de farklılık gösteriyordu. Hıristiyan dünyasının kendi içerisinde yaşadığı büyük bölünmeler ve yaşanan çatışmalardan Arnavutlar olumsuz etkilenmişlerdir. Osmanlı Devleti ile özellikle XV. yüzyıldan itibaren kurdukları sıkı temaslar Arnavutları bir tercih yapmaya yöneltmiştir. Bu süreçte hem Katolik hem Ortodoks Arnavutların Ortodoks Yunan ve Sırlara karşı kendi varlıklarını sürdürebilmek için İslamiyet'e yöneldiklerini belirtmek gerekir. Arnavutların İslamiyet'e karşı gösterdikleri bu yöneliş kendi aralarında Bektaşiliğin yayılmasına da zemin hazırlamıştır (Tülü,2019:102).

Bektaşî dervişlerinin Arnavutluk'a IV. asrının ilk yarısından itibaren gelmeye başladıkları görüşü kabul edilmektedir. Arnavutluk Savunma Bakanlığının Arşivinde bulunan bir belgeden Bektaşî dervişlerinin Arnavutluk'a ilk defa 1378 yılında Korça'ya yakın Devol'a bağlı Kuç kasabasına (köy) gelip yerleştiklerini öğrenmekteyiz. Yine Edwin Jacques "Arnavutlar" kitabında Hacı Bektaş-ı Veli'nin XIV. Asrın başında Balkanlara Sarı Saltuk adında bir dervişini buraya gönderdiğini ve bu topraklardaki Bektaşî tarikatının temellerini özellikle Arnavutluk şehirleri olan Ohri, Üsküp, Kruje ve Yanya'da Sarı Saltuk'un attığını söylemektedir (Jacques,2005:251; Afmataj, 2009: 50).

Arnavutluk'ta Bektaşiliğin ilk olarak ne zaman yayılmaya başladığı bilinmemektedir. Bu konudaki teorilerden biri bölgede faaliyet gösteren Sarı Saltuk'un, Sarı Saltuk ve Hacı Bektaş kültlerinin alt yapısını oluşturduğu yönündedir. Bunun yanı sıra diğer bir görüş ise Bektaşiliğin II. Murad döneminde bölgenin fethi sırasında yeniçeri ordusuyla birlikte Anadolu'dan gittiğini vurgulamaktadır. Batılı tarihçilere göre ise II. Bayezid döneminde Anadolu'daki Kızılbaşların Safevi taraftarlığı sebebiyle oturdukları yerlerden Arnavutluk'a sürülmesi sonucunda Bektaşilik 16.yy.ın başlarından itibaren Arnavutluk'ta yayılma imkânı bulmuştur (Maden,2015: 145-146).

Tarihçilere göre, Arnavutluk'un güneyine gelen ilk Bektaşiler seyahatçi dervişlerdi. Ancak oradan geçerken ölen bazı dervişlerin adına makamlar (mezarlar) yapılmıştır. Benzer mezarlara Ergiri Kasri kalesinde ve Tepedelen kalesinde rastlamak mümkündür (Afmataj, 2009: 51).

3.1.2. OSMANLI DÖNEMİ

Arnavutluk'a Osmanlı Devleti'nin ilk girişi, Yeniçerilerin kurucusu olarak da bilinen Evrenus Gazi'nin Ohri Gölü'ne kadar ilerlediği Yıldırım Bayezid zamanında, XV. yüzyılındadır. Buradan hareketle orduyla birlikte hareket eden Bektâşi dervişlerinin de ilk kez Arnavutluk'a girdikleri ileri sürülmüştür. Tarikat an'anesine göre, tekke bazında ilk sistemli Bektâşi yerleşimi II. Murad devrinde (1412-1451) başlamıştır. Kasım Baba, Yemin Baba, Piri Baba, Hüseyin Baba gibi Bektâşi önderleri ise Sultan II. Mehmed'in (1451-1481) saltanatı esnasında Arnavutluk'a yerleşmişlerdir (Lala,2015: 72).

Arnavutluk'ta Bektaşilik deyince Osmanlı devlet adamlarından Tepedelenli Ali Paşa, Recep Paşa ve Abdurrahman Paşa gibi devlet yöneticileri akla gelmektedir. Osmanlı yöneticileri Arnavutluk'ta Bektaşiler ile sürekli yan yana olmuşlardır. Bektaşilere destek çıkararak onlara kol kanat germişlerdir. Arnavutluk'ta Bektaşiler Osmanlı devlet adamları tarafından ciddi rağbet gören topluluklar olmuşlardır (Tülü,2019: 102).

Tepedelenli Ali Paşa 1787-1820 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin hizmetinde olan bir devlet adamı idi. Yanya mutasarrıflığı yapmış Osmanlı vezirlerindendi. Ali Paşa Osmanlı tarihinde Yunanistan ve Arnavutluk bölgelerinde uzun yıllar etkili olmuş olan bir devlet adamıydı. Bilakis, Yanya, İşkodra ve Avlonya civarında etkili olan Ali Paşa'nın nüfuz mücadelesi, Avlonya mutasarrıfı olan İbrahim Paşa ile yapmış olduğu rekabetten ileri gelmekteydi (Feyzioğlu Sezer, 2004:335-336; Tülü, 2019: 107).

Ali Paşa'nın Bektaşî olduğunu bugün Balkan Bektaşileri tarafında kabul edilmeye ve hatta kedisinin resimleri ve porteleri tekkeler ve meydanlarda yer almaktadır. Kolektif belleğe göre Ali Paşa, Kruja şehrinde tekkesini de kurmuş olan Şemimim Baba'dan nasip alarak tarikata girmiştir. Ali Paşa'nın biyografisinin

anlatıldığı eserde Paşa'ya ait olduğu belirtilen iki çelik oymasında Bektaşilerin karakteristik tacını takmış olarak gösterilmiştir (Beydilli,2011: 476; Altı,2015: 233).

Görüldüğü üzere Tepedelenli Ali Paşa zamanında, “Bektaşilik Güney Arnavutluk'ta çok geniş bir çevreye yayılmış, onun talimatıyla Müslüman olup itaat eden Himara köylerinde ve birçok başka yerde Bektaşi tekkeleri açılmıştır. Ali Paşa zamanında Arnavutluk'u ziyaret eden birçok seyyah onun Bektaşilerle olan ilişkilerinden bahsetmektedir. William Martin Leake kitabında şöyle yazmaktadır: ‘Sonunda Trikkala (Tırhala), Paşa tarafından yaptırılan yeni bir tekke ile süslenmiştir. Tekke yıkılmış olan eski tekkenin bulunduğu yerde inşa edilmiştir.’ Ali Paşa kendini Şemimi Baba'nın müridi olan bir Bektaşi olarak takdim ederdi. Fakat o dönemde Arnavutluk'u ziyaret eden tüm yazarlar Ali Paşa'nın tarikata yaklaşımı ancak iyi siyasi neticeler alabilmek için olduğunu” söylemektedir (İzeti,2005:522; Maden, 2013:148).

1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla Bektaşi tarikatına karşı sert önlemler alınmış olsa da bu önlemler İstanbul ve Anadolu'da yoğun bir biçimdeyken Arnavutluk'ta pek o kadar hissedilmemiştir. Hatta bu dönemde Güney Arnavutluk kanun dışı ilan edilen Bektaşilerin sığınak bölgesi olma özelliğini kazanmıştır. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru zayıflayan Osmanlı imparatorluğunun bu bölgeler üzerindeki etkisi azalmaya başlayınca Tepedelenli Ali Paşa gibi diğer bazı bölge idarecileri de doğan otorite boşluğundan istifade ederek yeniçeri nefyini bahane ederek Bektaşi tekkelerini kendi amaçları doğrultusunda kullanmaya, onları isyan hareketleri için merkez edinmeye başlamışlardır. Devrin Kalkandelen idarecisi Recep Paşa başladığı isyan hareketinde Bektaşi tekkesini üs olarak kullanmış, durum Abdurrahman Paşa zamanında da devam etmiştir. Yeniçeriliğin kaldırılmasıyla, özellikle Arnavut topraklarında bulunan Bektaşi tekkelerinin en az üçte biri zarar görmüş olsa bile Bektaşilik adına en çok tekke bu dönemden sonra yapılmıştır (İzeti,2004:43).

3.1.3. GÜNÜMÜZDE BEKTAŞİLİK

Yeniçeri Ocağı'nın 1826 yılında kaldırılması Bektaşiliğin de gözden düşmesine ve yasaklanmasına neden olmuştur. 1826'ya gelinceye değin ilmiye sınıfından ve bazı mutasavvıf zümrelerden eleştiriler alan Bektaşilik, Yeniçeriler kadar devlet adamlarının ve halkın nefretini kazanmış değildi (Maden,2015: 189). Bektaşi Tekkesinin kapatılması kararı Topkapı Sarayı, Ağalar Camisi'nde toplanan bir meclis

tarafından alınmıştı. Söz konusu mecliste Şeyhülislam Kadızade Tahir Efendi'nin yanı sıra Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri, Mevlevilerle birlikte çeşitli Sünni tarikatlara bağlı şeyhler de yer almış, II. Mahmud da bu toplantıyı kafes arkasından izlemiştir. Toplantının neticesi olarak, Bektaşî Tekkesinin bozulduğu ifade edilmiş, tekke sapkın görülmüş ve tasfiye edilmesine karar verilmiştir. Karara göre altmış yıldan eski olan tekke mekânları Nakşibendi, Rufai, Kadiri, Halveti tarikatlarına devredilmiş, altmış yıldan genç olan tekkelerse yıktırılmıştır. Tekkelerde bulunan dervişler itikat yoklamasına tabi tutulmuş, itikatları “bozulmuş” olanların itikatlarını “düzeltmeleri” için sürgün edilmesi kararı verilmiş, bu kararlar II. Mahmud'un fermanıyla uygulanmıştır. Tasfiye kararının ardından Yeniçerilerin ayaklanmasına katılarak halkı saraya karşı kışkırttıkları ileri sürülen Yedikule Tekkesi şeyhi Hüseyin Baba, Kıncı Salih Baba, İstanbul ağasızade Ahmed Baba idam edilmiştir. İdamlarla birlikte birçok Bektaşî babası dervişleriyle birlikte Sünniliğin güçlü olduğu bölgelere sürgün edilmiştir (Maden, 2012: 9-10)

Neticede, Bektaşî tarikatı, II. Mahmud'un konuyu özel olarak takibinin de etkisiyle, onun hayatı boyunca bir daha belini doğrultamayacak bir darbe almış, mali gelirlerine el konmuş, vakıf mülkleri diğer tarikatlara verilmiş, şeyhleri ve dervişleri öldürülmüş, sürgün edilmiş, imkân bulabilenler başka tarikatlara geçerek kendilerini korumaya çalışmışlardır. Bektaşîliğin yasaklanmasından sonra özellikle Nakşibendiyye'nin yanında, Mevleviyye ve Şâzeliyye gibi bazı tarikatlar daha da yaygınlaşmış ve etkinliklerini artırmıştır (Özer, 2007: 48) 1826 süreciyle birlikte Balım Sultan dönemi ile başlayan Bektaşî Tarikatı'nın 'resmi tarihi' sona ermiştir. Bu süreç, Bektaşîler için üçüncü evre olan 1826 sonrası 'gizli yıllar'ın başlangıcı anlamına gelmektedir. Osmanlı heterodoks inanç geleneğinin en büyük tarikatı olan Bektaşîlik, yaklaşık üç yüz yıldan fazla bir zaman resmi faaliyetini yürüttükten sonra etkinliğini resmi olmayan boyuta taşımıştır (Altuntaş,2005: 93). Gizlilik ve takıyye gibi uygulamalar, belki de Bektâşîlerin varlıklarını sürdürmesini sağlayan en önemli ve zorunlu yöntemlerdir. Böylelikle Bektâşîlik, 1826 süreci ile resmen sona ermesine rağmen fiilen yaşamaya devam etmiştir. Çünkü tarikata yapılan müdahale, Bektâşîleri kısa bir süre için sessiz kalarak bu dönemi atlatma eğilimine götürmüştür (Maden, 2012:4)

Merkezin sıkı takibinin etkisinden kurtulmak adına İstanbul dışında yerleri kendilerine mekân edinen Bektaşîler, 1826 darbesinden sonra merkez olarak

Arnavutluk'u seçmişlerdir (Fıçlalı,1996:300-302). Arnavutluk, Yanya ve Girit gibi yerlerdeki Bektaşiler zaten daha sakin bir ortamdaydı ve bu durum söz konusu coğrafyalardaki Bektaşilerin faaliyet göstermesine neden olacaktı (Ortaylı, 2000:350). Hatta bu dönemde Güney Arnavutluk kanun dışı ilan edilen Bektaşilerin sığınak bölgesi olma özelliğini kazanmıştır. XVIII. yüzyılın sonlarına doğru zayıflayan Osmanlı İmparatorluğunun bu bölgeler üzerindeki etkisi azalmaya başlayınca Tepedelenli Ali Pasa gibi diğer bazı bölge idarecileri de doğan otorite boşluğundan istifade ederek yeniçeri nefyini bahane ederek Bektaşı tekkelerini kendi amaçları doğrultusunda kullanmaya, onları isyan hareketleri için merkez edinmeye başlamışlardır. Devrin Kalkandelen idarecisi Recep Pasa başladığı isyan hareketinde Bektaşı tekkesini üs olarak kullanmış, durum Abdurrahman Paşa zamanında da devam etmiştir. Yeniçeriliğin kaldırılmasıyla, özellikle Arnavut topraklarında bulunan Bektaşı tekkelerinin en az üçte biri zarar görmüş olsa bile Bektaşilik adına en çok tekke bu dönemden sonra yapılmıştır (İzeti,2005: 520-524).

Balkanlar'da Arnavutluk coğrafyasındaki Bektaşı tekkelerinin durumu diğer coğrafyalardaki tekkelere oranla biraz daha farklılık göstermektedir. Yasaklı dönemden ziyade XIX. yüzyıldan itibaren milli hareketlerin başlamasında etkili olan Bektaşiliğe bağlı aydınların türlü kültür faaliyetleri bunda belirleyici olmuştur. Başka bir deyişle radikalleşmeyi beraberinde getirmiştir. Bunun çıkış noktası ise bölgedeki tekkelerin toplum ve idare ile bütünleşme adına yoğun bir çaba sarf etmiş olmasıdır. Melcan Bektaşı Tekkesi bunun en güzel örneğidir. Türkiye'de tarikatların resmen kapatılmasından sonra da Bektaşiler müesseselerini korumak amacıyla Salih Niyazi Dede baba önderliğinde Arnavutluk coğrafyasını tercih etmiş hatta Bektaşiliğin merkezini buraya taşımak istemişlerdir (Temren, 1994:9).

1920'den beri Türkiye'deki Bektaşilerle ilişkilerini kesmeye çalışan Arnavutluk Bektaşileri, I. Dünya savaşının oluşturduğu milliyetçilik duygularını fırsat bilip, Ocak 1922'deki birinci kongrelerinde Arnavutluk Bektaşiliğinin muhtariyetini ilan ederek, bunu gerçekleştiler. Skrapar'ın Prişta tekkesinde düzenlenen birinci Bektaşı Kongresi'ne 32 delege, din adamları, bütün tekkelerin temsilcileri ve Süleyman Delvina'nın yönetiminden bir temsilci katıldı. Baba Ahmet Turanî tarafından yönetilen bu kongrede Bektaşiler için önemli kararlar alındı. Bektaşilerin kendi cemiyetlerini oluşturma çabaları, diğer din cemiyetlerini de aynı faaliyeti yapmalarına sevk etmiştir (Afmataj, 2009: 125-124).

1925'te Türkiye Cumhuriyeti Bektaşilerin bütün tekke ve zaviyelerini kapatarak tarikat faaliyetlerini yasaklaması sonucunda Dünya Bektaşilik Merkezi Tiran'a geçti. Arnavutluk kralı olan Ahmet Zogu 1929'da her bir cemiyetten (Müslüman, Katolik, Ortodoks, Bektaşilik) statülerini istemesi üzerinde Bektaşiler III. Kongrelerinde statüyü hazırlayarak Ahmet Zogu'ya sundular. Kral statüyü kabul ettikten sonra Bektaşilik 1930'da resmi bağımsızlığını kazanmış oldu (Afmataj, 2009: 125).

İtalyanların işgali ve II. Dünya Savaşının oluşturduğu istikrarsızlık, din cemiyetlerine ağır bir darbe vurdu. Yine bu dönemde Arnavutluk Bektaşilerinin antifaşist savaşında önemli bir rol oynadıklarını görmekteyiz. Ancak ülkede oluşturulan Milliyetçi Hareket ve Komünist Partisi dolayısıyla Bektaşiler ikiye bölünmüşlerdir. Bir kısım milliyetçilerin safında yer alırken bir kısım da komünistlerin safında yer almışlardır. Savaşın sonunda galip gelen Komünist Partisi kendi yönetimini kurup din inançlarına karşıt bir politika takip edecektir. Bazı Bektaşi din adamlarının Komünist yönetiminin önemli mevkilerinde görev başlamaları daha sonra Bektaşiler arasında birçok ayrılmalara sebep olacaktır (Afmataj, 2009: 125).

1945'te düzenlenen IV. Bektaşi Kongresine pek çok din adamı ve devletin en üst kademesinden kişiler katıldı. Bu kadar siyasi liderin katılımı, Bektaşi tarikatının Devlet yönetimindeki önemli pozisyonunu göstermekteydi. Yani devlet yönetiminin Bektaşi cemiyetinin içine kadar girip onu kullanmayı istiyordu. Zira Kongreyi yönetmesi gereken Büyük Dede yerine Baba Faja getirilerek kongrenin Komünist Partinin politikasına uygun şekilde yönetilmesi amaçlanıyordu. Yine kongrede statünün 30. maddesine ek olarak ilave edilen bir "genel sekreterliğin" kurulması kararı alındı. Bu genel sekreterliğin kurulması amacının "Bektaşiliğin kalkınması için daha geniş ve aktif bir rol oynamak" olduğu söylendi. Ancak Cemiyetin işleyiş usullerinin dışında kalan bu yönetim organının kurulmasının amacı, Bektaşilerin alacakları kararların hepsinin Komünist yönetiminin ideolojisine uygun olması için gereken değişiklikleri yapmaktı (Afmataj, 2009: 126-127).

Siyasi sebeplerden dolayı ihtilafa düşen Bektaşiler daha sonra reformların yapılıp yapılmaması konusunda reformistlerle gelenekçiler olmak üzere ikiye bölündüler. Sakalın tıraş edilmesi, dervişlerin evlenmesi ve Bektaşilerin giyiniş tarzının değiştirilmesi gibi konularda reform yapılmasını isteyen grup devletin

desteğini arkalarına alarak Bektaşî halkını ikna etmeye başladılar. Buna tahammül edemeyen o dönemin Büyük Dedesi Abaz Hilmi Dede iki devlet temsilcisini (Baba Mustafa Xhani'ni ve Baba Fejzo Dervishi'ni) silahla öldürmüş ve kendisi de intihar etmiştir. Gelenekçi grubu Büyük Dede'nin bu cinayetini Bektaşîliğin temel inançlarını korumak adına yaptığını yorumlarken, reformistler ise kendi amaçlarını tamamlamak için cinayeti alet olarak kullandılar. Her ne olursa olsun bu cinayet hem Bektaşîler arasında hem de Komünist Parti içinde büyük etki bırakmıştır. Çünkü Bektaşîler bundan sonra cemiyetin akıbetini düşünürken Komünistler iki önemli adamlarını kaybetmişlerdir. Görüleceği gibi daha sonra Komünistler din cemiyetleri üzerinde etkili olmaya başlayacak ve 1967'de son hamlesini yaparak bütün dini inançları ve ibadethaneleri yasaklayacaklardır (Afmataj, 2009:126).

Arnavutların din özgürlüğüne 1991'de tekrar kavuşmasıyla Bektaşî cemiyeti de tarikatını yeniden inşa etmek için işe girişti. Komünizm'den kalan 4-5 derviş bir araya gelerek Bektaşîlik Merkezi Binasını devletten geri isterler ve 1993'te Bektaşîliğin VI. Kongresinin düzenlemesine karar verirler. 1967'de yönetimin bütün Bektaşî cemiyetinin varlıklarına el koyması nedeniyle Bektaşîlerin ekonomik durumu çok zayıf idi ve tarikatı tekrar canlandırmak konusunda pek çok problemle karşılaştılar. Buna rağmen, bir komisyon oluşturularak Dedeliklerin faaliyete başlamasına ve yıkılan veya kapatılan tekkelerin açılmasına karar verildi. Diğer dini cemiyetlerde olduğu gibi, Bektaşî cemiyetinin yardımına yurt dışındaki dindaşları yetiştirdiler (özellikle Amerika'daki Arnavutluk Bektaşî Tekkesi). Ardından VII. ve VIII. Kongreleri düzenleyen Arnavutluk Bektaşîleri günümüzde değişik faaliyetler göstermekte, yeni tekkeler inşa edip yeni dervişler yetiştirerek cemaatin ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Tiran'da bulunan Büyük Dedelik de sadece Arnavutluk Bektaşîliğinin merkezi değil, Dünya Bektaşîlik Merkezi konumundadır (Afmataj, 2009: 126-127).

Yaşanan değişiklikler ve gelişmelerden sonra Dünya Bektaşî Merkezi Arnavutluk Bektaşîlerinin ve Balkan Bektaşîlerinin günlük hayatta ve dini hayatta etkili olmaya devam etmektedir. Her alanda etki eden inanç dünyalarını ve Türkiye Bektaşîlerinden farklı olarak yaşadıkları ve geçmişten günümüze taşıdıkları unsurlar ile kültürel kimliklerini koruyarak sahip çıkmaktadırlar. Özellikle Bektaşî kültürünün korunması ve sürdürülmesi adına Dünya Bektaşî Merkezinin içinde bulunan müze bu noktada kıymetlidir.

Müzenin koruma ve sergileme alanı oldukça geniştir. Etkin ve dinamik müze anlayışı ile Bektaşî kültürüne ait kıyafet, teslim taşı, Bektaşî cönkleri gibi kültürel kimliği oluşturan unsurlar sergilenmektedir. Bu noktada müze ve merkez kompleks yapıda işlevselliğini korumaktadır. Müzenin Bektaşîlik Merkezi içinde bulunması Dünya Bektaşî Lideri Baba Mondi'yi ziyarete gelen misafirlerin ulaşabilirliği açısından kolaylık sağlamaktadır. Öte yandan müze Bektaşîliğin kültürünü, iletişimi ve kimliğini yansıtırken geçmişi keşfederek bugünün şartlarına göre yeniden yorumlanmış sanat eserlerine ve tablolarında yer verilmiştir.

Kültür politikası bağlamında Bektaşîliğin kültürel mirasını korumasını ve özellikle diğer nesillere aktarılması için önemli bir kurum olan Dünya Bektaşî Merkezi farklı toplumların birbirini tanımasını sağlamasıyla toplumsal işlevleri ön plandadır.

Bu noktada Saru Saltuk öne çıkan manevi karakterdir. Balkan Bektaşîliğinde çeşitli anlatılarda ve kültürel kimliğin oluşmasında yer etmiştir. Kruje ilinde bir dağın tepesinde bulunan Saru Saltuk'un makamı 14 Ağustos 14 Eylül arası her yıl düzenli olarak Bektaşîler tarafından ziyaret edilmektedir. Makamda gerçekleştirilen ritüeller bakıldığında kanlı kurban geleneğinin ile mum yakma, eşiğe basmama, vb. birçok uygulamanın varlığı dikkat çeker. Bu noktada yapılan ritüeller Bektaşî kültürünün altında sürdürülen zenginliğin ve mirasın yansımalarıdır. Değişen yaşam koşulları gereği Bektaşî geleneklerin sürdürülmesi gelecek nesile bilinç ve hassasiyetin kazandırılması adına bir çaba göstergesidir.

3.2. ARNAVUTLUK İLE İLİŞKİLER

3.2.1. OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİ İLİŞKİLERİ

Son derece yakın ve uzun soluklu bir ilişki olan iki ülkenin ilişkisi tarihsel süreç içerisinde ilk kez 1383 senesinde bölgeye doğru Türk akıncılarının gelişi ile birlikte başlamıştır. Bu dönemde Türk akıncılarının tarafından saldırıya uğrayan Valona (Avlonya) Prensi, akıncıların baskısından korunma amacı ile zorunlu olarak Venedik Cumhuriyeti'ne sığınmıştır. Takip eden 1385 senesinde ise Karl Topia ve II. Balsa arasında geçen mücadeleler neticesinde Osmanlılar tarafından bölgeye yönelik ikinci bir harekât yapılmıştır. Bu dönemde Berat, Kanina ve Avlonya bölgelerinin hâkimi olan Balsalar tarafından Karl Topia, Draç şehrinde sıkıştırılmış ve bu baskından

kurtulmak adına Türklerden yardım istemiştir. Yardımın istendiği tarihte Manastır civarlarında bulunan Çandarlı Halil Hayrettin Paşa'ya bağlı birlikler Oziri'yi almak için mücadele etmekteydi. En güçlü Arnavutluk Prensi olan II. Balsa ile girmiş olduğu mücadelede destek almak adına Venediklilere olan güven kaybı, Türklerden yardım istemesinin temel nedenidir (Göktaş, 1995: 105).

Bu durum da Prens Topia tarafından gösterilen destek talebi Hayrettin Paşa tarafından bir fırsat olarak değerlendirilmiş ve birlikleri ile birlikte Elbasan Dağlarını aşan Hayrettin Paşa, Balsa ile karşılaşa bilmek adına güneye doğru hareket etmeye başlamıştır. Güney Arnavutluk'ta bulunan Devol nehrinde karşılaşmışlar ve bu mücadeleden Hayrettin Paşa ve birlikleri galip ayrılmışlardır. Bu zafer, Osmanlı tarihinde Karlı-ili hareketi olarak adlandırılmaktadır (Nuray 1997: 48). Fakat bir bütün olarak Arnavutluk'un fethinin tamamlanması ancak 15. Yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir (Karal, 1999: 239).

II. Murad döneminde 1443 yılında Osmanlı ordusunun İzladı Savaşı'nı kaybetmesi üzerine Türklerin Balkanlar'dan atılacağı düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu durumun meydana getirdiği karışıklıktan istifade eden İskender Bey İzladı'de Rumeli Beylerbeyi Kasım'ın ordugâhından (İnalçık, 2000: 561) kaçarak babasının toprakları olan Kuzey Arnavutluk'taki Kocacık ve Akçahisar'ı ele geçirmiş ve isyan etmiştir. (Pamuk, 2015: 650) 1443 yılında başarılı sayılabilecek bu Arnavut ayaklanmasının liderliğini İskender Bey adıyla da tanınan Giergi Kastriota (1405-1468) üstlenmiştir. 1444 yılının Mart ayında Leş (Alessio) şehrinde bütün Arnavut derebeyi ve asilzadelerinin iştirak ettiği bir toplantı tertip edilmiştir. Toplantıda Türklere karşı birlikte mücadele etmek üzere İskender Bey liderliğinde bir ittifak kurulmuştur. Kurulan bu ittifakın -birlikleri Osmanlılarla çeşitli çarpışmalara girip başarılar elde etmişlerdir. 1450 yılında sultan II. Murad 100,000 kişilik ordusu ile bizzat İskender Beyin koruduğu Akçahisar Kalesi'ni kuşatmış ancak kuşatmayı dört ay sonra kaldırmak zorunda kalmıştır. İskender Bey ileriki yıllarda da Türk akınlarına karşı koymuş ancak tüm çabalarına rağmen topraklarını güneye doğru genişletememiştir. 1455 yılında İskender Bey'in Berat'ı fethetme girişimi de başarısız olmuştur (Bartl, 1998:22; Kavalçalan, 2021:14-15).

1463'te Venedik-Osmanlı savaşının patlak vermesi üzerine İskender Bey bunu bir fırsat bilerek Osmanlılardan kurtulmak için Venedik'le işbirliği yapmayı teklif

etmiştir. İşbirliğinden rahatsız olan II. Mehmed, iki yıl süren yerel savaflardan sonra İskender Bey'e karşı büyük çaplı bir sefer düzenlemiştir. Osmanlılar 1466 yazında yalnızca 25 gün içinde Balkanlar'ı Adriyatik sahiline bağlayan yolun – eski Via Egnatia'nın – sahil düzlüklerine ulaştığı Elbasan'da büyük bir kale inşa ettirmiştir. İskender Bey'in kalesi ise Akçahisar'da (Kruja) tecrit edilmiş ve artık kıyıdaki Venedik güçleriyle karadan iletişime geçmekten aciz kalmıştır. O kış İskender Bey İtalya'dan malzeme yardımı istemiş ve ertesi yıl Akçahisar'ı kuşatan Osmanlılara saldırmıştır. Bunun üzerine Fatih ikinci bir sefer düzenleyerek Arnavutluk'un birkaç Venedik karakolu dışında tümünü Osmanlı egemenliğine katmıştır (Finkel, 2014: 57-58). Yaşanan çatışmalar İskender Bey'in ölümüne kadar devam etmiştir.

Hayata geçirilen devşirme politikası ile Türk siyasal hayatında devşirme yöneticilerin öne çıktığı ve isimlerinden söz ettirdikleri bir döneme geçiş yapılmıştır. Dönem içerisinde öne çıkan devşirmelerin başında ise Arnavutlar yer almaktadır. Genel olarak kökenleri Balkanlara dayanan sadrazamlardan 33 tanesinin Arnavutluk kökenli olması bu ifadeyi destekler niteliktedir (Koloğlu, 1993: 66).

Arnavutluk'taki mevcut durum 18. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiştir. 1757 yılında Buşatlı ailesi elde ettiği imtiyazlar sayesinde güçlenerek, İşkodra ve çevresinde neredeyse bağımsız bir yapı kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nin müdahalelerine rağmen bunun önüne geçilememiş, ancak 1832 yılında Buşatlı ailesinin son üyesi olan Mustafa Paşa'nın kurduğu çetenin dağıtılmasının ardından bölgede Osmanlı hâkimiyeti sağlanmıştır (Eyicil, 2015: 2981-2985).

Osmanlı'nın Arnavutluk üzerindeki hâkimiyetinde, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı bir dönüm noktası olmuştur. Bu savaş sonrasında imzalanan Berlin Antlaşmasında Arnavutluk'un bazı bölgelerinin Karadağ'a verilmesi maddesinin yer alması, Arnavutları tedirginliğe sürüklemiş, Osmanlı'nın Arnavutluk'u koruyamayacak kadar zayıflamış olduğu düşüncesi dimağlara yerleşmeye başlamıştır (Çelik,2003: 33-37) Bu bağlamda 13 Haziran 1878 tarihinde Osmanlı hükümetinin desteği ile Osmanlı sınırları içerisinde kalarak yabancı devletlere karşı silahlı direnişi örgütlemek amacıyla, Arnavut Milletinin Haklarını Müdafaa Cemiyeti'ni kurarak, Yunanlılara karşı mücadele etmişlerdir (Bozboru, 1997:194). Bununla birlikte cemiyet, Arnavutları ayrılıkçı bir politika izlemelerine neden olduğu ve otonom bir devlet haline gelme fikrini yaydığı gerekçesi ile 1881 yılında Bab-ı Ali tarafından

gönderilen ordu ile dağıtılmıştır (Özcan, 2009:9). Bu olay, Arnavutluk'un bağımsızlık sürecinin temellerinin atılmasında bir dönüm noktası olmuştur. Padişah II. Abdülhamid, Arnavutları sakinleştirmek için vergi ve askerlik yasalarına bazı özel haklar tanımak, bazı Arnavutlara rütbe ve makam vermek ve muhafızlarını dahi onların arasından seçmek gibi bir politika izlemişse de başarılı olamamıştır (Bilgin, 2004:33-37; Mert, 2020: 976).

1909'da Manastır'da toplanan Ulusal Kongre, tam bağımsızlık yolunda ilk adımı atarak, Osmanlı Devleti içinde İşkodra, Kosova, Manastır ve Yanya'yı içine alacak şekilde özerk bir Arnavutluk isteğinde bulunmuş ve bir ulusal birlik komitesi seçmiştir (Göktaş, 1995:1). Bu isteğe karşı çıkan İttihat ve Terakki yönetimi, Balkanlarda meydana gelen gelişmelerden etkilenerek uzlaşma yollarını aramıştır. 1912 yılında Balkan Savaşı'nın sonuçlanmasıyla önce özerkliğine kavuşan Arnavutluk, Aralık 1912'de Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bir prenslik haline gelmiştir (Akyol, 2007:14).

30 Mayıs 1913 tarihinde yapılan Londra Konferansı'nda Osmanlı Devleti Arnavutluk üzerindeki bütün haklarından vazgeçmek zorunda kalmıştır (Başdoğan, 1991:66). Arnavutluk Yunanistan sınırının da Londra Konferansı ile oluşturulan uluslararası komisyon tarafından belirlenmesinden sonra, Avrupa Devletleri 29 Temmuz 1913 tarihinde Arnavutluk'un tarafsız, kalıtsal, egemen ve büyük güçlerin garantisi altında bir bağımsız prenslik olarak kalmasına karar vermişlerdir (Akyol, 2007:15).

Müdahalelerin ilk senelerinde direnç gösteren ve çete savaşları ile 1517 senesinde kadar varlıklarını devam ettirmiş olan Arnavutlar, fetih hareketinin başarı ile sonuçlanması sonrasında 1517 ile 1912 seneleri arasındaki uzun dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altında siyasi yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Yunanistan'ın Güney Arnavutluk'tan çekilmesi karşılığında altı büyük devlet (İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, Avusturya ve Rusya) kararıyla 13 Şubat 1914'te Gökçeada, Bozcaada ve Meis dışındaki Ege adalarının Yunanistan'a verilmesi kararlaştırılmıştır. Osmanlı Devleti itiraz etmiş, ama Birinci Dünya Savaşı başladığı için sonuç alamamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda yine işgallere uğrayan Arnavutluk'ta birçok Türk kökenli vatandaş, Türkiye'de Arnavut kökenliler kalmıştır.

Bunlar arasında ilişkiler devam ederken Osmanlılar ile Arnavutluk Devleti arasında siyasi ilişkiler kurulamamıştır (Özcan, 2011:30).

3.2.2. TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİ İLİŞKİLERİ

Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti'nin ilişkileri Kurtuluş Savaşı'nın yapıldığı dönemde Arnavutluk'un bu mücadeleyi sempati ile izlemesi suretiyle başlamıştır. Arnavutluk, Kurtuluş Savaşı'nın Yunanistan vasıtasıyla İngiliz emperyalizmine karşı verildiği düşünülmüştür. 1920 yılında İtalya'nın desteği ve Sırbistan'ın direk müdahalesi ile kendileri de bu türden bir savaş yaşadıkları için Kurtuluş Savaşı'na olumlu bir yaklaşım sergilemişlerdir. Arnavutluk halkının Türkiye ile resmi manada ilişki kurmasına taraftar olmasına rağmen Arnavutluk burjuvazisi kurulacak olan bu ilişkinin kendileri ile İngilizlerin arasında sorun olacağı düşüncesi ile buna yanaşmamışlardır. Bayağı uzun süren görüşmeler neticesinde 1923'te ilk resmi temaslar kurulmuştur, Türkiye Cumhuriyeti adına Arnavutluk heyeti ile görüşmeler yapmak için üç kişi görevlendirilmiştir (Özalper, 2019: 694).

1923 yılının Haziran ayı ortalarında Arnavutluk'un Belgrad temsilcisi, Türkiye'nin Belgrad temsilcisine Tiran Hükûmetinin Ankara Hükûmetiyle ilişki kurma talebini iletmiştir. Türk temsilcisi de hükûmetinden olumlu görüş aldıktan sonra cevabını Arnavut temsilcisine bildirmiştir. Bundan sonra da Türk Hükûmeti, iki devlet arasında siyasi ilişkilerin başlaması için Arnavut Hükûmetinden Ankara'ya heyet göndermesini beklerken Arnavutluk Hükûmeti de Türkiye ile siyasi ilişkilerin kurulması için hazırlıklarına başlamıştır (Shpuza,1998: 177).

Aynı yıl İstanbul'da Dostluk Antlaşması, Konsolosluk Antlaşması ve Yurttaşlık Anlaşması isimleri ile üç tane antlaşma imzalanmıştır. İstanbul'da Arnavutça yayın yapan, "Paqja" ve "E drejta" isimli gazeteler bu haberi yayınlamışlardır. Bu antlaşmalar her iki ülke halkını birbirine yakınlaştırmış ve dostane ilişkilerin kurulmasının önünü açmıştır (Shpuza, 1993: 139). Nitekim Lozan Antlaşması'nın imzalanması sürecinde de Türkiye'de yaşayan ciddi bir Arnavut nüfus olmasına rağmen Türkiye Cumhuriyeti Arnavutluk ile bir mübadele anlaşması imzalamaya gerek duymamıştır. Bu husus Arnavut nüfusun Türkiye Cumhuriyeti nezdindeki hoşnutluğunu göstermiştir (Saygılı, 1994:50). Arnavutluk'ta liberal bir yönetim hâkim olduğu yıllarda bu antlaşmalar sayesinde yaşanan ortak tarihi

geçmişin ortaya çıkarılması, Türk ve Arnavut halkının köklü tarihi bağların açık şekilde ilan edilmesini amaçlamıştır (Süklü,2010:8; Özalper, 2019: 694). Atatürk döneminde başlayan ikili ilişkiler sonucunda 1925'te Arnavutluk'a Türk ilk büyükelçi, 1926'da da Türkiye'deki ilk Arnavut büyükelçi görevlerine başladılar.

1 Eylül 1928 tarihinde ise Ahmet Zogu kendini Arnavutluk Kralı olarak ilan etmiştir. Bu durum Arnavutluk ile Türkiye arasındaki ilişkilerin bir nebze soğumasına yol açmıştır. Bu süreç içerisinde Tiran Elçisi Tahir Lütü Bey, 3 Ekim 1928 tarihinde Ankara'ya çağrılmış ve tekrardan geri gönderilmemiştir. Bu süreç içerisinde Atatürk tarafından özellikle Türk basınında Zogu'nun krallığını ilan etmesi sert bir dille eleştirilmiş, bunun üzerine ilişkilerin gerilmesi sonrasında Arnavutluk tarafından bütçe bahanesi kullanılarak Ankara'da bulunan büyükelçilik kapatılmış ve son olarak Türk basın mensuplarının Arnavutluk'a girişinin yasaklanması ile birlikte iki ülke arasındaki gerilim tavan yapmıştır (Muça, 2019: 54).

3 yıllık bir süreden sonra Atatürk, yönetim katında ilişkileri normale döndürmenin fırsatını aradı. 20 Ekim 1931'de İstanbul'da toplanan İkinci Balkan Konferansı'na Arnavutluk'un davet edilmesi ve bu davet vesilesiyle, mesajlaşma, Cumhurbaşkanı Atatürk ve Kral Zogu arasındaki aradaki buzları eritmeye yetti. Arnavutluk 1933'te Ankara'ya Cavit Lesloviku'yu elçi olarak atayarak önemli bir adım attı. Türkiye de 1934'te Ruşen Eşref Ünaydın'ı Tiran Büyükelçisi olarak atadı (Köstüklü, 2016: 237).

1931'de Balkan Paketi çalışmaları esnasında Mustafa Kemal Paşa'nın girişimleri sonucunda Arnavutluk ile tekrar ilişkiler kurulmuştur. Fakat bu yakınlaşmaya rağmen Arnavutluk 1934'te imzalanan Balkan Paketi'ne katılmamıştır. Bunda, İtalya'nın etkisi olmuştur. O günlerde Arnavutluk üzerinde İtalyan nüfuzu Mussolini'nin etkisiyle gittikçe artmıştır. Nihayetinde İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması arifesinde Nisan 1939'da Arnavutluk, İtalya tarafından işgal edilmiştir (Şimşir 2001: 22-50).

1939 yılında 2'nci Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar büyük sorunlar yaşamayan iki ülke arasındaki ilişkiler Arnavutluk'un İtalya tarafından işgal edilmesi ile diplomatik ilişkiler kesilmiştir. Arnavutluk'un bağımsızlığının sona ermesi ile Türkiye-Arnavutluk ilişkileri diplomatik düzeyde 1959 yılına kadar kesintiye uğramıştır. Arnavutluk'un bütün diplomatik ve konsolosluk hizmetleri, 03 Haziran

1939 tarihinde Roma’da Arnavutluk ve İtalya arasında yapılan antlaşma gereği İtalya tarafından yürütüleceğinden, Tiran’daki Türk Elçiliği kapanmıştır.1939-1942 yılları arasında Türkiye ve Arnavutluk arasındaki diplomatik ilişkilerin İtalya kanalı ile yürütülmesini müteakip Türkiye Elçiliği 1942 yılında Konsolosluk olarak tekrar açılmıştır (Akyol, 2007: 70). Enver Hoca’nın Arnavutluk’a hâkim olmasından sonra Tiran’daki Türk Konsolosluğunu kapatması sonucu 16 Temmuz 1945 günü Başkonsolos Muzaffer Kamil Bayur’un Arnavutluk’u terk etmesiyle iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler tamamıyla sona ermiştir. Böylece iki ülke arasındaki tarihi birlikteliğin son bağı da koparılmıştır (Şimşir, 2001: 34).

1960’ların başında Türkiye ve Arnavutluk ilişkisi yeniden şekillenecekken Türkiye’de 27 Mayıs 1960 darbesi ile yeniden sekteye uğraşmıştır. Bu süreçte Türkiye ilişkilerini tüm dünya ile ilişkilerini kesmiştir. Bu süreçte Arnavutluk’un Rusya ile arasındaki ilişkilerin bozulması Çin Halk Cumhuriyeti ile yakınlaşmasına neden olmuştur. Arnavutluk ile Türkiye tekrar 1965 yılında Türkiye’nin Kıbrıs meselesi nedeniyle yakınlaşmıştır.

1965 yılı dostane mesajların basına yansıdığı, diplomatik görüşmelerin arttığı kısacası yakın ilişkilerin kurulması için adımların atıldığı günler ile başlamıştır. Türkiye ve Arnavutluk benzer sorunlarından ve tarihi birlikteliklerinden dolayı menfaat birliği sağlamışlardır. Bu tarihten sonra iki ülke arasındaki ilişkiler; dostluk ve güven mektupları, diplomatik ziyaretler, kültürel ve akademik faaliyetler, spor müsabakaları, ticaret, bilimsel ve teknik iş birliği, tarım, turizm, vb. antlaşmaları ile giderek artan bir yakınlık ile gelişmeye başlamıştır (Akyol, 2007: 71).

Türkiye- Arnavutluk ilişkilerinin normalleşmeye başlaması için 1985 yılında Enver Hoca’nın ölümü ve komünist ülkelerdeki kopuşların görülmesini beklemek gerekmiştir. Özellikle 1989 yılından itibaren Doğu Bloku ülkelerinde yaşanan gelişmeler doğal olarak Arnavutluk’u da etkilemiştir. 1990 yılından itibaren diğer komünist ülkelerdeki gibi halk tabanından gelmeyen fakat yönetimdekilerin girişimleri ile Arnavutluk’ta da değişim başlamıştır. 1989 ile 1991 yılları arasında geçen süre, Doğu Blokunun dağılması sürecinin en yoğun yaşandığı dönem olmuştur. Adriyatik’ten Çin Seddi’ne söylemlerinin sıkça telaffuz edilmeye başlandığı dönem olarak hatırlanan bu dönemde, komünizmden kendilerini kurtarmaya gayret gösteren bütün yakın ülkelerin Türkiye’ye yönelme çabasına girdikleri gözlenmiş olmakla

beraber, Türkiye yeterince hazırlıklı olarak bu döneme girmediğinden, daha sonraki günlerde bazı ülkelerde hayal kırıklıkları yaşanmıştır. Bununla beraber diğer Batı ülkelerinin gayet planlı ve akılcı yaklaşımlarını gören söz konusu ülkeler, bu ülkelere Türkiye’den daha fazla itibar göstermişler; Türkiye’ye nostaljik akraba yaklaşımları sergilemişlerdir. Parayı veren düdüğü çalar anlayışının hâkim olduğu bu dönemde Türkiye yine de elinden gelen çabaları göstermiştir. Kısıtlı imkanları ile Adriyatik’ten Kafkasya’ya, Orta Asya’dan Balkanlara yetişip anılan ülkelere yardımcı olmaya gayret etmiştir (Kutlu,2017:98)

Soğuk Savaş döneminde tüm yabancı ülkelere şüpheyle yaklaşan, ülkenin iç ve dış düşmanlarla çevirili olduğuna inanan Arnavutluk’un dış politikası yeni dönemde büyük değişim göstermiştir. Tiran yönetimi, 1992 sonrasında kendisine en önemli hedef olarak Batı ile bütünleşmeyi seçmiştir. Berlin Duvarı’nın yıkılması, Doğu Avrupa’da komünizmin çökmesi üzerine Arnavutluk hızla Türkiye’ye yaklaşmış, ikili ilişkilerde tam bir serpilme olmuştur. ²

Türkiye’nin 1999 yılında NATO’nun Yugoslavya’ya yönelik müdahalesine katılması, aynı yılda çok sayıda Kosovalı mülteciyi kabul etmesi, 2008’de ise Kosova’nın bağımsızlığını gecikmeden tanınması, Arnavutluk’la Türkiye’yi yakınlaştıran ilave unsur olmuştur. (Mert,2020:982).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN ARNAVUTLUK’TA UYGULADIĞI KÜLTÜR POLİTİKASI

1990’larda Soğuk savaşın bitmesiyle Balkan bölgesi olarak adlandırılan Güneydoğu Avrupa hem siyasi olarak hem de coğrafi dağılım olarak büyük bir değişim göstermiştir. Yugoslavya dağılarak Kosova, Karadağ, Sırbistan, Slovenya, Bosna-Hersek ve Hırvatistan olarak ayrılmış Balkanların günümüzdeki siyasi haritasını

² Ayrıntılı Bilgi için Bknz. Kutlu, C, N. (2017). “1990 Sonrası Türkiye’nin Türkiye Arnavutluk Sosyal, Ekonomik, Politik, Askeri İlişkilerin Analizi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Lisans Tezi

yeniden çizilmiştir. Türkiye yaşanan bu siyasi durumun etkisinde kalması neticesinde istikrarsızlıkları ve uyuşmazlıkları ortadan kaldırarak iş birliği sağlamak amacıyla kültürel ve tarihsel ortak noktaları kullanarak bölgedeki faaliyetlerini sürdürmeye çalışmıştır. Balkanlardaki eski ve yeni kurulan devletlerle olan ortak din, dil ve etnik kökene sahip olması bölgedeki faaliyetlerin kolaylaşmasına neden olmuştur.

1990'ların başında Türkiye'nin iktisadi ve politik durumlarının neticesinde siyasi ve kültürel ilişkilerde faaliyet göstermeye özen göstermiştir. Türkiye'nin yeni koşullar doğrultusunda yürüttüğü dış politikada tarihsel ve kültürel bağlar köprü vazifesi görerek Türkiye'nin faaliyetleri belli düzeylerde olumlu karşılanmasını ve Türkiye'nin sert güç unsurları yanında yumuşak güç unsurlarını kullanmasını gerekli kılmıştır.

Türkiye'de doğal bir nüfuz alanı olarak Balkanlar'da sahip olmuş olduğu yumuşak güç unsurlarını etkili bir şekilde kullanmaya özen göstermiştir. Türkiye'nin Balkanların bütün devletleriyle ilişkileri güçlendirme gayretinde olması ve bunu yaparken bölgede yaşayan halklarında hüsnü kabulünü sağlaması, Türk dış politikasının başarılı olduğunun bir kanıtıdır. Türkiye'nin mevcut Balkan politikası bölgede yerleşik olan Osmanlı bakiyesi Türk ve Müslüman toplumların yaşam alanını genişletmekle birlikte, Osmanlı bakiyesi tarihi yapılar da mevcut politikalar sayesinde korunmakta ve gün yüzüne çıkarılmaktadır (Koç,2016:148).

2000'li yılların başına gelindiğinde Balkanlarda Türkiye bazı ülkelerle ilişkilerini istenilen seviyeye ulaştırmış, bazı ülkelerle ise geri planda kalmıştır. Bu dönemde Türkiye, Balkanlardaki eski komşuları olan Arnavutluk ve Bosna-Hersek gibi ülkelere ilişkilerini daha da geliştirme, Sırbistan gibi Türkiye'nin sorun yaşadığı ülkeler ile ise ilişkileri ortak çıkarlar dairesinde tutma ve çatışmalı alanlara girmeme ve böylece bölgede barışın hâkim olmasını sağlama prensibi üzerine şekillendirmiştir (Demirtaş, 2015: 7). Bu bağlamda Türkiye ilişkilerini geliştirdiği ülkelere yönelik ekonomik, ticari, eğitim, sağlık vb. birçok alanda destek sağlaması ilişkilerin iyi bir düzeyde yürütebilecek kalmasına sebep olmuştur.

Bugün için Arnavutluk Türkiye'nin Balkan politikasında önemli bir yere sahiptir. Türkiye'nin Arnavutluk ile sürdürdüğü ilişkiler incelendiğinde siyasî ve kültürel geçmişinin dikkat çekici bir öneminin ve öncelikli alanının olduğu

gözlemlenmektedir. Arnavutluk için ise Türkiye bulunduğu konum itibariyle yarımada güvenilir destekçidir.³

Sonuç olarak Türkiye bu bağlar ve kurduğu ilişkiler neticesinde kültür politikası çerçevesinde Balkanlara ve Arnavutluk'a yönelik faaliyetlerini Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türkiye Maarif Vakfı (TMV) güçlü bir şekilde sürdürmektedir. Bunların dışında Diyanet İşleri Başkanlığı, Kızılay ve TRT bu konumda önemli misyona sahiptir. Ayrıca bölgede kurulmuş sivil toplum kuruluşlarının kültür politikalarının yürütülmesine katkı sağladığı bilinmektedir. Balkanlarda, kültür politikasını yöneten aktörlerin sayısının ve faaliyetlerinin her geçen gün artması Türkiye'nin dış politikasındaki gücünün arttığını gösteresidir.

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'nin aktörlerinin 2016-2022 tarihleri arasındaki Arnavutluk'taki faaliyetleri hakkında bilgi verilecek Türk kültürünün sosyal ve yerel anlamda tanıtılması, Türkçe eğitimi, çeşitli ekonomik ve sosyal yardım, dini faaliyetlerine değinilecektir.

4.1. AKTÖRLERİN EĞİTİM FAALİYETLERİ

1990'larda çağın ve siyasi dengelerin değişmesi ve ilerlemesiyle birlikte ülkeler arası ilişkileri yaşanan çeşitli olumsuzlukları düzeltmek ve tahsis etmek adına Türkiye çeşitli diplomatik faaliyetlere girişmiştir. Zira bu faaliyetler Türkiye adına olumlu ve daha barışçıl sonuçlanmıştır. Özellikle Türkiye devletinin uluslararası arenada gücünü ve mevcut statüdeki imajını göstermesi adına önemlidir.

Türkiye'nin güçlü statüsünü gösterdiği en güzel örnek eğitim diplomasisidir. Bu anlamda kültür politikasının bir bölümünü de kapsayan eğitim diplomasisi faaliyetleri büyük katkı sağlamış ve tez konusunun içerisinde yer alan örnek ülke Arnavutluk'ta Türkiye bu anlamda başarılı girişimlerde bulunmuştur. Arnavutluk'ta ilk etapta eğitim diplomasisine kurum ve kuruluş açma, dil okulları ve kursları açma gibi faaliyetler ile başlanmıştır. Burada hedeflenen esas amaç Arnavutluk'taki farklı millet ve topluluklarla iletişim kurarak Türkiye adına iyi izlenim bırakarak

³ Ayrıntılı Bilgi için Bknz. Hasan ÜNAL, Balkanlarda Geniş Arnavut Meselesi ve Türkiye, Avrasya Dosyası, Ankara, 1998.

Türkiye'nin etkinlik ve nüfuz alanının farklı ülkelerde güçlendirmektir. Dolayısıyla yapılan bu eğitim faaliyetleri ekonomik ve siyasi anlamda da katkı sağlamaktadır. Öte yandan eğitim diplomasisi kültür politikası faaliyetleri kapsamında da ilerletilmektedir. Ayrıca eğitim faaliyetleri yapan kurumlar dış politika yönetiminde eğitimin nasıl değerlendirilmesinin gerektiği hakkında ciddi çalışmalar yapmıştır.

Türkiye Arnavutluk'ta eğitim diplomasisi adına 2010 yılında Tiran'da Yunus Emre Enstitüsünü (YEE) açarak kültür politikası çerçevesinde eğitim diplomasisini uygulama başlamış ilerleyen süreçte İşkodra şehrinde ikinci bir şube açmıştır. Ayrıca ilk şubelerden olan Tiran şubesini Balkanlara açması Türkiye adına olumlu bir imaj ile sonuçlanmıştır. Yunus Emre Enstitüsünü Arnavutluk'ta Türk kültürünü ve Türkçe eğitim faaliyetlerine yönelik programlar, kurslar hazırlamaktadır. Ayrıca uluslararası geçerliliği olan 'Türkçe Yeterlilik Sınavı (TYS)' nıda gerçekleştirmektedir.

Bugün Türkiye'nin Arnavutluk'ta faaliyetlerini eğitim diplomasisini 2016 yılı itibariyle akademik ve bilimsel anlamda Maarif okulları sürdürmektedir. Maarif okulları Arnavutluk'ta çeşitli rehberlik hizmetleri, uluslararası öğrenci kabulü, burs imkânları ve çeşitli üniversiteler ile İş birliği gibi hizmetler sunmaktadır. Türkiye Maarif Vakfı bulunduğu ülkelerde, ülkelerin mevcut müfredatlarını çekirdek müfredat olarak ele alan bir sistemle hareket ederek hizmette bulunduğu tüm ülkelerde asgari bir bütünlük oluşturmuştur. Bu amaçla geliştirilen uluslararası maarif akreditasyon sistemi (IMP) ile bütünsel bir yaklaşım sergilenmektedir (TMV,2021: 44-45). Bu kapsamda Türkiye Maarif Vakfı Okullarının University of New York Tirana, New York High School, New York Basic Education, IMSA Elbasan, and IMS Farm Kindergarten isimli farklı düzeyde eğitim veren 5 kurumu vardır (URL-18).

Arnavutluk'ta Yunus Emre Enstitüsü ve Maarif Okullarının, bazı proje ve yardım faaliyetlerini söyle örneklendirebiliriz.

Yunus Emre Enstitüsü Türkçe öğretimi alanındaki başarısı yurtdışında Türkçeye yönelik ciddi bir ilgi artışına sebep olmuştur. Bu nedenle "II. Tercihim Türkçe" projesi faaliyete koyulmuştur. Türkçenin seçmeli yabancı dil olarak resmî müfredata girişi konusunda yapılan çalışmalar müfredat programlarının oluşturulması, ilk ve ortaöğretime yönelik yabancı dil olarak Türkçe ders kitaplarının hazırlanması şeklinde iki ana başlık altında toplanmaktadır. Bu konuda ilk kez program ve ders malzemesi ihtiyacı Bosna Hersek'te ortaya çıkmıştır. Müfredat ve araç gereç

geliştirme süreçlerinin tamamlanmasının ardından Romanya, Polonya, Bosna Hersek, Gürcistan, Japonya, Malezya, Kosova, Arnavutluk, Filistin’de Türkçe, seçmeli ya da zorunlu yabancı dil dersi olarak orta öğretim okullarında okutulmaktadır (YEE, 2020:144). Bu kapsamda yayımlanan son faaliyet raporlarına göre Arnavutluk’un Tiran ve İşkodra şehirlerinde toplam 6 okulda Türkçe ikinci dil olarak öğretilmekte ve 718 tane öğrenci eğitim almaktadır (YEE,2020: 145).

Yunus Emre Enstitüsü yurt içinde ve yurt dışında çeşitli kurum ve kuruluşlarla iş birliği hâlinde yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında eğitmen eğitimi programları düzenleyerek bu alanda öğretmen yetiştirilmesi çalışmalarına destek vermektedir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi özel bir ihtisas alanı olduğundan, bu alanda görev yapacak eğitimcilerin çağdaş yabancı dil öğretimi yaklaşım, yöntem ve tekniklerini öğrenip uygulamasına, teorik ve pratik olarak mesleki gelişimlerine katkıda bulunmak amacıyla düzenlenen eğitmen eğitimi programlarında bugüne kadar yaklaşık 2000 kişiye eğitim verilmiştir. Bu kapsamda 2017 yılı içinde biri uluslararası Türkologlara yönelik olmak üzere 3 sertifika programı gerçekleştirilmiştir. Özel amaca yönelik düzenlenen 7 eğitmen eğitimi programı kapsamında ise Arnavutluk Tiran’da Arnavutluk vatandaşı Türkologlar, Tiran YEE yerel okutmanları, Arnavutluk’ta görevli MEB öğretmenleri eğitim almıştır (YEE,2017:114).

Türkiye’nin bugün eğitim faaliyetlerinin hareketliliği özellikle Türkçe öğretiminin kültürlerarası iletişimde ilişkileri iyi bir noktaya taşıyan bir bağlantıya dönüşmüştür. Ayrıca Türkçe eğitimi faaliyetlerinin farklı ilişkileri de beraberinde getirerek ekonomik ilişkileri de artıran bir iletişim biçimindedir.

Aynı zamanda Yunus Emre Enstitüsü çeşitli kurumlar ile iş birliği yaparak eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir. Arnavutluk Yunus Emre Enstitüsü ve TRT iş birliğiyle Tiran’da üçüncüsü düzenlenen “Medya Akademisi” eğitimi yapılmıştır. 6 - 17 Haziran 2022 tarihinde yapılan eğitimde dijital haberler ve sosyal medya gibi farklı konularda TRT eğitmenleri tarafından eğitim sağlanmıştır. Çevrim içi olarak düzenlenen Medya Akademisi’ne, Arnavutluk’taki medya çalışanları ve farklı bölümlerde okuyan öğrenciler olmak üzere yaklaşık 25 kişi katılım sağlamıştır (URL-19).

Arnavutluk ve Türkiye arasında özellikle eğitimin iş birliği politik açıdan olumlu yansımaktadır. Bu doğrultuda 1992’de Büyük Öğrenci Projesi ile başlayan

daha sonra Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) tarafından devam ettirilen programda öğrencilere Türkiye burslusu olarak eğitim imkânı sunulmaktadır. Yükseköğretim Bilgi Yönetimi Sistemi İstatistiğine göre; 2020-2021 dönemi itibari ile Türkiye’de farklı düzeylerde eğitim gören Arnavut kökenli öğrencilerin sayısı 1065’tir (URL-20; Absarıhoğlu,2022:24).

Türkiye’nin yaptığı eğitim faaliyetleri artık sadece eğitim bağlamında değil kültürün pazarlanmasında ve halkla ilişkilerin gelişmesi adına stratejilerde barındırmaktadır. Özellikle Türkçenin yabancı dil olarak öğretildiği noktada okuma ve çalışma metinlerinin içeriklerinde Türkiye’nin tarihi ve turistik yerlerinin öğretilmesi, düğün, bayram gibi özel günlerin konu edilmesi Türk kültürünü pazarlanması noktasında önemlidir.

İşkodra Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Edirne Valiliği, T.C. Trakya Üniversitesi ve İşkodra Luigi Gurakuqi Üniversitesi iş birliği ile 17 - 26 Haziran 2019 tarihleri arasında “İşkodra’dan Edirne’ye Akademik Köprü” etkinliği düzenlendi. Arnavutluk İşkodra Luigi Gurakuqi Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü öğrenci ve öğretim üyelerinden oluşan 55 kişilik ekip Türkiye’de misafir edildi. Staj eğitimi ve akademik etkileşim programları kapsamında İstanbul ve Edirne’nin tarihî ve kültürel mekânlarını da yerinde keşfetti (YEE, 2019: 10).

Türkiye Cumhuriyeti Edirne Valiliği himayelerinde, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Rumeli Akademisi Eğitim ve Kültür Derneği iş birliğiyle yürütülen Akademi Rumeli-5 Projesi’ne, bu yıl İşkodra Yunus Emre Enstitüsünün de proje ortaklığıyla Arnavutluk ilk kez katıldı (YEE, 2019:104). Program kapsamında 168 katılımcı 30 Temmuz'a kadar edebiyat, medya- iletişim, görsel sanatlar, tarih- kültür, gastronomi, tiyatro- sinema ve müzik alanlarında uzman kişilerden eğitim almıştır. (URL-21).

BESADER, Yaz döneminde uluslararası öğrenci çalışmalarımız kapsamında Sırbistan (Sancak ve Preşova), Arnavutluk ve Kuzey Makedonya’dan 250 öğrenciyi yurtlarında misafir etmiştir. Misafir öğrenciler ile Türkiye’deki eğitim imkanlarını hakkında konuşulmuş ve İstanbul’un tarihi noktalarını ziyaret etmişlerdir (URL-22).

Ankara, İstanbul, Konya, Kayseri, Kocaeli ve Denizli Dini Yüksek İhtisas merkezlerinde 141 kursiyer öğrenime devam etmiştir. Dini Yüksek İhtisas Merkezlerimizde Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda, İsviçre, İtalya, ABD,

Kazakistan, Kırgızistan, Afganistan, Özbekistan, Rusya Federasyonu, Arnavutluk, Bangladeş ve Sri-Lanka vatandaşları olmak üzere 106'i konuk, 35'i Uluslararası İlahiyat Programı (UİP) öğrencisi olmak üzere toplam 141 kursiyer eğitim görmektedir (DİB, 2021: 190).

Tiran Yunus Emre Enstitüsü ve BKT iş birliğinde 9-14 yaş arası çocuklar için "Türkçe Yaz Okulu" düzenlenmiştir. Yaz okulu 27.06.2022 tarihinde başlamıştır ve 08.07.2022'de sona ermiştir. Türkçe Yaz Okulu'na 22 Arnavut ve Türk öğrenci katılmıştır. İki hafta süren programda; Türkçe dersi, spor, resim, Türk okçuluğu, yüzme ve Türk mutfağı gibi etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler, Türkçe Yaz Okulu kapsamında T.C. Tiran Büyükelçiliği ve Maarif Okullarını da ziyaret edilmiştir. 20.07.2022 tarihinde Türkçe Yaz Okulu öğrencileri için ailelerin de katılımıyla Peza'da bir piknik düzenlenmiştir. Eğlence dolu pikniğin ardından öğrencilere sertifikaları dağıtılmıştır (URL-23).

Türkiye Maarif Vakfı (TMV) Tiran New York Üniversitesi (UNYT) Balkan Araştırmaları Merkezi (BAM) tarafından, 07-09 Eylül 2022 tarihleri arasında Tiran'da "Balkanlar'da Türkçe Öğretimi ve Türkoloji Uluslararası Sempozyumu" düzenlendi. Arnavutluk'tan ve Türkiye'de pek çok üniversitenin katıldığı sempozyuma farklı firmalarda katkı sağlamıştır. UNYT Balkan Araştırmaları Merkezi, Balkan ülkeleri ile Türkiye arasındaki kadim dostlukları, tarihi ve kültürel bağları güçlendirmeyi; ortak ilgi alanlarına yönelik olarak Türk-Balkan projelerini hayata geçirmeyi, bu alanlarda uluslararası sempozyumlar ve bilimsel konferanslar düzenlemeyi, Türk ve Balkan akademisyenler ve öğrencilerin arşiv, kütüphane ve saha araştırmalarına destek olmayı hedeflemektedir. Sempozyumunun amacı; Türkçe öğretimi ve Türk dili edebiyatı alanlarında Balkanlara yönelik olarak çalışan bilim insanlarını bir araya getirerek Balkanlarda Türkçe öğretimi ve Türkoloji alanlarındaki temel güncel sorunları tespit etmek, bu sorunlara çözüm önerileri sunmak, Türkçe öğretimi ve Türkoloji çalışmaları üzerine bilimsel araştırmaları değerlendirmek, Balkanlarda Türk edebiyatı: eserler, yayınlar, kişiler üzerine henüz üzerinde çalışma yapılmamış konuları ortaya çıkarmak, kısacası bu alanların geçmişini ve bugünü eleştirel bir bakışla değerlendirmek ve gelecekte yapılabilecek çalışmalara ışık tutmaktır. Balkanlarda Türkçe Öğretimi ve Türkoloji Uluslararası Sempozyumunun bundan sonraki yıllarda da tematik olarak yapılması planlanmaktadır (URL-24).

Arnavutluk'ta Maarif Vakfının çeşitli düzeylerde eğitim kurumları açması iki ülke arasındaki karşılıklı eğitici ve öğretici faaliyetlerin gelişerek öğrenci istihdamında gelişmesine iyi örnek olarak nitelendirilebilir. Vakfın açtığı Newyork Üniversitesi ile Türkiye'nin Yüksek Öğrenim Kurumu ile arasında değişim programları hakkında ikili bir anlaşma yapıldığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. İki ülke arasında eğitim diplomasisinin daha iyi gelişmesi adına öğrenci değişim programları planlaması yapılmaması gerekmektedir. Bununla birlikte eğitim alanında çalışan kurum ve kuruluş personellerinin gelişi ve eğitimi açısından değişim programlarına dâhil edilmelidir. Şüphesiz ki değişim programlarıyla kişiler ve kültürlerarası etkileşimin artmasıyla iki ülke arasındaki dostlukların pekişerek uzun vadede güven inşa edilmesi ve yanlış anlamaları ve ön yargıların yıkılması adına oldukça önemlidir.

Uygulanan değişim programları yalnızca eğitim kurumları alanında değil güvenlik faaliyetleri eğitimi veren polis okulları, harp okulları gibi güvenlik bürokrasisi içinde yaygın hâle getirilmelidir.

Türkiye Maarif Vakfı Arnavutluk Temsilciliği ile Maarif Vakfına bağlı New York Tirana Üniversitesi tarafından başkent Tiran'da "Türkiye Eğitim Fuarı" düzenlendi. Üniversite kampüsünde düzenlenen bir günlük fuara akademisyenler, öğrenciler ve farklı şirketlerin temsilcileri katılmıştır. Fuarda şirketler öğrencilere istihdam fırsatları ile ilgili tekliflerini sundu. Üniversite bünyesinde uzun yıllardır düzenlenen ve gelenek haline gelen fuarda, New York Tirana Üniversitesi öğrencilerinin yanı sıra farklı kurumların öğrencileri de iş fırsatları konusunda bilgi sahibi olmak için pek çok şirket ve işletme temsilcisiyle bir araya gelme imkânı bulmaktadır (URL-25). Maarif Vakfının katıldığı bu fuar sadece eğitim faaliyetine katkının yanı sıra iki ülke arasındaki Türkiye'nin dış politikasındaki belirlediği kültürel etkileşimin her alanda yansımalarıdır. Farklı iş fırsatlarıyla beraber Türkiye'nin ekonomisinin büyümesine de katkı niteliğindedir.

Türkiye Eğitim Fuarı örneğinde olduğu gibi genç kuşaklara ve gelecek olan nesil üzerinde etkili bir plan ile daha nitelikli ve kapsamlı tanıtım günleri yapmak halkla ilişkiler açısından daha sürdürülebilir altyapı sağlayabilir. Bu bağlamda. YTB eğitim bursları ile Türk Devlet Üniversitelerinin sağladığı eğitim imkanlarının eğitim fuarlarına daha fazla tanıtılmasına yönelik proje çalışmaları yapılmalıdır.

Türkiye faaliyetleri için farklı coğrafyalarda ekonomik, kültürel dinî yapıda çalışmalar göstermiştir. Bu sayede dış ve kültür politikasını yürütmeyi amaçlamıştır. Türkiye belirlediği amaçları yürütmek için özel bir alan seçerek çeşitli girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Bu doğrultuda eğitim alanını seçmiştir.

Türkiye'nin eğitim ve kültür politikasını yürüten kurumların ve STK'ların yukarıda verilen eğitim faaliyeti örnekleri Arnavut milletine gösterdiği sosyal ve kültürel alandaki olumu yaklaşımın şüphesiz güzel örneklerindedir. Yunus Emre Enstitüsünün ortaya koyduğu özellikle Türkçe eğitimi Türkiye adına büyük bir kazanç niteliğindedir.

Türkiye'nin Arnavutluk'ta açtığı çeşitli kademedeki okullar, fuarlar, sempozyumlar, Türkçe eğitimi etkinlikleri, yarışmalar kurumların ve STK'ların eğitim faaliyetleri gerçekleştirdiği en önemli saha alanları olmuştur. Özellikle Türkiye adına yurtdışı eğitim faaliyetlerini geçmişte dini kullanarak sürdüren terör örgütüne karşı Türkiye'nin Maarif Vakfı ile farklı illerde açtığı anaokulları, ilkokullar, liseler ve üniversite eğitim adına atılım gösterdiği büyük bir alan olmuştur. Okulların ve kurumların yaptığı Türkiye ve Türk kültürü adına bir potada eritilerek hazırlanan faaliyetlerin, çalışmaların ve eğitim müfredatlarının yeni nesillerin Türkiye'yi daha doğru ve özgürce tanınmasına neden olacak ölçekleri ayrıca barındırmaktadır.

Türkiye'nin bir dönem ihmal edilen ve cemaatlerin elinde bulunan yurt dışı Türk eğitim kurumlarını ve Türkçe öğretimi hizmetlerini Türkiye kendi devlet kurumlarının bünyesinde katarak bu yönde eğitim hedeflerini tekrar yapılandırmıştır. Ayrıca hedef olarak belirledikleri ilk öğretim, orta öğretim ve yüksek öğretim hizmetlerini kolayca başarıya ulaştığı açıkça görülmektedir.

Arnavutluk'ta yapılmış olan saha çalışması sırasına Yunus Emre Enstitüsünde görüşülen uzmanlarının aktarımına göre 15 Temmuz 2016 darbesini gerçekleştiren terör örgütünün eğitim-öğretim faaliyetlerine devam eden 17 tane okulun olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu okulların Türkiye ve Türk milletinin aleyhine çalışan gruplar ve milletler olduğu açık net bir şekilde ifade edilebilir. Uluslararası bir alanda meydana gelen bu olayla Türkiye pozitif eğitim yönü adına bir nevi misyonerlik benzeri bir yapıdadır. Bu kurulan örgütsel yapının Türkiye için problem yaratmaması veya zayıflatmaması adına hükümetler arası iletişim devam ederek eğitim faaliyetlerine özen gösterildiği sonucuna da ulaşılmıştır.

Pek çok farklı eğitim faaliyeti örneği ile Türkiye'nin Arnavutluk'ta yakından tanınmasının bir sonucu olarak milli ve kültürel değerlerin aktarıldığı uluslararası iyi niyetin gelişmesine katkı sağladığı görülmüştür.

Sonuç olarak Arnavutluk'ta eğitim konusunda Türkiye ciddi faaliyetler yürütmekte ve daha ileri seviyeye ulaşmak adına adımlar atmaktadır. Bu konuda sadece tek taraflı bir politikanın sürdürülmesi yanlış olacağı da aşikârdır. Türkiye adına belirlenen eğitim politikasının yöntemlerinin özellikle toplumsal yapının ve bireyin ortaya çıkmasında etkili olan farklı kademe ve çeşitli alanlardaki kitaplara yansıtılması gerekmektedir. Özellikle kitaplara Türk mutfağı, Türk misafirperverliği, Türk hamamı vb. gibi unsurları içeren konuların eklenmesi öğrencilerin dikkatini ve ilgisini çekerek Türkiye tanıtım çalışmalarında olumlu somut bir katkı sağlayacağını söyleyebiliriz.

Bu nedenle Türkiye'nin Arnavutluk resmî kurumları ile iletişim durumunda kalarak ikili eğitim ve kültür faaliyetlerin kitaplara yansıtılması adına adımlar atılmalıdır. Özellikle ortak çalışmalar Türkiye'nin yumuşak güç politikasının tanınırlığı ve olumlu imaj kazanmasını sağlayacağını söylemek mümkündür.

4.2. AKTÖRLERİN KÜLTÜR-SANAT FAALİYETLERİ

Türkiye'nin bu faaliyetler ile iletişimi ve etkileşimini artırması global bir imaj oluşturmaya ve kültür politikası ve diplomasisine verilen önemi göstermektedir. Türkiye yakın tarihi ve kültürel bağları olan Balkan ülkeleri ile ve özellikle Arnavutluk'la halkların birbirini bağlayacak kültür sanat projeleriyle daha da çeşitlendirilmesi ve derinleşmesi de gerekli görülürken; bu noktada Arnavutluk'a ayrı önem verilmektedir. Bu noktadan yola çıkılarak Türkiye'nin yararlandığı araç ve aktörlerin faaliyet örnekleri verilerek mevcut durum gösterilecektir.

İşkodra Milenyum Sineması'nda yönetmenin ve oyuncularının da katılım gösterdiği 'Somuncu Baba Aşkın Sırrı' filminin ön gösterimi yapılmıştır. (YEE, 2017: 72). Türkiye'nin düzenlediği sinema günleri ülke ve kültür tanıtımında dış propaganda amaçları doğrultusunda kullanılmıştır. Yapılan filmlerin içeriklerine bakıldığında Türkiye'yi derinden etkileyen güncel ve sosyal olayların filmlerde gösterimi Türkiye'nin tarihini, Türk kültürünü, Türkiye'nin yaymak ve iletmek istediği toplumsal ve ideolojik mesajları içermektedir. Aynı zamanda film gösterimleri ve

yerel kanallarda özel ajanslarının çektiği dizilerin gösterilmesi iki ülke arasındaki kültürlerarası aktarımın sağlanmasıyla gelecekteki iş birliği, etki ve çıkarlarında gelişmesini sağlayan imkânlar olarak görülmektedir.

Arnavutluk'un başkenti Tiran'da "Türkiye Günleri" etkinliğinin ikincisi düzenlenmiştir. Türkiye'den pek çok belediyenin de katılım gösterdiği etkinlikte Türk kültürü, sanatı, müziği ve gastronomisinin tanıtımı yapılmıştır ve İşkodra YEE'de Yunus Emre ilahileri İşkodra'da müzikseverlerin ilgisine sunulmuştur. "Dil Söyler, Kulak Dinler; Kalp Söyler, Kâinat Dinler." etkinliğinde Yunus Emre'nin bestelenen eserleri sema gösterileri eşliğinde Adem Tay'ın yorumu ile sahnelenmiştir (YEE, 2018:71). Yunus Emre Enstitüsünün kültür faaliyetlerinin geneline bakıldığında kendi şubelerinde ve çeşitli salonlarda konserlerin, dinleti etkinliklerinin sıklıkla yapılan faaliyetlerin başında geldiği görülmektedir. Konserlerin düzenlenmesinin Türkiye'nin geleneksel müzik değerlerini farklı kültürlerle tanıtılmasına yardımcı olur ve bu sayede Türkiye'nin ve Türk kültürünün kaliteli bir müziğe sahip olduğunun farkına varılmasına yol açmaktadır.

25.12.2021 tarihinde Tiran Yunus Emre Enstitüsü misafirliğinde ve İHH İnsani Yardım Vakfı iş birliğinde Tiran'da 1. Balkan STK Buluşması düzenlenmiştir. Programda Balkanlar'daki sivil toplum kuruluşlarının rolü, faaliyet alanı, STK'lerin sosyal medyayla ilişkileri, eğitim, sağlık, tarım, spor ve sanat alanlarında projelerin geliştirilmesi gibi konular ele alınmıştır. Programa Balkanlar'da ve Türkiye'de faaliyet gösteren 16 sivil kuruluşundan 30 temsilcisi katılmıştır (URL-26) Türkiye'nin resmî kurumlarının yanında sivil toplum kuruluşlarının kültürel faaliyetlere ve bilimsel konulara önem verdikleri ve planladıkları görülmektedir.

Arnavutluk'un başkenti Tiran'da "Yunus Emre'nin Evrensel Mesajı" konulu panel düzenlendi. Yunus Emre Enstitüsü Tiran ile Türkiye Maarif Vakfı'na (TMV) bağlı New York Tirana Üniversitesinin (UNYT) Balkan Araştırmaları Merkezi iş birliğinde düzenlenen panele ülkedeki Türk kurum ve kuruluşlarının temsilcilerinin yanı sıra bölge ülkelerinden araştırmacılar katılmıştır (URL-27). Panel gibi katılımlı uygulamalar hedef kitleye kültürel bilgilenme ve kültürel öğelerin (dil, sanat, müzik vs.) aktarılması yönünden kolaylık sağlamaktadır.

2021 Yunus Emre Yılı kapsamında, Türkiye Gençlik Vakfı (TÜGVA), Tiran Yunus Emre Enstitüsü, Arnavutluk Cumhuriyeti Güzel Sanatlar Üniversitesi'nin

Güzel Sanatlar Fakültesi ve Air Albania iş birliği ile düzenlenen "Yunus Bize Ne Söyler?" resim sergisi Tiran'da sanatseverlerle buluşmuştur (URL-28) Sergiler, sanat eserlerinin öneminden dolayı kültürel çekim merkezi olarak düşünülmektedir. Gerek uluslararası medyanın ilgisini çekmesi gerek kültürel diplomasi mesajlarının iletebilmesiyle, sanat devletlerin etkinliklerinde kullandığı bir alan olmaktadır. Özellikle uluslararası boyutu olan sergiler ve dünya sergileri iletişime, diyaloga ve barışa katkı sağlamaktadır. Dünya sergilerinin temel amacı eserlerin ticari yönü değildir. Sergilerle asıl amaçlanan; kültürel öğelerin, düşünceleri hedef kitlelere aktarmak, bilimsel ve kültürel değerleri paylaşmak ve evrensel sosyokültürel gelişime katkı sağlamaktır (Ünal Erzen, 2012: 137). Sergilenen eserlerin toplumun kültürel değerlerini örneklerle yansıtması ülkeye ait kültürel zenginliğin yayılması sağlanmaktadır.

Küresel pandeminin yarattığı moral bozukluğunun giderilmesi adına kültürel faaliyetlere devam edilerek toplumun moral bulması amaçlanmıştır. İşkodra Yunus Emre Enstitüsü ve Uygulamalı Müzik Terapileri Derneği iş birliği ile "Makamda Şifa" dijital konseri düzenlenmiştir Konser Arnavutça ve İngilizce altyazılı olarak gerçekleştirilmiştir (YEE, 2020: 84).

Arnavutluk'un başkenti Tiran'da Türk Kültür Haftası etkinlikleri kapsamında açılış programı düzenlenmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Türkiye'nin Tiran Büyükelçiliği himayelerinde ve Arnavutluk Kültür Bakanlığı, Tiran Belediyesi ve Tiran Yunus Emre Enstitüsünün destekleriyle Türk Kültür Haftası düzenlenmiştir. Hafta kapsamında başta Tiran olmak üzere İşkodra, Dıraç ve Elbasan gibi şehirlerde Türk kültür, sanat ve mutfağı tanıtılmıştır (URL-29)

Arnavutluk'un başkenti Tiran'da "Türk Mutfağı Haftası" etkinlikleri kapsamında "Asırlık tariflerle Türk Mutfağı" kitabından seçme tariflerle gala yemeği düzenlenmiştir (URL-30). Fakat Kültür faaliyetler içerisinde Türk yemek kültür tanıtımlarının ve uygulamalarının yeterli olmadığı yapılan saha araştırmasında ve veri kaynaklarının incelenmesinde rastlanılmıştır. Yemek kültürünün çok geliştiği bir ülke olan Türkiye adına bu durum eksiklik niteliğindedir. Çünkü yemek yalnızca iç amaçlar için değil diplomatik ilişkilerde de kullanılabilecek bir yumuşak güç aracıdır.

Noor Nirwadny ve Ahmed Azran Awang gastrodiplomasi ve yemek kültürünün politik olarak kullanımı yüzyıllar boyunca yiyecek ve baharat ve özellikle

tuz gibi yiyecek çeşitleri inşa etmek veya ilişkileri güçlendirmek için ya değişim aracı ya da armağan olarak önemli ekonomik ve diplomatik misyonlar kullanılmıştı şeklinde ifade etmişlerdir (Nirwandy ve Awang, 2014: 325-332). Türkiye'nin Arnavutluk bağlamında ülke çekiciliğini arttırması, ilişkileri kolaylaştırması ve diplomatik inisiyatifleri daha iyi duruma getirmesi adına kullanması gerekmektedir.

Türkiye'nin Arnavutluk'ta yemek festivalleri, yemek yarışmaları daha arttırılması gereklidir. Türk mutfağının ve Arnavut mutfağının Elbasan Tava, Arnavut Ciğeri gibi ortak tat ve lezzetleri tanıtılması ve ülke mutfaklarının etkileşimi ve iş birliği geliştirmesi ve kültürlerarası bir anlayış yaratılması adına büyük bir köprü niteliğindedir. Türk mutfağının lezzetlerinin cazibesini ve ününü tanıtmak kendine has kültürün yumuşak gücünü ve etki gücünü arttırmaktadır. Türk mutfağının tanıtım aracı olarak kullanılması ekonomik büyümenin ve ekonomik çeşitliliğe yardımcı olur.

Ortak kültürde var olan yemeklerin kime ait olduğu tartışmasından çok uzak bir şekilde yemeklerin yapılma metotlarının ve kalitesinin ne olması gerektiği gibi unsurları düşünerek otantikliği üzerine de bir yemek kitabı çalışmasının hazırlanması gereklilikler arasındadır.

Türkiye'yi yemek kültürü değeriyle tanıtmak kendine has kültürüyle çekici bir ülke olarak tanıtmak ve markalaşmasının yolunu açarak turistler için arzu edilebilir bir yer olarak tanıtılabilir.

Yapılması gereken yemek etkinliklerinde müzik, dans, film ve hatta medikal turizm dahil olmak üzere farklı alanlardaki kültür tanıtımı ve bu alanların iş birliği faaliyetleri için teşvik edilmiş olur.

Ayrıca yumuşak güç basamağı sadece yemek kültürü olarak nitelendirmek doğru değildir. Türkiye'de var olan çay, ayran, meyve suları gibi farklı içecek kültürünün tanıtılması önemlidir. Çay içeceğinin küresel pazarda tanıtım aracı olarak kullanan ülkeler vardır. Örneğin İngilizlerin sütlü çayı, Sri Lanka'nın Seylan çayı, Taylan'ın meyveli içilen inci çayı.

Arnavutluk'ta Türkiye Cumhuriyeti'nin millî bayramları her sene sevinç ve coşkuyla karşılanarak çeşitli etkinlikler yapılmaktadır. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, kutlanmıştır. Ardından Türkiye Maarif Vakfına (TMV) bağlı New York Schools ilkokulunda bu vesileyle bir etkinlik düzenlenmiş ve programda

çocuklar tarafından Arnavutça ve Türkçe şarkılar söylendi ve sanatsal etkinlikler gerçekleştirilmiştir. (URL-31)

Türkiye'nin Tiran Büyükelçiliği tarafından 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla resepsiyon verilmiştir. İki ülkenin milli marşlarının seslendirilmesiyle başlanan resepsiyonda önümüzdeki yıl Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yıl dönümünü kutlayacaklarını anımsatarak, gelecek yıl aynı zamanda Arnavutluk ile diplomatik ilişkilerin tesisinin de 100. yıl dönümünün kutlanacağını vurgulanmıştır. (URL-32)

Türkiye'nin millî günleri ve bayramlarının kutlanması Arnavutluk halkı üzerinde kültürel değerlere her nerede ne koşulda olursa olsun sahip çıkıldığı ve anımsandığı farkındalığını ve etkisini bırakma amacına iyi bir hizmet niteliğindedir. Özellikle çocukların millî kimlik ve milliyetçi yetiştirilme konusunda bayramların kullanılması sempati uyandırarak güçlü toplum imajına ve ulusal markalaşmaya destek niteliğindedir.

Yunus Emre Enstitüsü Türk kültürünün tanıtılmasının yanı sıra sosyal kaynaşmayı ve istihdamı amaç edinerek Tiran şubesinde meslek edinme kursları verilmektedir. Meslek edindirme kursları, Tiran Yunus Emre Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tiran Büyükelçiliği, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları, Arnavutluk- Türkiye Ticaret ve Sanayi Odası ve BKT Bank iş birliğiyle düzenlenmektedir. Takı tasarımı, Özel Gün ve Nikâh Şekeri Hazırlama, Ahşap Boyama, Dekoratif Ev Aksesuarları, Sepet Örucülüğü ve Ebru Sanatı olmak üzere 6 farklı kurs düzenlenmiştir (URL-33). Geleneksel el sanatlarının içinde bulunduğu meslek edinme kursları hem bireylerin istihdam edilebilirliğini arttırmak hem de el sanatlarının sürdürülebildiği açısından değer taşımaktadır.

Saha çalışması sırasında Kruye ili ziyaret edilmiştir. Turistik alışveriş el sanatları ürünlerinin çeşitli boyutlardaki satış mekânlarında geleneksel el sanatlarının ön planda olduğu gözlenmiştir. Turistik alışveriş el sanatları ürünlerinin çeşitli boyutlardaki satış mekânlarında Ahşap işçiliği, gümüş takı işlemeciliği, telkâri, keçe işçiliğinin yaygınlığı tespit edilmiştir.

El sanatı turizm endüstrisi ile yoğun etkileşime girmekte ve turistlerin alışverişlerinde özel bir yer tutmaktadır. El sanatlarının ekonomik fayda sağlanması adına iki ülke arasında satışı için fuarlar düzenlenmeli, sempozyumlar, söyleşiler

gerçekleştirilerek iki ülkenin el sanatları ustaları mesleklerini ve ürünlerini tanıtılmalıdır. Hem kültür turizmi açısından hem ekonomik hem kalkınma açısından katkısı olacaktır.

2020 yılında Türkiye'nin Sesi Radyosu'nda 17.30-18.30 saatleri arasında yayınlanan Arnavutça yayın, Arnavutluk Jehona Radyosu'ndan da eş zamanlı olarak yayınlanmaya ve yayının tekrarı ertesi gün 07.30-08.30 saatleri arasında verilmeye başlanmıştır (TRT, 2020: 245). Dijitalleşmenin ön plana çıktığı ve kültürün yoğun bir şekilde radyo, televizyon, cep telefonu, gazete gibi kitle iletişim araçlarıyla yayıldığı bir dönemde Türkiye'nin kendi kültüründen, günlük hayatından, müziğinden, sporundan, kültürel unsurlarından Arnavutça olarak yayın yaparak kendi imajını en doğru şekilde kendi belirlediği kültürel unsurlarıyla tanıtmasının stratejik açıdan büyük bir rolü vardır. Türkiye'nin aktarmak istediği imajı radyoda günlük sıradan sohbetler, haberler gibi aktarması Türkiye ile alakası olmayan bir Arnavutluk vatandaşın dolaylı yoldan Türkiye'yi tanınmasına yol açabilir. Böylece Türkiye hakkında bilinen fikirlerin güçlenmesine ve gündelik hayatta da etkisinin var olmasına köprü olabilir.

Prof. Dr. Halil İNALCIK ve Prof. Dr. Günsel RENDA tarafından editörlüğü yapılan, uluslararası arenada tanınırlığı olan ve alanında yetkinliği ilgili otoritelerce de kabul gören iki ciltlik 'Osmanlı Medeniyeti' başlıklı kitap Arnavutçaya tercüme edilerek 1.000 adet bastırılmıştır. Bastırılan kitaplar ilk aşamada Arnavutluk, Kosova, Makedonya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerdeki kütüphanelere ve önde gelen akademisyenlere iletilerek ilgililerin istifadesine sunulmuştur. Eserin yayımlanması vesilesiyle Arnavutluk'un başkenti Tiran'da düzenlenen "Osmanlı Uygarlığı" sempozyumu yapılmıştır (YTB, 2018: 50).

ALSAR vakfı "En Değerli Hediye Kitaplar" projesi başlatmıştır. Bu projeye ödül alan öğrencilerin kütüphanelerini zenginleştirmeyi amaçlamışlardır. Bu proje ile Alia İzzetbegoviç'in kaleme aldığı kitap koleksiyonundan 40 paket yeni öğrencileri motive etmek ve onlara olan minnetimizi göstermek amacıyla 40 paket hediye edilmiştir. Bu kitaplar gerçek bir bilgi kaynağı oluşturur ve onlara birçok tarihi, kültürel, sanat ve felsefi konu hakkında yazılardan ve ilginç çalışmalardan bilgi ve veri sağlamıştır (URL-34). Kitapların sadece okumak amaçlı kullanılmasın dışında iki ülke arasındaki tercüme faaliyetlerinin gelişmesinde hem de ülkelerin ulusal kimlikleriyle

aktarmak istedikleri edebiyat, şiir, tarih gibi alanlarda performans aracı olarak kullanılır.

Kültür politikası yönetiminde kitapları kullanmak insanların daha geniş olarak kültüre katılımına yol açar. Aslında özellikle tercüme kitaplarda söylemler aracılığıyla etki yaratarak toplum içinde var olan kültürel unsurların bir ulus bağlamında deneyimlenmesine izin verir. Örneğin Türkçeden tercüme bir romanın içinde Türklerin gündelik yaşamda nasıl bir hayat sürdürdükleri, evleri, komşuluk ilişkileri, çocuk bakımları gibi pek çok farklı kültür unsuru sayabileceğimiz öğenin aktarımı gerçekleştirilip katılımları sağlanır.

Türkiye'nin ortak geçmişe sahip olduğu Arnavutluk'ta yoğun kültür ve sanat etkinlikleri düzenleyerek politik argümanlarına devam etmektedir. Bu çerçevede Türk mutfağı tanıtım günleri, sergiler, konserler, tiyatro ve sinema günleri, kongreler, festivaller düzenlemektedir. Türkiye'nin Arnavutluk'taki resmî kurumlar, iş çevreleri, sivil toplum kuruluşları çeşitli unsurlardan yararlanarak önemli aktör haline gelmiştir. Türkiye'nin Arnavut halkına etkisi ve bağlantısı Osmanlı Devleti'ni beş asırdan daha fazla Balkan topraklarına hükmetmiş olmasıdır. Bu netice doğrultusunda Arnavutluk ve Balkanlarda yapılan kültürel çalışmalar Türklerin kültürel mirası ve geleneksel içeriklidir. Söz konusu yukarıda sınırlı sayıda bahsedilen faaliyetler artırılabilir.

Güçlü bir yönetim şeklinde yürütülen Türk kültür politikası kültürler arası uyumu öngören bir temele sahiptir. Sürdürdüğü kültür politikalarında ülkeler arası uyum modeline dayanarak mevcudiyet ve şartlara bağlılık büyük ölçüde değişkenlik göstermektedir. Türkiye Arnavutluk'ta yürüttüğü kültürel-sanatsal faaliyetlerini daha fazla halkın kamusal alanına nüfuz ederek imajına katkı sağlayacak dönüşüm ve toplumu daha denetlenebilir hâle getirebilecek araç olarak kullanılmalıdır. Bu yüzden temel işlevinin Türk kültürünün tanıtılması ve diğer yandan da bu faaliyetlerin yürütüleceği topluma uygun sosyal düzenlemeler yapılmalıdır. Türk kültürüne hâkim yapının da farklı kültür ve kimliklere yönelik çalışmaları ve projeleri mevcuttur. Faaliyetlerin Türk kültürünün farklı ölçülerle sunulması ve Arnavutluk'ta önemli bir noktadır.

Arnavutluk coğrafyası göz önüne alındığında faaliyetlerin birtakım eksiklikler barındırdığı söylenebilir. Bu eksikliklerin başında bölgede bulunan her etnik kesime

yönelik faaliyet barındırmaması yani faaliyetlerin tek bir merkeze yönelik yönetilmesi ve yeterli kişiye ulaşamamasıdır. Bu neden faaliyetleri hazırlayan aktörlerin toplumun her kesimini yeniden inceleyerek yeni çalışmalar belirlemesi gerektiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Her ne kadar 2020 senesinde meydana gelen küresel salgın Türk kültürünün dijitalleşmesine sebep olsa da faaliyetlerin zaman ve mekân bağlamında uzaklaşarak kültürü birebir deneyimleme imkânı sunamamıştır.

Türkiye'nin özellikle Arnavutluk'un yaygın kültürü ve Türk kültürünü harmanlayarak düzenleyeceği çeşitli etkinlikler farklı kesimlere de hitap ederek Türkiye adına daha doğru bir tanıtım olacağı düşünülmektedir. Türkiye Arnavutluk'ta bulunan etnik ve dini gruplara yönelik faaliyetlere özen göstermelidir. Bu özellikle Bektaşiliğin yayın olduğu bir toplumda ayrı bir kültürel etkinliğin olmaması dikkate değerdir. Bununla birlikte Türkiye kültür politikasındaki "karşı tarafı tanıma" aşamasında eksik kaldığı söylenebilir. Türkiye'nin Bektaşiler için faaliyet ve içerik üretmesi Arnavut toplumuyla daha iyi etkileşime geçmesi ve yerinde adımlar atmasını sağlayacaktır.

Bu noktada bahsedilen eksiklikler göz önüne alınarak yeniden planlanırsa Türk kültürünün kendi haslığını ortaya koyması ve her etnik ve dini gruba daha etki ederek başarılı bir sonuç elde etmenin imkânını sağlayacaktır. Diğer bir yandan Türkiye'nin STK'lar ile iş birliğine önem verdiği kültür politikalarında açıkça görülmektedir. Bu nedenle Arnavutluk'ta bulunan STK'ların kültürel ve sanatsal faaliyetlerine destek sağlamanın önemli olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye bu nedenle Türk kültürünü her kesime tanıtılabilecek STK'lar ile iş birliği yaparak yatırım ve destek çalışmalarını artırıp etkili sonuç alabilir.

Türkiye'nin farklı misyonlarını yürüten kurumlar haricinde kültür politikalarını yöneten-yürüten başlı başına yeni kurumlar kurularak Türk kültürünün imaj ve PR çalışmalarının yeniden güncellenmesi gerekmektedir. Özellikle Arnavutluk'ta ve Balkanlardaki kültürel halk içine daha net kanalize olabilecek şekilde faydacı bir yaklaşımla temellendirilmesi lazımdır. Bunun sonucunda Türk kültürünün konumu ve boyutlarının Arnavutluk'taki dengeleyici rolünün artması beklenebilir düzeyde olabilir.

Arnavutluk'un kültür ve kültürel çeşitliliği göz önüne alındığında Türkiye'nin aktörlerinin daha bilinçli şekilde hareket ederek ülkenin din, coğrafya, dil, tarih,

günlük yaşam, gelenek ve görenek gibi farklılıklarının oluşturduğu kültürel hayatı göz önüne alarak argümanlarını kullanması gerekmektedir. Ülkenin kabulleri göz önüne alınmadığı sürece Türkiye'nin kültürel faaliyet alanı daralmaktadır

Son olarak Arnavutluk'un kendi içerisindeki kültür politikalarını farklı dönemlere ayırarak temel oluşturdu düşünüldüğünde Türkiye'nin bu duruma göre bir politik hareket belirleyerek toplum temelinde bulunan karışıkları ve Arnavut halkının yaşadığı baskı dönemlere göre daha nokta atışı politikalara yönelerek doğru yerde Türk kültürünü kanalize ederek dış politikaya ve yumuşak gücüne büyük oranda etki sağlayacağı ön görülmektedir.

4.3. AKTÖRLERİN DİNİ FAALİYETLERİ

Arnavutluk'ta Enver Hoca'nın 1974'te başa gelmesiyle devrimci bir sıçrama gerçekleşti. Devletin hiçbir dini ve din ile alakalı bir yapıyı tanımayacağı, ibadethanelerin işlevsiz kılınacağı bir yaşam hedeflendi. Bunun sonucu olarak da dünyanın ilk ateist devleti olarak Arnavutluk tarihe geçti. Ateist yönetimin yıkılmasıyla yumuşayan dini hayat homojen bir yapıda devam etmektedir. Türkiye'nin Balkanlarda stratejik olarak kullandığı ekonomik, siyasi ve askeri araçlarının yanında dini faaliyetleri yumuşak güç kapsamında politik belge olarak kullanmaktadır. Bu yöndeki dini faaliyetleri Arnavutluk'ta başta Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet İşleri Vakfı olmak üzere, bazı devlet kurumları ve STK'lar yürütmektedir. Faaliyetleri şöyle örneklendirilebiliriz.

Tiran Meclis binasının yanında yer alan ve halk arasında Namazgâh olarak bilinen bölgede yapılmakta olan Tiran Camii 20.000 m²'lik inşaat alanına sahip olup, camide avlusu ile beraber yaklaşık 10.000 kişi aynı anda ibadet edebilecektir. Cami külliyesinde konferans salonu, Kur'an Kursu, derslikler, sergi salonları, kütüphane, çalışma alanları, kültür merkezi ve "Balkan Kültürleri Birlikte Yaşam Müzesi" yer almaktadır (TDV, 2018:51). Türkiye tarafından Tiran Camisinin yapılması toplum içinde bulunan Sünni grup ile iletişim kurulmasını sağlayan bir araca dönüşmüştür. Bu araç Türkiye'nin sürdürdüğü politikanın kendi ülkesi dışında var olan çeşitli gruplar üzerinde öne çıkartmak istediği özellikleri kullanmasına yarayan araçların bir örneğidir. Caminin yapılması Sünni gruplar için Türkiye adına olumlu bir yargı ürünüdür. Ayrıca camiye yapılan kütüphane, çalışma alanları, sergi salonları gibi ek

hizmet binalarının din ve grup farklılığı gözetilmeksizin her kesime açık olduğunu yansıtır. Bu nedenle grupların birbirine ait tutumlarının belirlenmesinde ve olumlu algının oluşmasında oldukça işlevseldir.

TİKA, Ortak tarihi ve kültürel mirasın korunarak gelecek nesillere aktarılması amacıyla 2014-2015 yıllarında Akçahisar (Kruja) Murad Bey Camii, Preza Kale Camii, Elbasan Nazire Camii, Korça İlyas Bey Camii ve Berat Kurşunlu Camii'nin restorasyonlarının yapıldığı yapılmıştır. 2017-2018 yıllarında Ergiri (Gjirokastra) Kalesi Saat Kulesi ile Kavalye (Kavaja) Saat Kulesi restorasyonu gerçekleştirilmiştir. 2020 yılında Gjirokastra Pazar Camii, 2021 yılında Berat Bekarlar Camii, Berat Hünkar Camii, Halveti Tekkesi ve Tiran Ethem Bey Camii'nin restorasyonları ile birlikte toplamda 9 tarihi cami restorasyonu tamamlanmıştır (URL-35). Cami yenilemelerinin yapılması insanların zihninde Türkiye adına her ne kadar olumlu bir imaj bıraksa da eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Camilerin yenilenmesi Türkiye'nin stratejik bir oyun olduğunu ve rolünün bölücülük iddia edilmiştir (URL-36).

Albayrak Group tarafından, Yunus Emre Enstitüsü Tiran himayelerinde, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı, Arnavutluk Kültür Bakanlığı, Arnavutluk Sanat Üniversitesi ve Türkiye Gençlik Vakfı (TÜGVA) destekleriyle İman ayetleri hat sergisi düzenlendi. 2020 yılında 'Selam' ayetleri, 2021 yılında 'Rabbil Alemin' ayetleri ve 2022 için de 'Ey iman edenler..' diye başlayan Kur'an ayetlerinden 3 yıl boyunca yapılmış 36 adet hat eserimizi Tiran'da sergilenmiştir (URL-37). İslam kültürünün yayılması adına İslamiyet'e uygun sanat ve kültür sergileri tasarlanarak bu alanda çalışmaları geliştirilmeye çalışılmıştır. Dini faaliyetler kapsamında yapılan sergiler/ çalışmalar İslamofobi'yle mücadeleye de katkı sağlayacak bir yetkinlik değildir. Bu nedenle sadece İslamiyet unsurlarının bulunmadığı daha geniş çerçevede diğer dinlerle ortak renkler, sembol gibi kültür unsurlarının bulunduğu sentezci bir sergi/sanat çalışması yapılarak Türklere karşı oluşabilecek ön yargıların önüne geçilmelidir.

Türkiye dış politika hedeflerine ulaşmak adına dini kitapları ve tercümeleleri aracılık edebilecek bir kaynak olarak görmekte ve bu yönde çalışmalar yapmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı yazılı ve görsel olarak birçok alanda eserlerini yurtiçinde ve yurtdışında vatandaşların hizmetine sunmaktadır. Başkanlık geçen yıl

17 farklı dil ve lehçede 592 bin eser bastı. Basımı tamamlanan eserler arasında Kur'an-ı Kerim meali, temel dini ve İslami bilgiler ile eğitici ve kültürel içerikli birçok eser yer alıyor. "Peygamberimi Öğreniyorum"u Arnavutça basımını gerçekleştirmiştir (URL-38). Kitapların çeşitli dillerde tercüme edilmesi kültürlerarası ilişkinin oluşması ve devamlılığı için bir araç olarak görülerek yeni iletişim kanalları yaratmasının iyi bir yolu olarak bilinmektedir.

Türkiye'nin aktörlerinin dinin toplumlar üzerindeki yumuşak gücünü arttırmak amacıyla tercüme meal faaliyetleri ve İslam dini hakkında eserlerin kullanıma önem verdiği açıkça görülmektedir. Dağıtılan kitapların din kültürünü ve Türkiye'nin İslam dininin verdiği önemi aktarmada destekleyici unsurdur.

2017 yılında Diyanet İşleri Daire Başkanlığı çocuklara ve yetişkinlere yönelik ücretsiz dağıtılmak üzere 5000 adet "İnancım", 5000 adet "Dini İstismar FETÖ PDY Olağanüstü Din Şurası Kararları Halk Kitapları", 3000 adet "Hadislerle İslam" 10000 adet "Ahlakım" , 10000 adet "Temel Dini Bilgiler", 5000 adet "Dualarla Öğreniyorum", 5000 adet "Kitabımı Öğreniyorum", 5000 adet "Dinimi Öğreniyorum" Arnavutça eserler basılmıştır (DİB, 2017: 69-71) . Basılan ve dağıtılan eserlerin bir çoğunun çocuk kitabı olması güçlü bir din kültürü bilincine sahip bireyler oluşturulması Türkiye'nin hedefleri arasında olduğu söylenebilir. Ayrıca 2017 yılında Yabancı dil ve lehçelerde (Rusça, Arnavutça, Kırgızca, Moğolca, Kazakça) takvimlerin basımı gerçekleştirilmiştir (DİB, 2017: 75).

Avrupa ve Balkanlarda Hediyem Kuran Olsun Projesi kapsamında 2017 yılı sonu itibariyle 69.960 adet başta 50 bin Boşnakça meal olmak üzere, Romence, Fransızca, Türkçe, İspanyolca mealler hediye edilmiştir. Ayrıca kıtada Arnavutça, Macarca, Almanca, meal çalışmaları başlatılmıştır (TDV, 2017: 60). Türkiye'nin yürüttüğü farklı dillerdeki meal dağıtım projesinin kültür politikasının bir bileşeni olarak düşünüldüğünde Türkiye'nin İslam kültürünü de kullandığı görülmektedir. Bu bağlamda Türkçe'den farklı dillere tercüme edilen metinlerin günümüzde sadece bir çeviri unsuru olmadığını aynı zamanda Türkiye'nin ideolojisini içinde bulunduran projelerin ve çalışmaların var olduğu vurgulanabilir.

2018 yılında Diyanet İşleri Daire Başkanlığı dağıtılmak üzere 5000 adet "Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı", 3000 adet "İbadetim", 3000 adet "Kendi Dilinden FETÖ Örgütlü Bir Din İstismarı", 5000 adet "Peygamberim" isimli Arnavutça eserler

basılmıştır (DİB, 2018: 73). Diyanet İşleri Başkanlığı 2018 yılında Arnavutluk din hizmetleri müşaviri görevlendirilmiştir (DİB, 2018: 75).

Sonuç olarak Türkiye'nin kültür politikası çerçevesinde dağıtımını ve basımını yaptığı İslam dibi ile alakalı kitaplar Türkiye'nin İslam dinine verdiği önemi, İslam dinini nasıl konumlandığı ve uygulamalı olarak nasıl faaliyet gösterdiğinin yansımalarıdır.

İnsana Değer Veren Dernekler Federasyonu (İDDEF), dünyanın dört bir yanında sürdürdüğü faaliyetlerini Balkanlar'da da istikrarlı bir şekilde ilerletiliyor. İDDEF, bu kapsamda Balkan ülkesi Arnavutluk'ta başlatmış olduğu kıymetli bir projeyi sürdürülebilirlik ilkesiyle devam ettiriyor. Bu yıl ikincisi düzenlenen Elbasan şehirlerindeki sünnet merasiminde çocuklar İDDEF'in organizasyonu ile sünnet olurken, programa Yeryüzü Doktorları Derneği de sağlık ekibiyle destek verilmiştir (URL-39).

İktidarların kendi ülkelerinde ve bulunduğu coğrafyada yaşayan topluluklara karşı attıkları adımlar, iç huzurun sağlanmasında ve toplumsal gelişme için önemlidir. Bu atılan adımların incelenmesi, yeni hedeflerin tayin edilmesi ve yine farklı anlayış biçimlerine yönelik adımların araştırılması, bu anlayış biçimlerinin doğru şekilde tanınması, tarafsız olarak incelenmesi ve yeni adımlara kaynak olması adına önemlidir. Bugün Türkiye nüfusunun çoğunluğunun Müslümanların oluşturması devlet ve hükümet dinamiklerinin toplumsal dinamiklere göre şekillenmesi zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Bu sebeple gerek iç siyasette gerekse dış siyasette bu dinamiklerin etkisi azımsanmayacak derecede olduğu gün yüzüne çıkmıştır. Bugün Türkiye'nin yürüttüğü dış ve iç politika dinamiklerinin Sünni çerçevede ilerlediği görülmektedir. Yukarıda verilen kısıtlı örnek faaliyetleri yapan kurumların Türkiye'nin yumuşak gücü olan din politikasını kullanarak dış ve akraba politikaları stratejisine dönüştürmüştür. Dinin Arnavutluk düzeyinde etkileşim alanı olduğu ve Arnavutluk'ta yaşayan Sünniler için Türkiye'nin bu yönde eylemlerinin yumuşak güç kaynağı olduğu düşünülmektedir.

Arnavutlar Türklerden farklı yerel alışkanlıklara sahiptir. Bu alışkanlıkların birçoğu zamanla Bektaşilik üzerine değer kazanmış ama aynı zamanda çoğunluğun Hıristiyan olması hasebiyle bir senkronik yapıya dönüşmüştür. Zira konu bağlamında Avni Lala'nın (Lala,2015:112) aktarımına göre Arnavutluk nüfusunun % 15-18

arasında Bektaşi olması ülke genelinde etkin bir yapıda olduklarını düşünülmektedir. Dini grup dağılımına bakıldığında göz önüne alındığında Türkiye'nin yürüttüğü Sünni politika dikkat çekmektedir.

Başta Arnavutluk ülkesi olmak üzere Türkiye'nin din politikası ile ilişki kurmayı tek taraflı ele aldığı etnisiteye ve inanç gruplarına dikkat etmediği gerçeği vardır. Dini açıdan yürütülen faaliyetlerin aynı gruba sürekli eğilimleri toplum içinde var olan farklı inanca mensup grupların Türkiye'ye ve Türk kültürüne karşı bir reddiyeye neden olabilir. Söz konusu bu reddiyenin oluşmaması için politikanın yöneldiği grupların yeniden gözden geçirilip verim alınması adına düzenlemelere gidilmelidir.

Özellikle bölgede yapılan araştırma sırasında Bektaşi olduklarını belirttikleri kişilerin çoğunun Türkiye'nin dini faaliyetlerine özellikle Sünnilerine yardım ederek diğer dini gruplarına yardım etmediği algısına sahip olduklarına tanık olunmuştur. Bu durum yukarıda çeşitli kurumların yaptığı faaliyet örneklerine bakıldığında bariz şekilde kanıtlar niteliktedir. Türkiye'nin Arnavutluk örneğinden yola çıkarak Balkanlardaki ideallerine ulaşması için sürekliliği her kesimi etkileyecek faaliyetleri yapmalıdır.

Çalışma için alan araştırması yapıldığı dönemde görüşülen Dünya Bektaşi lideri Baba Mondî (Edmond Brahimaj), Müslüman kesime yönelik faaliyetlerin var olduğunu fakat Bektaşilerin göz ardı edildiğini vurgulamıştır. Bu durumu çeşitli kurumların incelenen faaliyet raporları doğrular niteliktedir. Bu noktada özellikle Bektaşiliğin Osmanlı döneminde Balkanlara taşındığı teorisi var iken Türkiye'nin Arnavut toplumunu yeterince tanımama, değer yargılarını ve yaşama olan bakış açılarını yeterli olarak bilmeme durumu söz konusudur.

Türkiye'nin Arnavutluk'taki Bektaşileri tanımaması köprü oluşturacak iyi bir bağlantıyı kaybetmesine neden olmuştur. Bu duruma ek olarak Arnavutluk Bektaşileri ve Türkiye Bektaşileri arasındaki iletişimsizlik ve Hacı Bektaşî Veli'nin temsilciğinin kimde olduğu konusundaki tartışması da hem sosyolojik hem de siyasi olarak varlıklarının ve yaşamlarının bilinmemesinin bir sebebidir.

Türkiye'nin Arnavutluk'taki din politikasındaki yaklaşım Osmanlı Devletinden ayrı düşükleri dönemin tarihsel yaşanmışlıkların etkisiyle devlet, hükümet, birey ve toplumu içerisine alarak daha sağlam bir temele dayanarak daha

kollektif yönde hazırlanması gereken bir husustur. lke nüfusu içerisinde bulunan Katolik, Ortodoks, Sünni ve özellikle Bektaşı gruplarının azımsanmayacak derecede geleneksel hayatlarını sürdürmesi Türkiye'nin bu konuda çift yönlü din politikası belirleyerek sosyal ilişkilerde kutuplaşmayı engelleyecek yönde hareket etmesi yararlı olacaktır (Absarılıoğlu,2022:28).

Son dönemde Türkiye'nin Sünnilere yönelik yaklaşımlarının daha fazla olduğu Arnavut Bektaşileri adına olumsuz bir yapıdadır. Tüm bu gelişmeler düşünüldüğünde Arnavutluk'ta bulunan Bektaşı, Sünni ve Hıristiyan grupların aynı zamanda Arnavut Milliyetçisi olarak var olduğu göz önüne alındığında Türkiye'nin dini politikalarının geçerliliğinin azalacağını söylemek mümkün olacaktır.

Son yıllardaki Türk Dış politikası temelde milli menfaatlere dayalı değil, tamam en iç politikanın ihtiyaçlarına göre, ideolojik, kişisel bazen de mahiyeti muğlak ekonomik kaygılar şekillendirmektedir (Solmaztrk,2017:210-211). Türkiye Arnavutluk'ta yürüttüğü başta Sünni sonra ideolojik kaygıları bir tarafa bırakmalıdır. Arnavutluk'ta İslami algının Suudi Arabistan'daki Vehhabilikten, İnan'daki şiilik ve Anadolu İslamiyet'inden belirli oranda farklı olduğu gerçeği göz önünde bulundurularak ülkenin tarihi temel gerçekleriyle ve bu coğrafyanın kendi sosyoekonomik, sosyokültürel şartları doğrultusunda politika üretmesi ülke menfaati açısından önemlidir. Dünya Bektaşilik merkezinin Arnavutluk'ta olması ve Bektaşilerin lke siyaseti içinde büyük öneme sahip olduğu düşünüldüğünde daha esnek ve bütüncül, kuşatıcı bir politika belirlemesi önemlidir (Absarılıoğlu,2022: 28).

Bütün bu bahsedilen noktalara dikkat edilmesi hâlinde Türkiye'nin Arnavutluk'ta yürüttüğü dini faaliyetler farklı kesimlerin memnuniyet duymasına yol açacaktır. Özellikle İslam dünyası adına faaliyet gösteren STK'ların İslam dini kardeşliktir söylemi altında diğer dini-mezhep üyelerine destek vererek Türkiye adına süreklilik getirecek doğru adımı atmaları gerekmektedir. Ek olarak Türkiye adına çalışan kurumların ve STK'ların Bektaşiler ve Gayrimüslim kesime bu konuda destek vererek müsamaha göstermelidirler. Türkiye'nin aktörlerinin yerel etnik ve dini topluluk örgütleriyle doğrudan diyaloğa girerek yerel ihtiyaçların belirlenmesi adına bölgeyi bilen uzmanların olması belirlenecek politika adına büyük önemlidir.

4.4. AKTÖRLERİN DIŞ YARDIM FAALİYETLERİ

4.4.1. İNSANİ YARDIM FAALİYETLERİ

Türkiye'nin dış yardım diplomasisinin bir ayağı olan insanî yardım faaliyetleri Arnavutluk'ta 1990'larda Komünist dönem yönetici Enver Hoca'nın ölümüyle ülkenin dışı açılmasıyla başladığı bilinmektedir. TİKA ile başlayan yardım faaliyetlerinin Kızılay ve STK'ların destekleriyle ilerletilmektedir. Arnavutluk'ta TİKA, bazı devlet kurumları ve STK'ların bazı proje ve yardım faaliyetlerini söyle örneklendirilebilir.

Kızılay dünyanın çeşitli bölgelerinde doğal ve insani kaynaklı afetler, barınma ve beslenme gibi farklı konularda proje ve yardım faaliyetlerine öncü olmaktadır. Kızılay 26 Kasım 2019 tarihinde Arnavutluk'ta meydana gelen 6.4 büyüklüğündeki deprem sonrasında Durres, Tuman ve Tiran şehirlerinde toplam 3.000 battaniye ile 3.000 gıda paketi dağıtımını gerçekleştirilmiş; Kruja, Lezhe, Peze, Tiran ve Laç gibi şehirlerin yardım ileilmeyen yerleşim yerlerine ulaşarak deprem mağdurlarına 900 adet battaniye ve 900 adetlik gıda paketlerinden oluşan ilave yardım sağlamıştır. Ayrıca AFAD ile Türk Kızılay'ın birlikte hazırladığı insani yardım Türkiye'den iki uçak ve TIR'larla ulaştırılmış, toplam 740 çadır, 2.900 battaniye, 300 yatak, 150 ısıtıcı, 100 hijyen seti ve 2.100 gıda paketi dağıtılmıştır (TİKA,2020:114).

Arnavutluk'ta TİKA ofisi hayvan yetiştiriciliği, bitkisel üretim, tarımsal sulama alanlarında çalışmalar ve yardımlar yapmıştır. Yetim ailelerine gelir getirici faaliyet sağlaması için çiftlik tavuğu, koyun ve keçi alımı ve arı kovanı dağıtılması gibi tarımsal üretimi artırıcı projeler gerçekleştirilmiştir (TİKA,2017:91). Diber şehrinde 14 ayrı kırsal bölgede "Arıcılığın Geliştirilmesi Projesi" kapsamında bal/arı ürünleri üretimi ile geçimlerini sağlayan Diber Arıcılar Birliği üyesi 40 küçük aile işletmesine arıcılığı geliştirmek üzere 400 arılı kovan ile arıcılık malzemeleri ve bal sağım makineleri temin edilmiştir (TİKA, 2020: 114). Tarım, hayvancılık, tohum desteklerinin yapılması Türkiye destekli olarak kendi üretimlerini yapmaları ve ülke ekonomisine katkı sunmaları ekonomik ilişkiler adına da kıymet barındırmaktadır. Ek olarak yapılan yardımların ve projelerin sürdürülebilir olması adına yerel halkı ziraat, hayvancılık konusunda yerel halkı eğitecek programlarda düzenlenmektedir.

Yakın tarihte küresel olarak insanlığı tümünü etkileyen Covid-19 pandemisinde Türkiye iç ve dış ilişkilerinde önemli bir adım atarak temizlik ve tıbbi

yardım faaliyetlerinden bulunmuştur. Türk Kızılay'ı aracılığıyla yeni tip corona virüsle (Covid-19) mücadeleye destek amacıyla Arnavutluk'a yardımlar 75 bin cerrahi maske, 4 bin nitril eldiven, 2 bin tulum ve 2 bin koruyucu gözlükten oluşmaktadır (URL-40). Arnavutluk'a yapılan bu Covid-19 yardımlarının Türkiye'nin sahip olduğu değerleri temsil etmek, ülke kimliğini ve dış politikadaki duruşunu yansıtan bir unsurdur. Arnavutluk'ta yapılan yardımlara tarihsel deneyimler, kültürel değerler ve coğrafi konum belirleyici rol oynamıştır

TOKİ'de ayrıca Arnavutluk'ta insanî yardım faaliyeti sürdürmektedir. Arnavutluk'ta 21 Eylül ve 26 Kasım 2019 tarihlerinde yaşanan büyük deprem sonrasında TOKİ yardım programı düzenleyerek ev inşa edilmesi için Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Arnavutluk Yeniden İnşa Devlet Bakanlığı protokol imzalamıştır. TOKİ, tarafından gerçekleştirilen plan ve program kapsamında proje ile 522 konut, 7 ticari ünite, 375 araçlık kapalı otopark ile açık otoparklar inşa edilmiştir (URL-41).

Arnavutluk'ta depremin en çok etkisini gösterdiği ve en çok yıkıma yol açtığı Durres kenti ve çevresindeki ihtiyaç sahibi ailelere yardım ulaştıran Türk Kızılay, Mehir Vakfı'nın hazırladığı iki Tır yardım malzemesini de bölgeye ulaştırdı. Arnavutluk Kızılhaçı, Türkiye'nin Arnavutluk Büyükelçiliği ve Maarif Vakfı ile işbirliği içinde gerçekleştirilen dağıtım çalışmalarında Türk Kızılay ekipleri, depremde evlerini kaybeden ve Tiran çevresinde gerek yakınlarının yanına taşınan gerekse kiraya çıkmak zorunda kalan ailelere destek olunmuştur. Thumane'deki evi yıkılan ve daha sonrasında iki aile olarak kiraya çıkan engelli ihtiyaç sahibinin de tekerlekli sandalye ihtiyacı karşılandı. Aileye, tekerlekli sandalyenin yanı sıra ihtiyacı olduğu tespit edilen yatak, battaniye ve gıda malzemeleri de ulaştırılmıştır (URL-42). Yapılan yardım faaliyetlerinin Arnavutluk-Türkiye arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkilere doğrudan bir katkı sağlamadığı görülmektedir. Fakat sivil toplumda daha etkili şekilde diyalog sürecinin gelişmesi pozitif yönde etki ederek iletişim ağları oluşturmuştur.

Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB) ve Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) bölgedeki yardım faaliyetlerine bakıldığında özellikle cami restorasyonu, erzak yardımı, kurban eti dağıtımından oluştuğu görülmektedir. Ramazan dolayısıyla Arnavutluk'taki ihtiyaç sahibi ailelere gıda kolisi dağıtmıştır. Arnavutluk genelinde Tiran, Kavalye, Berat gibi farklı bölgelerinde yaklaşık 800 ihtiyaç sahibi aileye ramazan yardımı ulaştırılmıştır (URL-43)

Türkiye'nin Arnavutluk'a olan insanî yardım faaliyetlerinin gıda yardımları, ramazan yardımları afet yardımları gibi farklı türde yardımlar olduğu görülmektedir. Özellikle devlet kurumları dışında yerel yönetimler, dernekler, vakıflar ve STK'lar tarafından yoğun çalışmalar yürütmektedir. STK'ların bazı proje ve yardım faaliyetlerini şöyle örneklendirilebilir.

Beşir derneği Arnavutluk'ta düzenli olarak yardım faaliyetleri sürdürmektedir. İhtiyaç sahiplerine aylık gıda kumanyası dağıtımını yapmakta ve düzenlenen organizasyonlar ile kurban kesim bağışlarını ihtiyaç sahiplerine ulaştırmaktadır. Aynı zamanda acil afet durumlarında dünyanın her yerine ulaşmaya çalışmaktadırlar. Arnavutluk'ta 2015 senesinde meydana gelen sel felaketinden sonra bölgeye giderek gıda, temizlik malzemesi gibi temel ihtiyaçların dağıtımını gerçekleştirmişlerdir (URL-44). WEFA Uluslararası İnsani Yardım Organizasyonu yine Balkanlara kış yardımı organizasyonu çerçevesinde Arnavutluk'ta ihtiyaç sahiplerine soba, battaniye gibi ısınma ihtiyaçları dağıtımını yapmıştır (URL-45). Türkiye'de ve yurtdışında yoğun olarak sürdüren faaliyetlerini sürdüren vakıflardan biri olan İnsani Yardım Vakfı (İHH) Arnavutluk'ta da yoğun bir şekilde yardım faaliyetlerini sürdürmektedir. Özellikle Arnavutluk'taki temsilcisi olan Geleceğin Alternatif Vakfı (ALSAR) ile yoğun bir şekilde insani yardım çalışmalarını gerçekleştirmektedir. ALSAR ortaklığıyla Arnavutluk'un kuzeyinde yer alan Puke'de bulunun çoğu yetim ailelerinden oluşan yoksul ailelere 250 battaniye, 150 çocuk montu ile 150 çocuk botu dağıtan İHH ekipleri, yine Arnavutluk'un kuzeyinde yer alan Kukës'e bağlı Bushtrice'de de 250 battaniye, 150 çocuk montu ve 150 çocuk botu dağıtmıştır. Vakıf ayrıca Arnavutluk'un Koplik bölgesinde ihtiyaç sahibi Müslüman ailelerden 137 çocuğun sünnetini gerçekleştirmiştir (URL-46).

Arnavutluk'un başkenti Tiran'da üniversite öğrencilerine yönelik burs yardım projesi gerçekleştirilmiştir. Geleceğin Alternatifi Vakfı (ALSAR) ile birlikte organize edilen proje 26-29 Eylül 2021 tarihlerinde Tiran'da bulunan Hollanda İHH ekibi tarafından hayata geçirildi. Proje kapsamında; Tiran Üniversitesi, Tiran Tıp Üniversitesi ve Tiran Politeknik Üniversitesinde öğrenim gören 25 öğrenciye burs verilmiştir. (URL-47).

Arnavutluk'ta yoğun faaliyet gösteren (ALSAR) Geleceğin Alternatifi vakfı eş kuruluşlarla yoğun bir şekilde yardımlarına devam etmektedir. ALSAR Vakfı'nın kadim bir geleneği olan iftar projesine HASENE büyük destek verdi. Almanya

merkezli yardım kuruluşu, Ramazan ayında insani dayanışma günleri çerçevesinde katkılarını sunuldu. Tiran, Kavaja, Elbasan, Cërrik ve Fushë-Krujë'de düzenlenen HASENE iftarlarına toplam 4000 kişi katılmıştır (URL-48). Türkiye merkezli insani yardım derneği İyiliğe Çağrı Uluslararası İnsani Yardım Derneği, Ramazan ayındaki insani dayanışma günlerine katıldı. Çağrı, ALSAR Vakfı ile iş birliği yaparak gıda yardımı yaptı, yetimlere giyecek yardımı yaptı ve iftar düzenledi. Bu hafta boyunca dört günde 200 paket gıda dağıtımı yapıldı. "Yaşam İçin Umut" derneğinin Tiran'daki gıda malulleri için 100 gıda paketi verilmektedir. Durrës ve Elbasan'da körler derneğinin bir dizi üyesi yararlandı. Okullarda görme engelli çocuklara da gıda paketi yardımı yapılmıştır. Türkiye İnsani Yardım Derneği Cuma günü 50 yetime kıyafet yardımı yapılmıştır. Cuma'dan Pazar'a, "Hayata Umut" derneğinin malulleri ve yetimlerin de aralarında bulunduğu toplam 200 kişiye iftar veriyor (URL-49). ALSAR vakfının daha çok farklı örneğini verebileceğimiz insanî yardım faaliyetleri vardır. Aynı zamanda birçok dernek, kurum, kuruluş ve vakıflarında desteğiyle ihtiyaç sahiplerine yardım projeleriyle destek olmaktadır.

Diğer taraftan Türkiye'nin insanî yardım faaliyetlerinin en önemli sacayaklarından olan Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı Arnavutluk'ta insanî yardım faaliyetlerinin yoğun bir şekilde devam ettirmektedir. Aziz Mahmut Hüdayi Vakfı Arnavutluk'un başkenti Tiran'da "Shoqata Istanbul" isimli bir alt kuruluşu ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Alt kuruluşun internet sitesinde yardım faaliyetlerinin bakıldığında; Ramanan ayı için gıda paketlerinin İşkodra, Puka, Korca, Berat, Mamurras, Vlora, Koplík, Tiran, Kavaja ve Kukës şekerlerinde 5000 gıda kolisi dağıtılması, kurban bayramı için kesim ve dağıtım yapması ve düzeni olarak iftar yemeği faaliyetini gerçekleştirdiği görülmektedir (URL-50).

Arnavutluk coğrafyasında STK'ların genellikle ihtiyaçlara yönelik sosyal ve ekonomik yardımlar yaptığı fark edilmektedir. STK'lar daha verimli çalışması adına her kesime yardım yapılması adına ihtiyaçların belirlenmesi çalışmaları yaparak maddi, teçhizat, altyapı gibi yardım kaynaklarının etkin kullanılmasına katkı sağlayacaktır. Aksi halde yardımların verimliliğinde bir azalma yaşanabilir.

Türkiye'nin Arnavutluk'ta sürdürdüğü insanî yardım faaliyetlerinin devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları tarafından şekilleneceği ve devam edeceği açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Yapılan faaliyetlerin gerek barış zaman gerekse acil durumlarda birleştireceği açıktır. Türkiye'nin Arnavutluk'ta bu kadar insanî yardım

yapmasının birçok nedeni vardır. Bunların ilki Osmanlı bakiyesi olarak görülmesi, aynı coğrafyada yaşayan kadim milletlerin torunları olması, din, dil, kültür ve etnik yapının birlikteliğidir. İkinci olarak coğrafi yakınlık ve komşuluk bakımından stratejik bir noktada olması ve gerektiği noktada Türkiye'nin Balkan siyasetinden destekçiye ihtiyacı olmasıdır. Ve aynı zamanda Arnavutluk cephesinden bakıldığında uzun yıllar boyunca Osmanlı coğrafyasının içinde birlikte huzur yaşayarak farklı nedenlere dayanan siyasi değişimler neticesinde Arnavutluk'un bağımsızlığını elde ettikten sonra karşı karşıya kaldığı sorunlar noktasında Türkiye'nin yaşanan zorlukları aşma yardımıyla bulunmasının başlıca nedenlerinden bir tanesidir. Bu çabalar sonucu özellikle Balkanlardaki Türkiye konumunu sağlamlaştırması için Arnavutluk bir anahtar görevi görmüş ve uzun yıllar boyunca Türkiye'den yüksek miktarda yardım alan ülkelerden biri olmuştur. Arnavutluk, 2020 TİKA kalkınma yardım raporlarına göre iki taraflı resmî kalkınma yardımlarından en çok yararlanan 2. Ülkedir (TİKA,2020).

Arnavutluk'un 1990'lardan 2020'li yıllara kadar gerçekleşmiş olduğu ekonomik, politik ve siyasi dönüşümler gelişmişlik açısından sıkıntılı günler yaşanmasına sebep olmuştur. Ekonomik yetersizlikten kaynaklı olarak Türkiye'nin yaptığı yardım faaliyetleri Arnavutluk'un zor günleri atlatmasına ve Türkiye açısından Balkanlardaki nüfuzunu genişletme çalışmasıdır.

Yukarıda verilen sınırlı sayıda verilen faaliyet ve yardım örneklerinden anlaşılacağı gibi Türkiye Arnavutluk arasında öncelikli bir alandır. Fakat yapılan yardımların ve faaliyetlerin daha dikkatli sürdürülmesi gerekmektedir. Bu duruma Türkiye'nin Arnavutluk'taki dikkat etmesi gerek noktaya değinilecek olursa yalnızca belli bir kısmının verildiği bu faaliyetlerin büyük kısmının Müslüman kesime hitap etmesi dikkat çekicidir. Özellikle yardım faaliyeti yapan sivil toplum kuruluşlarının İslamiyet'in kutsal saydığı belli tarihlerde yardım faaliyetleri yapması ve internet sitelerine bu günlere özel başlıklar atarak haber ve makale yayınları dikkat edilmesi gerekmektedir. Fakat Arnavutluk'un Müslüman kesiminin içinde sayılan Bektaşilere karşı bir yardım faaliyeti görülmemiştir.

Bu noktada yapılan Arnavutluk coğrafyasında bir koordinasyon eksikliğinin olduğu neticesine varılmıştır. Türkiye'nin insanî yardım politikasında ve faaliyetlerinde öncelikli yerini koruyabilmesi için ülke içinde yaşayan etnik ve dini grupları tanıyarak, ülkenin karakteristik durumuna faaliyetlerini yapması anlamlı

olacaktır. Bu faktör ile birlikte ele alındığında, Türkiye'nin başta Arnavutluk olmak üzere Balkan bölgesinde insanî yardım faaliyetlerinin ve yardımlarının gelecekte daha sağlam bir zemine oturtularak çeşitleneceği beklenebilir.

4.4.2. GÜVENLİK VE ASKERİ İŞ BİRLİĞİ FAALİYETLERİ

Bugün Türkiye Arnavutluk'ta sert gücü, yumuşak güce dönüştürerek güvenlik ve askeri faaliyetler yürütmektedir. 1990'larda Balkanlardaki siyasi dengelerin istikrarsızlığı ile süregelen karışık nedeniyle ve Arnavutluk'un ülkenin tehditlere açık bir coğrafyada yer alması ve özellikle Sırbistan ile devam eden Kosova sorunu nedeniyle Arnavutluk Türkiye ile arasında güvenlik ve askeri iş birlikleri oluşturulmuştur. Türkiye ile Arnavutluk arasında yapılan güvenlik ve askeri faaliyetlerin daha çok ülke hükümetlerinin ortaklaşa verdikleri milletlerarası antlaşma sağlanmaktadır. Türkiye' de güvenlik ve askerî iş birliğini iç güvenlik ve dış güvenlik eğitimleri, güvenlik etkinlikleri ve çeşitli teçhizat yardımları ile desteklemiştir. Bu çerçevede Türkiye ve Arnavutluk arasında birçok anlaşma ve protokol imzalanmış ve devlete bağlı kurumlar çeşitli faaliyet ve etkinlikler yapmıştır.

En yakın tarihli olarak Arnavutluk ve Türkiye arasında askerî ve güvenlik yönünden anlaşma 23 Mayıs 2015 tarihinde Tiran'da imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ve Arnavutluk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Arasında Güvenlik İş birliği Anlaşması"dır (URL-51). Anlaşma 25.10.2017 tarihinde onaylanmıştır. Esasen bu anlaşmanın temelinde iki ülkenin iç ve dış güvenliğini riske atacak çeşitli suçlar, terörizm, uyuşturucu, insan ticareti vb. konularda yardım sağlanmasına ilişkin maddeleri içermektedir. İki ülke ortak faaliyet göstererek milli güvenlik noktasında ilişkilerini geliştirmektedir.

Hükümetler ülke içindeki düzeni ve sükûneti sağlamak adına güçlü kolluk kuvvetlere sahip olmalıdırlar. Bu nedenle 2020 senesinde Arnavutluk ve Türkiye arasında askeri iş birliği imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Türkiye, Arnavutluk Silahlı Kuvvetlerine doğrudan malî yardım yaparak desteklemektedir. İş birliği anlaşması, birkaç yılda tahsis edilecek mali yardımın sağlanmasına ilişkin ilkeleri ortaya koymayı ve özellikle Türkiye'den mümkünse yüzde 100 yerli üretim yapan firmalardan, askeri amaçlarla mal ve hizmet alımını da amaçlamaktadır. Uygulama protokolü, Türkiye'nin iç kanunlarıyla yıllık bütçesi çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti tarafından Arnavutluk

Bakanlar Kuruluna tahsis edilecek mali yardımın uygulama ilkelerini oluşturmayı hedeflemektedir (URL-52).

Türkiye'nin Arnavutluk'ta yaptığı teçhizat yardımı sadece dış yardım odaklı değildir. Güvenlik politikalarını da desteklemektedir. Türkiye'nin Balkan devletlere komşu olması nedeniyle kendi ulusal güvenliği için doğrudan teçhizat ve teknik destek yoluyla bulunmuştur.

Türkiye ile Arnavutluk arasında imzalanan hibe anlaşması kapsamında; yerli ve millî imkânlarla üretilen, NATO'nun 42 testinden başarıyla geçen Modern Piyade Tüfeği ile Arnavutluk Deniz Kuvvetleri personeli için hazırlanmış üniformalar teslim edilmiştir (URL-53). Türkiye'nin yerli yapım tüfek ve üniforma yardımında bulunması hem kaynak güvenliğinin sağlanması hem de geniş alanda yürütülmek istenilen dış politika hedeflerine destek verilmesi bakımından faydalıdır. Ek olarak 2020 yılında TİKA Arnavutluk Emniyet Genel Müdürlüğüne kullanılmak üzere [15 adet taşıt, 4 adet toma, 4 adet drone, 1040 adet çeşitli teçhizat] hibe edilmiştir (TİKA,2020:80).

Türkiye'nin Arnavutluk'ta kolluk kuvvetlerine yaptığı eğitim faaliyetlerinde Türkiye'nin sahip olduğu kaynakları en iyi şekilde kullanması tecrübesini ve bilgi birikimi aktarması gelişmişlik seviyesini gösterdiği önemli bir kaynaktır. TİKA ile Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı iş birliğinde, Türkiye ile güvenlik işbirliği içerisinde olan ülkelerin emniyet ve jandarma teşkilatları arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi ve işbirliğinin sağlanması amacıyla “Uluslararası Polis Eğitimi İşbirliği Projesi” ve “Güvenlik İşbirliği Projesi” yürütülmüştür. Bu kapsamda Arnavutluk, ülkesinin emniyet ve jandarma teşkilatlarından gelen personele mesleki eğitimler verilmiştir (TİKA,2020:79).

Nitekim Türkiye'nin yaptığı bu yardım faaliyetleri dış politikada askerî yardımların dışlanmadığı ve yumuşak güç kaynağı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu da sert güç olarak görülen askeri gücün yardım faaliyetleriyle yumuşak güç hâline dönüştüğünün bir göstergesidir.

Güvenlik ve askerî açıdan aynı zamanda TİKA'nın incelenen faaliyet raporları ve kalkınma yardımları doğrultusunda Arnavutluk'ta güvenlik ve askeri faaliyetlerinin yoğun bir etkinliğinin olmadığı saptanmıştır.

SONUÇ

Kültür kavramının ülkelerde var olan sosyal ve siyasi argümanlara dâhil olmasıyla hükümetlerin iç ve dış politikada yumuşak güç unsuru olarak kullanmaya başladıkları bir seçenek olmuştur. Kültürün uluslararası arenada görünür hâle gelmesine paralel olarak somut adımlarda kültür politikası ilerleme kaydetmektedir. Sınırlarının net olarak çizilmediği kültür politikası kültürün içerik olarak tek bir alana hitap etmeyerek zenginleşerek ve çeşitlenerek başta siyasi olarak daha sonra ekonomik kapsamlı olmak üzere düzenleyici olmuştur.

Kültür politikası milletlerin kendine özgü unsurlarını içermesi sebebiyle kendi öz kültürlerin daha net ifade ederek farklı alanlara dâhil olmasında rol oynamıştır. Bu da ilerleyen zamanlarda iç ve dış siyasette farklı rollerde yer almasının zeminini hazırlamıştır. UNESCO'nun yirminci yüzyıldan itibaren ön planda tuttuğu kültür politikası hükümetlerce eylemlere ve planlara dönüşerek ilerlemekte ve içerisine eğitim ve din politikası gibi çeşitli politik tezleri alarak çok boyutlu bir hâle evrilmiştir.

Kültür dış politikanın başat kaynaklarından biri olarak görülerek farklı temelde çıkarlar için kullanılmaya başlandığı söylemek mümkündür. Yeni Türkiye'nin kurulmasıyla ve içinde bulundurduğu medeniyet aidiyeti dış politika kararlarına yansiyarak etkili olmaya başlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren dış siyasetini en iyi seviyelere çıkarma eğiliminde olmuştur. Bu amaçla başta Balkanlar olmak üzere Orta Asya, Orta Doğu gibi yakın komşu ülkelerle ilişkilerini sıkı tutmaya çalışmıştır. Yine ortak tarihin yoğun olarak var olduğu Balkan ülkesi olan Arnavutluk ile ilişkiler, Atatürk dönemine kadar dayanmaktadır. Bir dönem Arnavutluk'un kendi iç karışıklığıyla başlayan ilişkilerin kesintisi 1990'lara gelindiğinde yeniden başlamış ve günümüze kadar kesintisiz bir şekilde devam etmiştir.

Tarihten günümüze bakıldığında kültür politikası örnekleri dış politika aracı olarak birçok amaçla kullanıldığı görülmüştür. Türkiye 'de bu nedenle dış politikada var olabilmek için kültürü kullanmıştır. Türkiye'nin dış politikasını yöneten aktörlerin iletişimsel faaliyet olarak ve Türkiye'nin komşularla sıfır sorun politikasının doğru şekilde işlemesi adına kültür politikasını bir destekleyici unsurdur. Faaliyet gösterdiği

ülke toplumuna fayda üretme aracı olarak kullanması gerekmiştir. Bu çalışma kapsamında Türkiye'nin dış kültür politikası faaliyetleri Arnavutluk ülkesi ve Bektaşiler üzerinde mercek altına alınmıştır. Ancak Türkiye'nin net olarak ifade bir kültür politikası olmamasına karşın, ülke içinde ve yurtdışında çeşitli kurum ve kuruluşlar aracılığıyla temsil edilen bir kültür politikası olduğu açıktır.

Arnavutluk'ta faaliyet gösteren TİKA, YTB, Yunus Emre Enstitüsü, TRT, Türkiye Diyanet Vakfı ve Diyanet İşleri Başkanlığı, Türkiye Maarif Vakfı gibi Türk kurum ve kuruluşların yayınladıkları faaliyet raporları incelenerek alt başlıklar oluşturularak aktarılmıştır.

Türkiye'nin aktörlerine bakıldığında ortak oluşum gayesinin Türk kültür sanatına hizmet etme, milli değerleri ön plana çıkarma misyonu olduğu gözlemlenmiştir. Her kurum kendi belirlediği misyon ve vizyon çerçevesinde faaliyet amaçlarını gerçekleştirmektedir. Aktörlerin çalışma programlarının kendi içlerindeki belirledikleri programlarla ve ülke bazlı destek başvurularının gelmesiyle belirledikleri bilinmektedir. Türkiye adına faaliyet gösteren çoğu kurum halkın kültür ve eğitim seviyesini geliştirmesine katkıda bulunmak adına Türk kültürün ön plana çıktığı çalışmalar yürütmektedir. Aktörlerin faaliyet raporlarında da görüldüğü üzere kültür üzerine çalışan kurumların baskı ortamından uzak özerk bir yapıya sahip olması doğru bir eylemdir. Aktörlerin Türk kültür hayatını faaliyetlerle aktarması Türkiye'nin yumuşak gücüne ve dış politikadaki yerine katkı sağlayacağı açıktır.

Türkiye Arnavutlara sosyal ve kültürel olarak her alanda yardım etmiş ve etmeye devam etmektedir. Türkiye'nin ilk olarak alt yapı desteği ile başlayan bu süreç sağlık, eğitim, kültürel ekonomik bütün alanlarda devam etmektedir. Böylelikle ortak geçmiş dâhilinde Türk halkı ve Arnavut halkı birbirine yakınlaşmaktadır. Özellikle Türkiye'nin komşularla sıfır sorun politikasıyla başlayan bölgeye ilgisi daha fazla artmıştır. Bu ilgi Türkiye- Arnavutluk iş birlikleriyle de yansımıştır.

Türkiye'nin Arnavutluk'ta yaptığı kültürel faaliyetlere Arnavut halkının katılım rolünün güçlendirilmesi önem arz etmektedir. Kültür temelli iletişim politikasında Türkiye'nin daha sağlıklı bir şekilde yönetmesi adına Arnavutluk'un resmî kurumları ve çeşitli yerel STK'ları ile iş birliği ve koordinasyon gerektirmektedir. Özellikle eğitim faaliyetlerinin Türkiye adına tek taraflı sürdürüldüğü tespit edilmiştir. Türkiye adına Maarif Vakfı ve Yunus Emre

Enstitüsünün yoğun ve güçlü bir şekilde faaliyet göstermesine karşın bu noktada yerelde Arnavutluk eğitim bakanlığı ile yerel yayıncılar kilit aktör olarak öne çıkarılarak Türk kültür faaliyetlerinin yerelde kullanılan kitaplarda da yer almasının yolunu açarak temelden bir empoze şekli ile ilerlenmelidir.

Türkiye'nin bölgede yaptığı önemli eğitim faaliyetlerden bahsetmek gerekirse Yunus Emre Enstitüsünün Türkçenin yaygınlaşması ve gelişmesi adına verdiği kurslar büyük önem taşımaktadır. Kültür politikasının belirlenmesinde Yunus Emre Enstitüsün önemi büyüktür. Özellikle kuruluş amacının Türk dilini ve kültürünün yaymak olduğu düşünüldüğünde faaliyetlerin detaylı ve incelikli hazırlandığı gözükmektedir. Türkiye'yi kültür alanında tanıtmaya ve dünya çapında yüzlerce şubeye ulaştırması takdire şayandır ve Türk kültürünün ve Türk dilinin gelişmesine vesile olacaktır.

Aynı zamanda Türkiye'nin dünyaya açılan eğitim kapısı olan Maarif Eğitim Vakfı'nın Arnavutluk'ta anaokulu, ilkokul, orta öğretim ve yüksek öğretimde faaliyet gösteren okulları vardır. Üniversitelerle anlaşmalara gidilerek seçmeli ders olarak Türkçe eğitimin yer alması iki ülke arasındaki ilişki adına önemlidir. YTB'nin destekleriyle Arnavut öğrencilerin Türkiye'de eğitim sayısı için ek kontenjanlar açılması eğitim diploması açısından yerinde olacak bir harekettir.

Arnavutluk'un son dönemlerde yaşadığı doğal afetler nedeni ile birçok insan mağdur duruma düşmüştür. Başta TİKA olmak üzere yaşanan bu olayda Türkiye'nin birçok kurum ve kuruluşu insani yardım ulaştırırken yine TİKA tarafından alt yapı faaliyetleri olarak adlandırdığımız destekler sağlanmıştır. TİKA özellikle insani diploması bağlamında okullara ve hastanelere teknik destek sağlayarak hem halk düzeyinde hem de devlet düzeyinde olumlu görünmektedir.

Türkiye Diyanet Vakfı ve Türkiye Diyanet Başkanlığı Arnavutluk'ta insani diploması başta olmak üzere kültürel diploması, din diploması, ülke markalaşması gibi alanlarda Türkiye'nin kamu diplomasisine katkıda bulunmuştur. Özellikle çeşitli sivil toplum kuruluşlarıyla yaptıkları ikili çalışmalarda ramazan aylarında dağıtılan gıda kolileri, çocuklara sağlanan bayramlık kıyafetler ve verilen iftarlar bağışlar Türkiye'nin yardım sever imajına katkı sağlamıştır. Fakat bu çalışmaların birçoğunun Sünni kesime yönelik olduğu açıktır.

Türkiye'nin Arnavutluk'taki faaliyetleri özellikle aktörlerin kuruluş amaçlarına göre sürdürülmektedir. Bu kapsamda kültür politikası olarak ele alınan faaliyetler Türkiye'nin bölgedeki egemenliğini artırmaktadır.

Ancak tüm bu faaliyet ve hizmetlere rağmen Türkiye'nin bölgedeki etkisi yeterli seviyede devam etmemektedir. Eğitimden kültüre hatta dini alanlardaki sürdürülen Türk kültürü Arnavutluk'ta bulunan her kesimi içine almaması nedeniyle Türkiye'nin adımlarını zora sokmaktadır. Türkiye'nin bu duruma karşı daha kararlı bir şekilde dikkat ederek çözüm önerileri getirmesi gerekmektedir.

Türkiye adına çalışan aktörlerin Arnavutluk'un ulusal kimliğinde var olan etnik ve dini kozmopolit yapıyı tam olarak tanımaması ve sosyal benzerliklere yönelecek faaliyet hedeflerinin olmaması eksiklidir. Bugün Arnavutluk'un farklı dini görüşe sahip sosyal yapısı Türkiye'nin belirlediği özellikle Sünni politikayla sosyal uyum içerisinde olduğunu söyleyemeyiz. Özellikle Türkiye adına kendi kapsamında politika belirleyen yurtdışı bazlı kurumların yönergelerinde kültür politikası yer alsa da sosyal yapıyı göz önüne almamalarından dolayı kültürün doğru yerleştirilmesinin önüne geçmiştir. Bu durum özellikle Arnavutluk'un sosyal, etnik yapısı ve din demografik yapısının kültür birimi yöneticileri tarafından yakından tanınmamasına ve Türk kültürünü net olarak ifade edebilecek sosyal yapıyı ve Arnavutluk'ta kaynak oluşturacak potansiyeli ortaya çıkarma yönünden engel teşkil etmiştir.

Kozmopolit ülkelerin çok kültürlü yaşamının farklı grupların etkisi örgütsel yaşam biçimi olarak algılandığından yumuşak güç unsurlarını kullanarak etki edilmek istenilen ülkelerde büyük önem kazanacağı öngörülmektedir. Bu nedenle başta Balkanlar ve Asya ülkeleri olmak üzere Türkiye'nin kültür politika yönetimine benzerliklerin dahil edildiği kadar farklılıklarında dahil edilerek bilinçli bir politik tez oluşturmalarına ihtiyaç vardır. Çünkü Türkiye'nin faaliyetlerine kapsamlı bakıldığında eğitim politikalarının bir kısmını da dâhil edersek Sünni bir tezle devam ettikleri görülmüştür. Özellikle Arnavutluk'taki Sünni diye nitelendirebilecek olan grupların İslamiyet'e bakış açıları oldukça laikdir. İslam'ın haram ve helal kıldığı unsurları katı bir şekilde uygulamamakla birlikte Suudi Arabistan'daki Vahabîlikten, İran'daki Şiilik ve Anadolu İslamiyet'inden çok farklıdır. Bu kapsamda Türkiye'nin önde gelen aktörlerinin konuya yönelik alan araştırmalarını doğru yaparak faaliyette bulunduğu kültür alanında başarı bir sonuç gösterebileceği söylenebilir.

Türkiye'nin Arnavutluk üzerinde hedeflediği kültür politikaları uygulamasında yöntemsel ve faaliyetler olarak bir problem içermediği fakat Türkiye'nin 2000'lerden sonra yöneldiği İslami sentezci yapının etkinlik alanlarında hissedildiği açık net olarak görülmüştür. Bu nedenle Türkiye'nin faaliyetlerinin Arnavutluk'un kozmopolit yapısını kapsamadığı ve faaliyet yönünden güçlükleri olduğu hissedilmektedir.

Türkiye'nin 2016 tarihinden sonra yapılan çalışma ve faaliyetlerine bakıldığında Bektaşî grubunun dâhil edildiği veya katılımına yönelik kayda değer bir çalışma göze çarpmamıştır. Bektaşî grubunun Türk kültürünü ve Türkiye'yi yakından tanıyacak ve Türkiye'nin dış politikadaki yerini sağlamlaştırarak faktörlerden biri olarak grup üzerindeki etkiyi geliştirme adına Dünya Bektaşîlik Merkezi ve Bektaşî Lideri olan Baba Mondi olan ilişkiyi, geliştirme ve yürütme konusunda Türk aktörlerin özellikle Türkiye Diyanet Başkanlığının ve Diyanet Vakfının istikrarlı bir şekilde iletişim kurmaları gerektiği anlaşılmaktadır. Arnavutluk'ta kültür politikası çerçevesinde her kesime ulaşmak için yapılan dini, kültürel, eğitim, yardım gibi faaliyetler yapılsa da bunların bahsi geçen Bektaşî grubunun erişimi kolaylaştırma adına sadece Sünni kesime veyahut belli bir erişim düzeyi olan grupların katılımına açık düzenlemek yerine çoğulcu bir yaklaşımla Türk kültürünün kaynaştırıcı rolünün ve kültürel çeşitliliği içine alarak yeniden faaliyet alanlarını düzenlemediler. Aktörlerin faaliyetlerindeki kültür savlarını güçlendirmek adına çeşitli anlaşmalar, projeler yaptığı görülse de etkinlik türlerinin Bektaşî kitlesine yönelik katılımın olmadığı açıkça görülmektedir. Bu nokta da Türkiye'nin Arnavutluk Bektaşîlerinin desteğini alması ve Arnavutluk'ta yapıcı bir süreklilik sağlaması adına ülke profiline ilişkin verilerini sistemli bir şekilde analiz ederek, güncel verilere dayalı yeni bir kültürel tez içeren bir politika geliştirmesine ihtiyaç vardır.

Türkiye'nin yürüttüğü din politikasının Sünni çerçevede ele alındığı faaliyetlerin incelendiğinde görülmüştür. Bu politikalara Bektaşîlerin dâhil edilmesi gerekmektedir. Buna yönelik Tiran Büyük elçiliği din hizmetleri müşavirliğinin, Türkiye Diyanet Vakfının ve Diyanet İşleri Başkanlığının harekete geçerek Bektaşî halkıyla ilişkileri daha güçlendirecek çalışmalara yapmalı ve arada oluşacak pürüzleri gidermelidirler. Özellikle Türkiye'nin Bektaşî kimliğine saygı duyduğu aksettirilmeli aksi takdirde Türkiye'nin asimilasyon yaptığına dair bilinç yerleşebilir. Ancak bu siyaset uygulanırken de Türkiye Alevi-Bektaşîleriyle Arnavutluk Bektaşîlerinin

birbirinden farklı oldukları dikkate alınmalıdır yoksa bölgede uygulanan politikanında bir karışıklığa mahal vermesiyle sonuçlanabilir.

1826'dan beri bu yana Osmanlı Devlet'inde yaşayan Bektaşî gruplarının varlığının sosyal yaşamda yeteri kadar aktif yer almaması veya siyasi değişmelere bağlı olarak tanınmaması Bektaşîlerin varlığının kabulünün gereken seviyeye ulaşmaması Türkiye'nin de tanınmasına engel olmuştur. Türkiye'de Arnavutluk Bektaşîlerinin varlığı pek bilinmemektedir. Bu sorunun çözmek içinde hem halk tarafından hem de bürokratik çözümlerle bilinirliğin artırılmasına yönelik konferanslar düzenlenip Arnavutluk Bektaşîliğine yönelik belgeseller çekilmelidir.

Türkiye'nin Bektaşîlere yönelik düzenlemeler yapması adına Arnavutluk'ta ve Türkiye'de Bektaşîlik kültürünü iyi bilen kişilerden oluşturulan bir kurulun geliştirmesiyle yenilikçi kültür politikası oluşturmak yerinde olacaktır. 21. Yüzyılın ilk çeyreğine gelmek üzereyken Sünni bir kesme hitap edecek şekilde kültür alanı oluşturmak Türkiye adına Arnavutluk örneğinde görüldüğü gibi dış politikada yetersiz kalacaktır. Türkiye'nin temsilci aktörlerinin bu hatayı sık sık tekrarlamasının önüne geçilmesi gerekmektedir.

Faaliyetlerin geneline bakıldığında olması gerektiği gibi Türk kültürünü işlemek ve tanıtmak amacıyla yapılmaktadır fakat ülke bazlı faaliyetler olmaması olumsuz bir aktarımında yolunu açmaktadır. Bu nedenle daha etkili olması adına karşı ülkenin geleneklerine de uyum sağlayacak faaliyet planları oluşturulmalıdır.

Balkanlarla bağlı olan gelenekler Osmanlı Devleti ile aktarılmış, yaşatılmış ve şekillenmiştir. Özellikle araştırmalarda Arnavutluk'ta Bektaşîliğin yayılmasının bir etkeni de Osmanlı Devleti'nin akınlarının gösteriliyorken günümüzdeki dini alışkanlıkların kültürel çeşitliliği göz ardı etmesi farklı yorumları da beraberinde getirmektedir. Nitekim faaliyet raporlarında ve erişilen kaynaklarda 2000'lerin başında Türk kültürüne entegre edilen Sünni ve İslami algının Türk kültürünün ve Türkiye'nin İslami unsurlardan var olduğu çıkmazına sokmuştur. Türkiye'de var olan etnik ve dini azınlıklara bakıldığında tek tipte bir kültürün yaşamadığı ve yaşatılmadığı açıkça görülmektedir. Diğer bir deyişle Türk kültürünün gelenekselleşen hayatı içerisinde var olan politikalarda Alevilik, Bektaşîlik, Caferilik gibi unsurların görmezden gelinerek geri planda bırakılmıştır. Bu noktada Türk kültüründe var olan

çeşitliliklerin farkında olunarak önce iç kültür politikalarının sonra dış kültür politikalarının güncellenmesi yerinde olacaktır.

Öncelikle Türkiye'nin Arnavutluk'un etnik ve dini yapısını ele alarak farklılıkları ve çeşitlilikleri öğrenerek hangi kesime ne açıdan hitap etmesi gerektiğini ön görmelidir. Bu farkındalığı Türk aktörleri kendi içlerinde oluşturduğu zaman teşviklerin ve desteklerin daha işlevsel hâle geleceği ve bürokratik açıdan da kolaylık sağladığı görülecektir. Özellikle Bektaşî nüfusunun yoğunluğunun olduğu düşünüldüğünde kurulan ilişkilerin Türkiye'nin Arnavutluk politikasındaki genel vizyonuna ve ikili ilişkilerdeki etkisinin büyük olacağı bir gerçektir. Bu durumu sadece Arnavut Bektaşîleri yönünden düşünülmeyle farklı coğrafyalarda bulunan Bektaşî diasporalarının Türkiye'nin dış politikasını ve ilişkilerinde etkili olacağı düşünüldüğünde Türkiye'nin ayrı bir çaba ve faaliyet göstermesi gereklidir. Ayrıca Arnavut Bektaşîlerinin hâlihazırda uygulanan destek politikalarından faydalanmaları sağlanmalıdır. Bektaşî dergahlarının alt yapı sorunları giderilmeli, çevre düzenlemeleri yapılmalı, bölgedeki hayat şartları iyileştirilmelidir.

Çalışma ışığında Türkiye'nin kültür politikası yönetimi henüz dış politikada istenilen seviyeden uzak olduğu söylenebilir. Türkiye'nin Arnavutluk bağlamında uyguladığı kültür politika yönetiminde kültürel çeşitliliğe ve farklılıkların yönetimi konusunda yapmış olduğu çalışmalar sınırlıdır. Bektaşî grubu üzerinde çalışmaların olmaması Türkiye'nin kültür politika yönetimindeki niteliksel alanın eksik kaldığı düşünülmektedir. Bu bağlamda gelecekte konuya ilişkin çalışma yapacak uzmanların ve akademisyenlerin kültür alanındaki çeşitliliğin ve ülke bazında farklılık oluşturacak etnik ve dini kimliklere karşı ayrımcılık oluşturmayacak faaliyetleri geliştirmesi önerilebilir.

Sonuç olarak Türkiye'nin Arnavutluk'taki dış politikası ve kültür unsurlarının kritik bileşenlerine Bektaşî grubunun dâhil edildiği çeşitli çalışmaların geliştirilmesi ve düzenlenmesiyle kapsayıcı ve sistemli bir çalışma yapmak Türkiye açısından ihtiyaç dahilindedir.

Arnavutluk'un farklı etnik kimlikleri ve farklı dini demografik yapıyı içinde barındırması ülke içerisinde kültürel çeşitliliğin varlığını yadsınamaz şekilde gözler önüne sermiştir. Türkiye'nin Arnavutluk'un kültürel çeşitliliğinin farkında olması hangi kimliklere nasıl yöneleceği tavrı adına da önemli olmaktadır. Türkiye'nin gerek

resmî kurumlarının gerek sivil toplum kuruluşlarının yaklaşımlarının Arnavutluk bağlamında kültürel çeşitliliğin farkında olmadıkları çalışma boyunca faaliyetlerin yöneldikleri kimliklere bakarak anlaşılmaktadır.

Türkiye artık Arnavutluk bağlamında kültür politikasında farklılıklar ve benzerlikler yoluyla iletişim desteğini artırmalıdır. Aktif bir diplomasi faaliyetinin devam ettiği göz önüne alındığında “bütünleyici” olan Türk kültür politikasının kuşkusuz ki Arnavutluk örneğinden yola çıkarak ülke bazında işlevsellik kazandırılarak dış politik belge olarak kullanması yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

Absarılıoğlu, S. (2022). “Türkiye’nin Arnavutluk Politikası”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C:10, S:33, ss:19-30.

Ada, S. “Bir Yeni Kültür Politikası İçin”, Derleyen: Ada. S, ve İnce. A, Türkiye’de Kültür Politikalarına Giriş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

Afmataj, L. (2009). “Arnavutluk Bektaşiliği, Başlangıcı, Gelişmesi ve Günümüzdeki Durumu”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Akman, H. (2006). “Türkiye, Yunanistan ve Arnavutluk’un Balkan Ülkeleri ve Etnik Yapısı Üzerine Stratejik Hedefleri”, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Akyol, G. (2007). “Balkan Politikasında Arnavutluk (1912 Sonrası)”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Altı, A. (2015). “Balkanlar’da Bektaşi Tekkeleri ve Bektaşilerin Devlet Erkânıyla İlişkileri (XVII- XVIII. Yüzyıllar)”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Altuntaş, İ. (2005). “Yeniçeri Ocağı’nın Kaldırılmasından Sonra Bektaşi Tekkeleri ve Osmanlı Yönetimi”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Arpalıer, S. (2018). “Büyük Arnavutluk İdeası’nın Kosova’nın Bağımsızlık Sürecine Etkisi (1981-2008)”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Aslan, H. (2007). “Kültür Kavramının Tarihsel Gelişimi”, *Folklor /Edebiyat*, C: 52, S:8, ss: 93-102.

Bakar, K. (2000). “Atatürk’ün Eğitim Kültür Politikası ve Kağıtçılık”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C:8, S:8, ss:119-122.

Bartl, P. (1998). *Arnavutluk Müslümanları (1878-1912)*, Bedir Yayınevi, İstanbul.

Başdoğan, F. (1991). “Arnavutluk ve Türkiye-Arnavutluk İlişkileri”, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Stratejik Etütler Bülteni, S:86.

Beydilli, K. (2011) “Tepedelenli Ali Paşa”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedi, C:40, İstanbul.

Bilgin, M. S. (2004). “Atatürk Döneminde Türkiye'nin Balkan Diplomasisi (1923-1930)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C:20, S:60, ss:799-820.

Bolat, B. (2012). “Tanzimat'tan Demokrat Partiye Kültür Politikaları ve Tarih Anlayışları”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, C:5, S:8 ss: 231-247

Bozbora N. (1997). *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi*, Boyut Kitapları, İstanbul.

Craik, J. vd. “Cultural Policy and National Identity”, Derleyen: G. Davis ve M. Keating, Sydney, *The Future of Governance: Policy Choices*, Allen & Unwin, 2002.

Çatalbaş, S, G. (2014). “Demokrat Parti dönemi kültür politikaları (1950-1960)”, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi

Çeçen, A. (1996). *Kültür ve Politika*, Gündoğan Yayınları, Ankara.

Çelik, B. (2004). *İttihatçılar ve Arnavutlar*, Büke Yayınları, İstanbul.

Çift, S. (2013). *Mısır'da Bektaşilik*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Dela Roka, R. M. (1955). *Kombi Dhe Feja Ne Shqiperi 1920-1944*, Shtëpia Botuese Elena Gjika, Tiranë.

Demirtaş, B. (2015). “Turkish Foreign Policy towards the Balkans: A Europeanized Foreign Policy in a De-Europeanized National Context?” *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, C. 17, S:2, ss:123-140.

Emin, N. (2014). *Arnavutluk Siyasetini Anlama Kılavuzu*, SETA Yayınları, Yayın No: 39, Ankara.

Eren, G. (2008). “Türkiye’de Yerel ve Küresel Kültür Politikaları “Kültür Bakanlığı Örneği”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Eren, G. (2008). “Türkiye’de Yerel ve Küresel Kültür Politikaları: Kültür Bakanlığı Örneği”, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Eyicil, A. (2015). “İşkodra İsyanı”. Yeni Türkiye Dergisi, C:3, S:62, ss:2941-2994. 3/68, 2941-2994.

Feyzioğlu Sezer, H. (2004). “19. Yüzyıl Başlarında Arnavutluk’da iktidar Mücadelesi”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, C:23, S:36, ss: 103-116.

Fıçlalı, E. R.(1996). *Türkiye’de Alevilik Bektâşilik*, Selçuk Yayınları, İstanbul.

Finkel, C. (2014). *Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı (Osmanlı İmparatorluğunun Öyküsü 1300-1923)*, Timaş Yayınları, İstanbul.

Gençkaya, Ö. F. ve Demirci, E. Ü. (2018). “Türkiye’de Kültür Politikasının Kurumsallaşma Sürecine Genel Bakış”, *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C:3, S:2, ss: 57-70.

Gök, H, V. (2011). “Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları”, Ahi Evren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Göktaş, O. (1995). “Balkanların Anahtar Ülkesi Arnavutluk”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Göktaş, O. (1995). “Balkanların Anahtar Ülkesi Arnavutluk”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Hysi, S. (2006). *Histori e komuniteteve fetare shqiptare, Shetpia Botuese Mesonjetorja, Tiranë.*

İnalçık, H. (2000). “İskender Bey”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İslâm Araştırmaları Merkezi, C:22, ss:561-563.

İnce, H, A. (2012). “Kültür Politikalarında Eşbiçimcilik İstanbul İlçe Belediyeleri ve Kültür Merkezleri Örneği”, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

İzeti, M. (2004). *Balkanlar’da Tasavvuf*, Gelenek Yayınları, İstanbul.

İzeti, M. (2005). “Arnavutlar ve Bektâşilik”, Uluslararası Bektaşilik ve Alevilik Sempozyumu-I (28-30 Eylül 2005) Bildiriler ve Müzakereler, Isparta, ss:517-525.

Jacques, E. (1996). The Albanians: An Ethnic History from Pre-Historic Times to the Present, (Arnavutça terc.) SHQIPTARET, Historia e Popullit Shqiptar nga lashtesia deri ne ditet e sotme, Karte e Pende, Tirane.

Kantarcıoğlu, S. (1987). Türkiye Cumhuriyeti Hükümet Programlarında Kültür, Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları, Ankara.

Karal, E. Z. (1999). *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.

Kavalçalan, E. (2021). “Arnavutluk'un Ergiri (Gjirokaster) ilinde Osmanlı dönemi imar faaliyetleri”, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Keohane, R. ve Nye, J. (2012). “Power and Interdependence, International Organization”, Vol. 41, No. 4 (Autumn, 1987).

Koç, E. “Türk Siyasal Hayatında Ak Parti Dönemi”, Derleyen: Aslan. S, ve Demirhan. Y, Türk Siyasal Hayatında Ak Parti Dönemi, Bursa: Ekin Yayınevi, 2016.

Koç, E. “AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası”, Derleyen: Seyfettin. A, ve Demirhan. Y, Türk Siyasal Hayatında Ak Parti Dönemi, Ekin Yayınevi Bursa, 2016.

Koloğlu, O. (1993), *Osmanlı Döneminde Balkanlar (1391-1918)*, Balkanlar, Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yayınları, İstanbul.

Kutlu, Z. Ü. “Türkiye’de Yerel Kültür Politikaları Üzerine”, Derleyen: Ertürk. E, Yerel Kültür Politikaları El Kitabı Adımlar, Araçlar ve Örnekler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Mart 2011.

Lala, A. (2015). “Arnavutluk’taki Bektaşî İnanç ve Ritüellerinin Sosyolojik Analizi”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Lala, A. (2015). “Arnavutluk’taki Bektaşî İnanç ve Ritüellerinin Sosyolojik Analizi”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Maden, F. (2012). *Bektaşilerin Serencamı*, Kapı Yayınları, İstanbul.

Maden, F. (2013). “Arnavutluk’ta Bektaşilik ve Arnavutluk’un Bağımsızlığına Giden Süreçte Bektaşiler”, *Avrasya Etüdlere*, C: 44, S:2, ss:136-171.

Maden, F. (2015). “Yeniçerilik-Bektaşılık İlişkileri ve Yeniçeri İsyanlarında Bektaşiler”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* C:73, ss: 173-202

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Mert, E. “Türkiye- Arnavutluk İlişkileri ve Ege Denizi Güvenliği”, Derleyen: Çomak. H, Şeker. Ş. B, ve Ioannidis. D, *Ege Jeopolitiği*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2020.

Muça, A. (2019). “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye-Arnavutluk İlişkileri”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Nirway, N. ve Awang, A, A. “Conceptualizing Public Diplomacy Social Convention Culinary: Engaging Gastro Diplomacy Warfare For Economic Branding “. *Procedia- Social Behavioral Sciences*, S:130,ss:325-332.

Nye, J. (2017). *Yumuşak Güç*, BB101 Yayınları, Ankara.

Oğuz, E. S. (2010). “Türkiye’de Kültür Politikaları ve Kütüphaneler (1923-1980)”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi.

Ortaylı, İ. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu’nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler I.*, Turhan Kitabevi. Ankara.

Özalper, M. (2019). “Dış Politika Unsuru Olarak, 25 Temmuz 1966 Tarihli Türkiye Arnavutluk Kültürel İş Birliği”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C:5, S:3, ss: 688-701.

Özarlan, Z. (2021). *Yaratıcı ve Kültürel Endüstriler ve Covid19 Pandemi Döneminde Türkiye’de Kültür ve Sanat Sektörlerinin Durumu*, *Alternatif Politika*, C:13, S:2, ss:371-408.

Özcan, H. (2009). “Atatürk Dönemi Türkiye Arnavutluk İlişkileri (1920-1938)”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi

Özcan, H. (2011). *Atatürk Dönemi Türkiye-Arnavutluk İlişkileri (1920-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara.

Öztürk, A, A. (1997). “Türkiye’de milli eğitimdeki gelişmeler (1950-1960)”, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Pamuk, B. (2015). “Güney Arnavutluk’ta Osmanlı Hâkimiyeti”. Yeni Türkiye Dergisi, C:1, S:66, ss: 647-658.

Rruqa, İ. (2016). “Arnavutluk’ta İslâm – Hıristiyanlık Karşılaşması (1385-1600)”, Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Sayın, S, S. (2019). “Kültür Politikası Bağlamında Milli Kültür Şuaralarının Değerlendirilmesi”, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Seçkin, A. “Türkiye’de Kültür Politikaları Ekonomi Politikği”. Derleyen: Ada. S, ve İnce. A, Türkiye’de Kültür Politikalarına Giriş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

Shpuza, G. (1998). Arnavutluk ile Türkiye Arasında Diplomatik İlişkilerin Kurulması (1923-1926), AÜ SBF Yay., Ankara.

Solmaztürk, H. “Siyaset ve Strateji: Türkiye'nin Ortadoğu Siyaseti”. Derleyen: Özdağ. Ü, ve Demirağ. Y, Türk Dış Politikasını Nasıl Bitirdiniz?, Kripto Basın Yayın, Ankara, 2017.

Sülkü, M. (2010). “Political Relations Between Turkey and Albania in The Post Cold War Period”, Orta Doğu Teknik University Department of International Relations Unpublished Master’s Thesis.

Şeker, K. (2006). “İnönü dönemi kültür hayatı (1938-1950)”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Şeyben, B, Y. (2009). “Türkiye’de Sahnelenen Antik Yunan Oyunları ve Kültür Politikalarındaki Yeri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Şimşir, B, N. (2001). *Türkiye-Arnavutluk İlişkileri*, ASAM Yayınları, Ankara.

Şimşir, B, N. (2018). *Türkiye- Arnavutluk İlişkileri Büyükelçilik Anıları (1985-1988)*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.

Temren, B. (1994). *Bektaşiliğim Eğitsel ve Kültürel Boyutu*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Topuz, H. (1998). *Dünyada ve Türkiye’de Kültür Politikaları*, Adam Yayınları, İstanbul.

Topuz, H. (1998). *Türkiye’de Kültür Politikaları*, Adam Yayınları, İstanbul.

Topuz, H. “Stockholm Kültür Politikaları Konferansı’nın Değerlendirilmesi”, Derleyen: Fişekçi, T, Türkiye’de Kültür Politikaları, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2003.

Topuz, H. “Stockholm Kültür Politikaları Konferansı’nın Değerlendirilmesi”, Derleyen: Fişekçi, T, Türkiye’de Kültür Politikaları, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2003.

Torun, E. (2002). “, II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’de Kültürel Değişimlere Yol Açan İç ve Dış Etkenle”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Tural, S. (1992). *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*, Ecdad Yayınları, Ankara.

Turan, Ş. (2014). *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Tülü, B. (2019). “Osmanlı Dönemi’nde Balkanlar’da Bektaşilik” Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Tyra, B. A. (1929). *Histori e Bektashinjeve*, Kristo Luarasi, Tiranë

Uçar, M. (2013). “Arnavutluk’taki Osmanlı Mimarisinde Süsleme”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Uslan S. (1995), “Planlı Dönemde Kültür Politikalarının Sosyal Antropolojik Açıdan İncelenmesi (1960-1990)”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Ünal, Erzen, M. (2011). Tarihi, Kültürel ve Sosyal Paradigmaları ile Siyaset, Derin Yayınları, İstanbul.

Üstel, F. “Kültür Politikalarına Bakış: Sorunlar ve Tartışmalar”, Derleyen: Ada, S, ve İnce, A, Türkiye’de Kültür Politikalarına Giriş, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2017). Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı 2017 Faaliyet Raporu. Erişim Adresi <https://stratejigelistirme.diyamet.gov.tr/sayfa/22/Faaliyet-Raporlari>

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2018). Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı 2018 Faaliyet Raporu. Erişim Adresi <https://stratejigelistirme.diyamet.gov.tr/sayfa/22/Faaliyet-Raporlari>

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2021). Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı 2021 Faaliyet Raporu. Erişim Adresi <https://stratejigelistirme.diyamet.gov.tr/sayfa/22/Faaliyet-Raporlari>

Türkiye Diyanet Vakfı. (2017). Türkiye Diyanet Vakfı 2017 Faaliyet Raporu. Erişim Adresi <https://tdv.org/tr-TR/medya-odasi/raporlar/>

Türkiye Diyanet Vakfı. (2018). Türkiye Diyanet Vakfı 2018 Faaliyet Raporu. Erişim Adresi <https://tdv.org/tr-TR/medya-odasi/raporlar/>

Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı. (2017). Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı 2020 Faaliyet Raporu. Erişim Adresi https://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/tika_faaliyet_raporlari-22?page=2

Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı. (2020). Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı 2020 Faaliyet Raporu. Erişim Adresi https://www.tika.gov.tr/tr/yayin/liste/tika_faaliyet_raporlari-22?page=2

Türkiye Maarif Vakfı. (2021). Beşinci Yılında Türkiye Maarif Vakfı. Erişim Adresi <https://www.turkiyemaarif.org/post/242-besinci-yilinda-turkiye-maarif-vakfi-1667?lang=tr>

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu. (2020). Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Faaliyet Raporu. Erişim Adresi <https://www.trt.net.tr/kurumsal/basili-yayinlar/faaliyet-raporlari>

Yunus Emre Enstitüsü. (2017). Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu. Erişim Adresi <https://yee.org.tr/tr/yayin/2017-faaliyet-raporu>

Yunus Emre Enstitüsü. (2018). Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu. Erişim Adresi <https://yee.org.tr/tr/yayin/2018-faaliyet-raporu>

Yunus Emre Enstitüsü. (2019). Yunus Emre Enstitüsü Bülteni. Erişim Adresi <https://www.yee.org.tr/tr/yayinlar?k=20&page=3>

Yunus Emre Enstitüsü. (2020). Yunus Emre Enstitüsü Faaliyet Raporu. Erişim Adresi <https://yee.org.tr/tr/yayin/2020-faaliyet-raporu>

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı. (2018). Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı 2018 Faaliyet Raporu. Erişim Adresi <https://ytb.gov.tr/kurumsal/planlar-ve-raporlar>

Elektronik Kaynaklar

URL-1: <https://sozluk.gov.tr/> (15 Ocak 2023).

URL-2: <https://sozluk.gov.tr/> (15 Ocak 2023).

URL-3: https://www.turkcebilgi.com/arnavutluk_tarihi#post (21 Aralık 2021).

URL-4: <https://islamansiklopedisi.org.tr/arnavutluk> (26 Aralık 2021).

URL-5: <https://www.cia.gov/> (26 Aralık 2021).

URL-6: <https://islamansiklopedisi.org.tr/arnavutluk> (26 Aralık 2021).

URL-7: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/03/20030324.htm> (17 Temmuz 2022).

URL-8: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/haberduyuru/iii--milli-kultur-s%C3%BBBrasi-sonuc-raporu-> (24 Ekim 2022).

URL-9: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/haberduyuru/iii--milli-kultur-s%C3%BBBrasi-sonuc-raporu-> (24 Ekim 2022).

URL-10: <https://www.tga.gov.tr/t-c-kultur-ve-turizm-bakanligi-kontrollu-normallesme-sureci-genelgeleri/> (25 Mart 2022).

URL-11: <https://www.andante.com.tr/tr/9565/Muzisyen-Destek-Fonu> (25 Ekim 2022).

URL-12: <https://www.ankara.bel.tr/tr/haberler/buyuksehirden-sanal-sergi-13315> (25 Ekim 2022).

URL-13: <https://www.ekonomist.com.tr/haberler/ibb-pandemide-sanata-ve-sanatcilara-27-milyon-tlik-destek-verdi.html> (25 Ekim 2022).

URL-14: <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-299383/ozel-tiyatrolarin-projelerine-yapilacak-yardimlara-iliskin-yonetmelikte-degisiklik-yapilmasina-dair-yonetmelik.html> (25 Ekim 2022).

URL-15: <https://www.yee.org.tr/tr/haber/muzik-susmasin-destek-programina-basvuran-adaylara-duyuru> (25 Ekim 2022).

URL-16: <https://tr.euronews.com/2020/11/03/cumhurbaskan-erdogan-kuafor-lokanta-ve-sinemalar-saat-22-00-de-kapanacak> (25 Ekim 2022).

URL-17: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/erdogan-kabine-toplantisinin-ardindan-acikladi-iste-son-kararlar-1846232> (25 Ekim 2022).

URL-18: <https://al.maarifschools.org/country/1018> (15 Ekim 2022).

URL-19: <https://www.yee.org.tr/tr/haber/arnavutlukta-medya-akademisi-basladi> (28 Eylül 2022)

URL-20: <https://istatistik.yok.gov.tr/> (26 Nisan 2022).

URL-21: <https://yee.org.tr/tr/haber/akademi-rumeli-5-projesi-edirnedede-basladi> (28 Eylül 2022).

URL-22: <https://besader.com/balkanlardan-250-ogrenciyi-agirladik/> (28 Eylül 2022).

URL-23: <https://tiran.yee.org.tr/tr/haber/2-turkce-yaz-okulu> (28 Eylül 2022).

URL-24: <https://unyt.edu.al/index.php/balkanlarda-turkce-ogretimi-ve-turkoloji-uluslararası-sempozyumu> (28 Eylül 2022).

URL-25: <https://turkiyemaarif.org/post/309-turkiye-maarif-vakfindan-arnavutlukta-turkiye-egitim-fuari-684?lang=tr> (29 Eylül 2022).

URL-26: <https://tiran.yee.org.tr/tr/haber/tiranda-1-balkan-stk-bulusmasi-duzenlendi> (24 Eylül 2022).

URL-27: <https://www.haber7.com/guncel/haber/3138996-turkiye-ve-balkan-genclerinin-eserleri-yunus-bize-ne-soyler-sergisinde> (24 Eylül 2022).

URL-28: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/arnavutlukta-yunus-emrenin-evrensel-mesaji-tartisildi-618976.html> (24 Eylül 2022).

URL-29: <https://www.yee.org.tr/tr/haber/arnavutlukta-turk-kultur-haftasinin-acilisi-yapildi> (24 Eylül 2022).

URL-30: <https://www.balkannews.com.tr/yasam/arnavutlukta-turk-mutfagi-tanitildi-h3212.html> (15 Ocak 2023).

URL-31: <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/23-nisan-ulusal-egemenlik-ve-cocuk-bayrami-arnavutlukta-kutlandi/6262c8a401a30a38741f23e1> (24 Eylül 2022).

URL-32: <https://balkangunlugu.com.tr/arnavutlukta-29-ekim-cumhuriyet-bayrami-resepsiyonu-duzenlendi/> (24 Eylül 2022).

URL-33: <https://tiran.yee.org.tr/tr/haber/tiran-yunus-emre-enstitusunda-2-meslek-edindirme-kurslari-basladi> (15 Ocak 2022).

URL-34: <https://alsar.al/en/books-the-most-precious-gift/> (29 Eylül 2022)

URL-35: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/ethem-bey-camiinin-acilisi-yarin-yapilacak-645753.html> (08 Ekim 2022).

URL-36: <https://www.csmonitor.com/World/Europe/2018/0912/In-Albania-new-Turkish-mosque-stirs-old-resentments> (15 Ocak 2023).

URL-37: <https://www.diyanehaber.com.tr/dunya/arnavutlukta-iman-ayetleri-hat-sergisi-acildi-h28415.html> (08 Ekim 2022).

URL-38: <https://www.diyane.net.tr/dini-yayincilikta-diyane-tin-yeri> (08 Ekim 2022).

URL-39: <https://www.iddef.org/arnavutlukta-sunnet-gelenegi-canlaniyor> (11 Ekim 2022).

URL-40: <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberArsiviDetay/5161> (20 Temmuz 2022).

URL-41: <https://www.toki.gov.tr/haber/arnavutlukta-toki-tarafindan-insa-edilecek-522-konutun-temeli-atildi> (20 Temmuz 2022).

URL-42: <https://www.kizilay.org.tr/Haber/KurumsalHaberDetay/4971> (20 Temmuz 2022).

URL-43: <https://www.ditib.de/detail2.php?id=1374&lang=en> (20 Temmuz 2022).

URL-44: <https://m.besir.org.tr/icerik-detay/our-campaign-66/arnavutluk-10011> (20 Temmuz 2022).

URL-45: <https://wefa.org/balkanlara-kis-yardimi-arnavutluka-gidiyoruz/> (20 Temmuz 2022).

URL-46: <https://ihh.org.tr/haber/ihh-arnavutlukta-yardimlara-devam-ediyor-792>, (20 Temmuz 2022).

URL-47: <https://ihhnl.org/tr/arnavutlukta-universite-ogrencilerine-burs-yardimi-2/> (20 Temmuz 2022).

URL-48: <https://alsar.al/kontributi-i-hasene-se-ne-shtrimin-e-iftareve-mijera-pjesemarres/> (20 Temmuz 2022).

URL-49: <https://alsar.al/aktivitete-humanitare-te-mbeshtetura-nga-shoqata-iyilige-cagri-me-qender-ne-turqi/> (20 Temmuz 2022).

URL-50: <https://www.shoqataistanbul.org/category/aktivitete-humanitare/> (20 Temmuz 2022).

URL-51: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/02/20180226M1.htm> (20 Temmuz 2022).

URL-52: <https://www.star.com.tr/guncel/arnavutluk-cumhurbaskani-turkiye-arnavutluk-askeri-is-birligi-anlasmasini-onayladi-haber-1538755/> (20 Temmuz 2022).

URL-53: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyeden-arnavutluk-ordusuna-piyade-tufegi-ve-uniforma-destegi-537995.html>, (20 Temmuz 2022)

EKLER

Ekler: Saha Araştırması Sırasında Çekilen Birkaç Örnek Fotoğraf

Fotoğraf-1 / 2: Dünya Bektâşi Merkezinde bulunan müzenin genel görünümü ve müzede sergilenen Dede Reshat Bardhi'nin kıyafeti. (16.02.2022'de tarafımızca çekilmiştir.)

Fotoğraf-3/4: Kruje'de Saru Saltuk'un makamı. (Kruje'de 18.02.2023'te tarafımızca çekilmiştir.)

Fotoğraf- 5: Yunus Emre Enstitüsü Tiran Şubesi Ziyareti. (Bu fotoğraf 16.02.2022 tarihinde tarafımızca çekilmiştir.)

Fotoğraf- 6: Arnavut Çiğeri ve Fergese Yemeği (18.02.2022 tarihinde Tiran'da tarafımızca çekilmiştir.)

Fotoğraf- 7: Elbasan Tava yemeği (Bu fotoğraf 19.02.2022 tarihinde Elbasan ilinde tarafımızca çekilmiştir.)

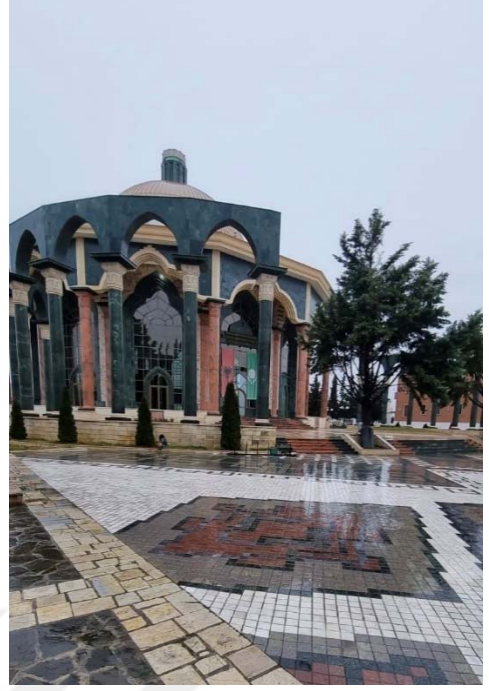
Fotoğraf- 8: Çeşitli el sanatlarından yapılmış hediyeelik ürünler. (Bu fotoğraf 19.02.2022 tarihinde Kruye ilinde tarafımızca çekilmiştir)

Fotoğraf- 9: Yerel halkın atölyelerde yaptığı el yapımı keçe ürünler. (Bu fotoğraf 19.02.2022 tarihinde Kruye ilinde tarafımızca çekilmiştir.)

Fotoğraf- 10/11 : TİKA tarafından restore edilen Ethem Bey Camii. (Bu fotoğraf 17.02.2022 tarihinde Tiran'da tarafımızca çekilmiştir.)

Fotoğraf-12/13: Dünya Bektaşı Merkezi'nde Dünya Bektaşı Lideri Baba Mondı (Edmond Brahimaj) Ziyareti. (Bu fotoğraf 19.02.2022 tarihinde Tiran'da tarafımızca çekilmiştir.)